

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Semiootika osakond

Auhindamine kirjanduse institutsionaliseerija ja väärtuse loojana.
Eesti kirjandusauhinnad 1887-1940

Magistritöö

Kristi Raudmäe

Juhendaja dots. Ülle Pärli

Tartu 2007

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	4
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD KIRJANDUSE AUHINDAMISE	
ANALÜÜSIKS	7
1.1 Kirjandusauhinna mõiste	7
1.2 Konkreetsetele auhindadele pühendatud uurimused	9
1.3 Kirjanduse auhindamine kirjandus- ja kultuurisotsioloogia uurimisobjektina	12
1.3.1 Kirjandusauhind ja kirjanduse institutsioon	13
1.3.2 Kirjandusauhinnad P. Bourdieu kirjandusväljal	15
1.3.2 Kirjandussüsteem polüsüsteemide teoorias	18
1.4 Kirjanduse hindamine ja väärtus	20
1.4.1 Kirjandusliku retseptsiooni hinnangulisest loomusest (B. H. Smith)	20
1.4.2 Kirjandusliku väärtuse mõiste (J Mukaržovski)	25
1.4.2.1 Materiaalne väärtus	27
1.5 Kirjanduse auhindamine kultuurisemiootika kontekstis (J. Lotman)	29
2. KIRJANDUSE AUHINDAMISE OSISED	33
2.1 Auhinna nimetus ja väljaandja	34
2.2 Auhinna eesmärk ja auhindamisprintsipiibid	35
2.3 Auhind ja auhinnatseremoonia	37
2.4 Žürii ja hindamistegevus	38
2.5 Meedia osa kirjanduse auhindamisel, kirjanduslik kuulsus	41
2.6 Auhinna maine ja mõju	45
3. KIRJANDUSE AUHINDAMISE AJALUGU EESTIS	47
3.1 Eesti kirjandusauhinnad enne omariiklust	47
3.1.1 Eesti Kirjameeste Selts ja võidupeod	47
3.1.2 Eesti Kirjanduse Seltsi auhindamised	55
3.1.3 Eestimaa Rahvahariduse seltsi auhindamised	60
Kokkuvõtvalt	61
3.2 Auhindamised iseseisvusajal	62
3.2.1 Kultuurkapitali auhinnad	65

3.2.2 Riigivanema ja Vabariigi Presidendi kirjandusauhinnad	69
3.2.3 Raamatuaasta auhinnad	76
3.2.4 Kohalike omavalitsuste auhinnad	77
3.2.5 Tallinna Naisklubi auhind	78
Kokkuvõtvalt	79
KOKKUVÕTE	82
KASUTATUD KIRJANDUS	87
SUMMARY	97
LISA	101

SISSEJUHATUS

Kirjandusauhindade puhul on tegemist mitmetahulise uurimisobjektiga. Auhindamine puutub kokku erinevate valdkondadega kirjandusvälja / kirjandussüsteemi sees: kirjanduskriitika, kirjandusliku kuulsuse, kirjanduslike väärtuste, kirjanduskaanoniga. Samas ei ole see ainuüksi kirjandusväljale kuuluv probleem — jagatakse nii reaalselt majanduslikku kui ka sümboolset kapitali. Kirjandusauhindade puhul puutume kokku ka majandus- ja võimuväljaga ning seetõttu ei saa kirjandusauhindu käsitleda lahus nende ühiskondlikust, sotsiaalsest kontekstist, kirjandussüsteemi institutsionaalsest küljest.

Käesolev magistritöö tegelebki kirjanduse auhindamise küsimustega ning antud uurimus on esimene süstemaatiline lähenemine Eesti kirjanduse auhindamisele. Käesolevat tööd võib lugeda ka osaks suuremast uurimusest: oma bakalaureusetöös (Mänd 2003) olen analüüsinud kaasaegseid kirjandusauhindu, käesoleva tööga võtan sama nähtuse uurimise alla hoopis teisel ajastul, 19. sajandi viimastel aastatel ja 20. sajandi alguses, Eesti Vabariigi lõpuni. Ühelt poolt on käesoleva töö eesmärk kirjeldada kirjanduse auhindamise protsessi erinevaid etappe, selle olulisemaid komponente. Teiselt poolt on tegemist nähtusega, mida on võimalik kirjeldada kogu eesti kirjandusajaloo jooksul ning see annab tervikliku pildi kirjanduse auhindamise kohast ja tähtsusest Eestis.

Teoreetilisest aspektist, kirjandusteaduse või -teooria uurimisobjektina, on kirjanduse auhindamist käsitletud väga vähe. Kirjandusauhinnad leiavad märkimist mitmete muude teemade raames: kirjanduse üldise hindamise, kirjanduskriitilise hinnangu, kirjandusliku kaanoni kujunemise, kirjandusliku väärtuse kontekstis. Seega on töid, mis käsitlevad laiemat probleemideringi – väärtustamist üldse – ning uurimusi, mis käsitlevad kitsamalt konkreetseid auhindu või mõnda aspekti auhindade juures.

Magistritöö esimeses osas olen püüdnud välja tuua teoreetilised lähtekohad kirjanduse auhindamise kui protsessi uurimiseks. Antud temaatikat on käsitletud eelkõige kultuuri- ja kirjandussotsioloogia autorid, kuid ka nende töödes ei ole loodud otsest üldistavat lähenemist. Auhindamisega tegelevad tööd on enamasti aluseks võtnud P. Bourdieu kirjandusvälja mõiste ning vaadelnud kirjanduse auhindamist kui

institutsionaalset legitimeerimisprotsessi. Bourdieu käsitus on oma olemuselt küllaltki sarnane I. Even-Zohari lähenemisele kirjandussüsteemile polüsüsteemide teooria raames. Kirjanduse auhindamine on üks osa kirjanduse hindamise ja väärtustamise protsessist (B. H. Smith). Kirjanduse auhindamist saame kirjeldada ka J. Lotmani kultuurisemiootika kontekstis, vaadeldes seda kui kirjanduse enesekirjeldusmehhanismi, mille käigus piiritletakse kirjandussüsteemi, nihutatakse tekste vastavalt oma metakeelele perifeeriasse või tuuma. Loetletud tööd peegeldavad tänapäevaseid seisukohti ja arutlust kirjanduse auhindamise üle, mitte ei ole kaasaegsed antud töö uurimisobjektile.

Töö teises osas olen kirjeldanud kirjanduse auhindamist kui protsessi. Välja on toodud kirjanduse auhindamise protsessi osad, erinevad komponendid: auhinna nimetus ja väljaandja roll auhindamises, auhinna eesmärk ja hindamisprintsipiibid, reaalne auhindamine ja auhinnatseremoonia. Olulisel kohal auhindamisprotsessis on hindamistegevus ja žürii roll ning väljapoole kirjandussüsteemi jõuab selle nähtuse mõju just meedia vahendusel. Üldistused on tehtud arvestades uurimust kaasaegsetest auhindamistest ja ka kõige esimesi Eesti kirjanduse auhindamisi silmas pidades.

Töö kolmandas osas olen seadnud eesmärgiks viseerida Eesti kirjanduse auhindamise alguse. Kirjandusauhindadena on käesolevas töös vaadeldud eelkõige välja antud proosa- ja luuleauhindu, vähesemal määral ka näitekirjanduse auhindu, sest antud perioodil ei olnud auhindamised valdkonniti spetsialiseerunud. Uurimise alt on välja jäetud ka kirjandusvõistlused, mis eristuvad auhindamisest selle poolest, et nõuavad kirjanike-poolset algatust ning on enamasti suunatud uute autorite leidmiseks. Vaadeldud kirjandusauhinnad on aga oma eesmärgiks seadnud Eesti kirjanduse paremate ja väärtuslikemate teoste väljatoomise, see ei nõua kirjanike initsiatiivi. Erinevad auhindamist teostanud institutsioonid on Eesti kirjandusloos küll käsitlemist leidnud (Eesti Kirjameeste Selts, Eesti Kirjanduse Selts) ning nende raames on mainitud ka auhindamisi. Samuti leiavad erinevad kirjandusauhinnad äramärkimist Eesti kirjanduslugudes (Annus 2001, EKA) kirjanduselu sotsiaalset poolt käsitledes, kuid kirjanduse auhindamise vaatlemine eraldiseisva uurimisobjektina on esmakordse katse. Empiirilise ülevaate koostamisel on allikmaterjaliks olnud vähesel määral arhiivmaterjalid (Eesti Kultuuriloolisest Arhiivist), kuid eelkõige tollaegne ajakirjandus arvukate auhindamisi ja kirjanduselu puudutavate artiklitega. Allikad on parema

ülevaatlikkuse saamiseks kasutatud kirjanduses ka eraldi välja toodud. Meedial on kirjanduse auhindamisel väga suur roll, ta on vahendaja kirjandusvälja siseste agentide ning kirjandusväljal toimuvast huvitatute vahel. Nimekirja Eestis 1887-1940 välja antud kirjandusauhindade võitjatest koos auhindade ja žüriiliikmetega võib leida magistritöö lisast.

Kirjanduse auhindamise puhul on traditsiooni küsimus alati oluline olnud, varasemad auhindamised moodustavad igale järgnevale alati tausta, seepärast annab nähtuse diakrooniline käsitus parima võimaluse kirjanduse auhindamise protsessi kirjeldamiseks. Läbi selle saame vaadata kirjandusauhinna positsiooni ja funktsiooni kirjandussüsteemis ja ühtlasi selgitada tema rolli kirjanduse institutsionaliseerija ja väärtuse loojana.

1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD KIRJANDUSE AUHINDAMISE ANALÜÜSIKS

1.1 Kirjandusauhinna mõiste

Otsustades selle järgi kuivõrd kirjandusauhinnad leiavad äramärkimist üldküsimumste all koos teiste kirjanduselu valdkondadega, tuleb tõdeda, et kirjanduse auhindamine ei kuulu täna veel iseenesestmõistetavalt kirjandusteaduse uurimisteede hulka. Ainsa inglisekeelse määratluse mõistele “kirjandusauhind” võib leida J. A. Cuddoni kirjandussõnastikust (1999: 469), kus autor läheneb nähtusele kriitiliselt ja ironiseerivalt:

“Auhinnasüsteem tervikuna on 20. sajandi fenomen; sajandi, mis on haaratud võistluskirest, mida iseloomustavad huvi materiaalse kasu ja auhindade järele. See süsteem on sisse tunginud tervesse Lääne ühiskonda ning samuti erinevatesse tegevusaladesse alates iluhüpetest kuni kunsti, võistlustantsu ja aedviljade kasvatamiseni. Medalite ja ordenite absurdne vohamine on saanud kinnismõtteks.” (Cuddon 1999: 469 *sub* literary prizes)

Cuddoni arvates on vaieldav, kas vajadus ja soov hinnata, otsustada ning autasustada inimeste jõupingutusi ja saavutusi on kasvava dekadentliku humanismi vaevus. Igatahes on see vaevus, mida on tabanud edu üle maailma ja tunnustusest ning tunnustusvajadusest on saanud selle elu oluline osa. “Mis puutub kirjandusse, siis on auhindamissüsteemi korduvalt kritiseeritud ja mõned kirjanikud ka mõjukatest auhindadest loobunud.” (Cuddon 1999: 469-470) Siinjuures toob ta näiteks kirjanik B. Shaw loobumise Nobeli preemia rahalisest osast, kes austuse (*honour*) võttis siiski vastu. Cuddon toob samas ära ka J. P. Sartre'i tsitaadi: “kirjanik peab keelduma laskmast ennast muuta institutsiooniks.”

Cuddoni seletuses mõistele “kirjandusauhinnad” väljendub eelkõige just vastuolulisus suhtumises kirjanduse auhindamise küsimusse: autori iroonilisele ja kultuurikriitilisele selgitusele järgneb entsüklopeedias erinevates riikides välja antavate kirjandusauhindade loetelu. Loetelu, mis ei suhestu eelnevate kultuurikriitiliste

märkustega ning näitab auhindu igasuguste kahtlusteta kirjandussüsteemi kuuluvatena. Antud tekstis väljendub kõigepealt ilmekalt suhtumine uurimise all olevasse nähtusesse, mis aga puudu jääb, on nähtuse toimemehhanismide selgitamine: auhindade koht ja tähendus kirjandusmaastikul, kuivõrd on kirjanduse auhindamine lihtsalt võistlevate pingeridade koostamine, kuivõrd kannavad teosed ise esteetilist väärtust ja kuivõrd on antud auhinnal legitiimsust seda omistada.

Just sedasama heidab ette ka J. F. English (2002: 110) kultuuriauhindadest kõnelemisel. “Naljatlev toon ja suhtumine, mis osutab auhinnatööstuse suhtes irvitavat ükskõiksust või selleni alandumist, on põhjuseks, mis on takistanud meil tõsiselt uurimast seda kultuurilooikat, millesse auhinnad on tänaseks kinnistunud.” Ka English ei pea auhindade rohkust kirjanduselu eripäraks, vaid üldisemalt kaasaegset kultuuritraditsiooni iseloomustavaks. Tema arvates on auhindade hulk viimase veerandsaja aasta jooksul tohutult kasvanud seetõttu, et need sobivad ideaalselt autonoomsuse kehtestamise jaoks. Auhiinad on võimaldanud mittekultuuriliste väärtuste valdajatel juhtida kultuurivahendite väärtusi, aga nad on ka võimaldanud “tõsistel” kunstnikel ja kirjanikel suurendada oma autoriteeti ja leida võimuväljal oma kohta. English seletab P. Bourdieu terminites, et auhiinad mitte ainult ei kergenda vahetust kultuurilise ja mittekultuurilise kapitali vahel – võimaldades raha, poliitilise võimu või sotsiaalsete sidemete valdajatel määrata kultuuriprestiiži oma eesmärkide kohaselt ja kunstnike prestiiži omajatel “sisse kasseerida” nende erilist pühendumust – aga ka kergendavad läbirääkimisi selle vastastikuse vahetuse barjääride ja määra üle, läbirääkimisi, mis määravad kindlaks selle mängu tõelised panused. (English 2002: 126)

Erinevalt inglisekeelsetest kirjandusterminite sõnaraamatutest leiab ülevaate kirjandusauhindadest alati prantsuse entsüklopeediast. Toon siinkohal ära neist kaks, mis iseloomustavad kõige paremini kirjandusteoreetikute nägemust kirjandusauhindadest. „Kirjandusauhind on rahaline või sümboolne tasu, mis on määratud kirjanikule tema teose eest või autasustamiseks kogu tema kirjanduspärandit. Kirjandusauhindadel on oluline roll kirjanduse reklaamis ja äris.” (Le dictionnaire du..., 2002: 469 *sub* prix littéraires) Sellesamas artiklis toovad koostajad välja ka olulisemad punktid, mis kirjandusauhindade puhul poleemikat põhjustavad: institutsionaalsuse küsimus, nende

seotus kirjastuste ja müügistrateegiaga, kirjandusliku väärtuse küsimus. Samas võib leida ka Cuddoni lähenemisele väga sarnast käsitlust:

”Määrama tasu kirjanikele, kes seda väärivad, eelkõige poetidele, see on komme, mis on pärit juba antiikajast. /.../ Tänapäeval on publiku huvi kaldunud romaani suunas, mille mõnikord väga suured tiraažid tähendavad väga suurt majanduslikku panust. Võidujooksu Goncourt preemia (mis garanteerib võitjale üldiselt 100 000 eksemplarist suurema tiraaži) ja teistele hooajatuunustustele jälgitakse sama suure huviga, mida võib vaid võrrelda kirjlike vaidlustega, mida tekitab Cannesi festival.” (Beaumarchais 1994: 1929 *sub* prix littéraires)

Vaatamata sellele, et kirjandusauhindade omistamisest on saanud kirjanduselu üks enim tähelepanu saav valdkond, ei ole sellest nähtusest siiski saanud teoreetikute silmis kirjandusvälja lahutamatu osa ning iseseisvat uurimisteemat. Kindlasti on see põhjustatud just sellest, et auhindamine on väga tihedalt seotud kirjandusvälja materiaalse ja populariseeriva küljega, mida tahetakse „tõelisest kunstist” ja väärtustest lahus hoida.

1.2 Konkreetsetele auhindadele pühendatud uurimused

Ka põhjalikke empiirilisi uurimusi kirjanduse auhindamisest on õnnestunud leida vaid kolm, kõik pärinevad prantsuse kultuuriruumist. Prantsusmaa kirjandusuurija Sylvie Ducas on kirjutanud oma mahuka doktoritöö kahest Prantsuse tähtsamast kirjandusauhinnast: Goncourt ja Femina kirjanduspreemiast. Töös on Ducas vaatluse alla võtnud 20. sajandi kirjanduse sellisena nagu kirjandusauhindade institutsioon seda lubab, „see tähendab kodanliku klassi domineerimist, kus kirjanduses osutub tõeks sügav lõhe kirjandusliku toote topeltväärtuste, turuväärtuse, majandusliku väärtuse ja sümboolse väärtuse vahel”. (Ducas 1998: 6)

Ducas’ töö on ühtaegu ajalooline ja kirjanduslik, ta kasutab nii kirjandussotsioloogia ja -ajaloo tööriistu, aga ka tekstianalüüsi. Töö esimeses osas annab autor ajaloolise ülevaate nende kahe auhinna kujunemisest, pöörab tähelepanu auhinna erinevatele aspektidele: kirjastuste seotus erinevate auhindadega, milliste kirjastuste romaanid auhindu võidavad, kuidas muutuvad teoste müüginumbrid enne ja pärast auhinna võitmist. Töö teine osa sisaldab ja analüüsib kirjanike ja žüriiliikmetega läbi

viidud põhjalikke küsitlusi ning annab ühtlasi sünkroonilise ülevaate neist auhindadest. Eesmärk oli „uurida kirjanike sõnavõtte täna kui taandamatuid pinged reaalsuse ja müüdi vahel”. (Ducas 1998: 12) Ducas on võtnud uurimise alla Prantsuse kaks olulisemat kirjandusauhinda, mis on küll sama ajastu tooted, aga erinevast traditsioonist sündinud, töös selguvad ka nende erinevad panused kirjanduslikku pühitsemisse:

„Goncourt – romaani ajalugu, romaanikirjanik otsib tunnustust kui Kunstnik ja Kirjanik, Femina – ühe sugupoole tunnustamine, nende soov saada ligipääsu institutsioonidele ja sümboolsele autoriteedile, mis oli enne vaid meeste pärusmaa.” (Ducas 1998: 7)

Teoreetilises plaanis näeb Ducas kirjanduse ja kirjanduse institutsiooni seisukohast kõige tähtsamate teostena Sartre “Que’est-ce que la litterature?”, Barthes “Le degre zero d’écriture” ja kõiki Bourdieu kirjandusvälja töid, eriti “Les regles de l’art” (Ducas 1998: 2)

Prantsusmaal on ilmunud teinegi doktoridissertatsioon kirjandusauhindadest, Robert Coale (1999) on vaadelnud oma töös Hispaania rahvuslikku kirjandusauhinda ning annab põhjaliku ülevaate selle eelkäijatest ning kujunemisloost. See on kronoloogiline uurimus, mis tutvustab hispaania kirjanduse institutsionaalset poolt 20. sajandil. Coale kasutab eelkõige ajakirjanduse andmeid nii žürii kui auhinnatute kindlaksmääramiseks, samuti auhindade mõju ja tähelepanu väljaselgitamiseks. Kirjandusauhindade kohale kirjandusteoorias ja kirjandussotsioloogias ta tähelepanu ei pööra, teoreetilisi allikaid ei ole antud töös praktiliselt kasutatud.

Coale väidab (1999: 45), et auhinnad ja konkursid said Hispaanias loodud nii kirjanike kui lugejate jaoks. Eesmärk oli aidata autoritel väljuda isolatsioonist, aidata noori artiste, kes pole veel leidnud oma kohta kirjandusmaastikul. Auhindade eesmärk oli nii kunstiline, hariduslik kui sotsiaalne. Hispaania kirjanduses käib pidev arutelu auhindade, eriti kommertsiaalsete üle. “Küsimus kirjandusauhindade üleküllusest ning nende vajalikkusest, eriti veel riigis, kus on nii vähe lugejaid, tõstatatakse ikka ja jälle.” (Samas 300) Nendes vaidluses võetakse institutsionaalseid kirjandusauhindu sellena, mis nad on: administratsioonipoolne tunnustus, milles kirjanduslikule väärtusele otseselt võõrad faktorid (nagu näiteks poliitiline) on ka arvesse võetud. Coale nendib (Samas 435), et kui neutraalne üks kirjandusauhind võib ka olla, siis on ta alati tingitud oma

ajastu poliitilisest ja kultuurilisest kontekstist ning peab seda ka põhjuseks, miks riigilt tulenev auhind peegeldab otseselt seda riiki.

“Kirjandusauhind on üks teatud tasu, ühel teatud hetkel, ühele teatud raamatule, ühe teatud institutsiooni poolt.” (Coale 1999: 435-436) Seepärast sekkuvad auhindamisse need mitmed parameetrid – poliitilised muutused, antud ajastu esteetilised kaanonid ja publiku ootused. Ükski auhind pole kaitstud valede ostuste ja unustuse eest. Auhinna reputatsiooni moodustab aga heade / õigete otsuste hulk suhtes vähem heade / õigetega.

Ka kolmas uurimus kirjanduse auhindamisest pärineb prantsusekeelsest kultuuriruumist, Robert Yergeau on vaadelnud oma töös Quebeci kirjandusauhindu (Yergeau 1994). Yergeau kasutab Bourdieu teooriat rääkimaks kirjanduse institutsioonist: “Kirjandusauhind on sümbolne seisukohavõtt/positsiooni võtmine, mida ei ole võimalik mõista ilma “loogilise konformismita”¹, mis domineeris auhinna ajastul. Kirjandusauhinnal on alati selle üksmeele märk juures” (Yergeau 1994: 13)

Kitsamaid aspekte kirjandusauhindade juures on oma töödes uurinud Hollandi kirjandusteadlane W. De Nooy (1988, 1989), kes on kirjutanud kirjanduslike žüriide liikmetest ning kirjandusauhindade üksteisele järgnemisest. Sotsioloogilisi statistilisi analüüsimeetodeid kasutades on ta uurinud kirjandusauhindu Hollandis. N. Heinichi (1999) monograafia on keskendunud kirjanike kannatustele seoses auhindamisega. Senised tööd kirjanduse auhindamisest võtavad eelkõige aluseks P. Bourdieu mõisted, millest lähtuvalt antud nähtust on erinevad autorid kirjeldanud. Samas ei ole ka teda kasutatud läbivalt ja piisava põhjalikkusega.

Eesti kirjandusteadlased ei ole oma uuringutes samuti kirjanduse auhindamist käsitlenud. On koostatud erinevate üksikute auhindade ajalugusid (nt Molotok 1989), kirjandusauhinnad märgitakse ära kirjanduse ajaloo koostamisel (EKA 1966, 1984, Annus jt 2001), kuid iseseisvat uurimust ei ole.

¹ Yergeau märkus – Bourdieu võtab selle Durkheimilt: aja, ruumi, arvu ja põhjuse homogeenne kontseptsioon “conformisme logique”, mis võimaldab intelligentide vahelist nõusolekut/üksmeelt

1.3 Kirjanduse auhindamine kirjandus- ja kultuurisotsioloogia uurimisobjektina

Tööd, mis on tegelenud kirjanduse auhindamisega võib liigitada eelkõige kuultuuri- ja kirjandussotsioloogia valdkonda. Kultuurisotsioloogia tegeleb tähendusloomega (*meaning making*) (Spillman 2001: 1), uuritakse, kuidas toimub tähendusloome, kuidas tähendused mõjutavad inimtegevust ning selle rolli sotsiaalse sidususe, domineerimise ja vastutöötamise puhul. Kultuurisotsioloogia uurib tähendusloomet kolmel tasandil:

1. tähendusloomeprotsessid „väljal” (*on the ground*), kuidas tähendused tekivad interaktsiooni käigus ja kuidas inividid neid kasutavad
2. tähendusloome institutsioonide raames või kultuuritootjate võrgustikes, põhitähelepanu on pööratud organisatsioonilisele kontekstile
3. tähendusloome „tekstis” keskendudes tähendusloomele iseloomulikele kultuuriomadustele (Samas 7-8)

Kirjandussotsioloogiat ei peeta veel piisavalt institutsionaliseeritud teadusharuks ning ta ei ole leidnud oma kohta kirjandusteooria raames. (Dirx 2000: 6) Seda on näha kasvõi faktist, et tema nimi ei ole kinnistunud, nii nimetatakse seda teadusharu kirjandussotsioloogiaks, kirjandustekstide sotsioloogiaks või sotsiokriitikaks. Kirjandussotsioloogia tegeleb eelkõige kirjastamise, populaarse ja massikirjanduse uurimisega. Kirjandussotsioloogia avab tee viljakale mõtiskelule keerukate sidemete üle, mis on kirjaniku, sotsiaalsete gruppide ja tema ajastu ideoloogiliste suundumuste ning sotsiaalsete ja kultuuriliste tingimuste vahel, mis valitsevad/juhatavad tema teose sündi. (Ducas 1998: 3)

Kirjandussotsioloogia probleemidena nimetab Cros (1998: 1) kirjanike endi ilmse vastumeelsuse näha või mõista end sotsioloogiliselt ning teiselt poolt ka sotsiaalse korpuse vastuseisu selle sotsioloogia väljatöötamisele. Mitmed kirjandussotsioloogiaga tegelejad on kirjandusteksti enda sotsioloogia uurimisobjekti staatusest välja jätnud, “tekst ise on nende jaoks vaid kui katalüsaator, mis on aldis vallandama sotsiaalseid protsesse” (Samas 3)

Sotsiokriitika on sotsiosemiotiline tekstiteooria, nii ilukirjandusliku kui mitteilukirjandusliku teksti teooria, on ühtlasi ka diskursuse kriitika (Zima 2000: 1). Sotsioloogia põhimõisted, mida Zima (2000: 16-29) peab vajalikuks selgitada

(ajalooliselt) sotsiokriitika plaanis on sotsiaalne süsteem ja institutsioon, kollektiivne teadvus, normid ja väärtused, tööjaotus rollid ja solidaarsus, sotsiaalsed klassid, klassiteadvus ja ideoloogia, ideoloogia ja teadus, ideoloogia ja mõtisklus läbi vahetusväärtuse, objektiivsus. Need mõisted on olulised ka kirjanduse auhindamise uurimisel.

1.3.1 Kirjandusauhind ja kirjanduse institutsioon

Kirjandusauhindu on teoreetilises kirjanduses käsitletud eelkõige just kirjanduse institutsionaalsuse avaldusena ning töödes, kus teemaks on kirjanduse institutsioon, on kirjandusauhinnad leidnud ka põgusat mainimist. Institutsiooni mõistet võib kirjandusele rakendada kahel viisil: institutsioonina võib käsitleda kirjandust tervikuna või kirjandust koosnevana erinevatest institutsioonidest.

“Kirjanduslik institutsioon on väli, milles realiseerub kogu kirjanduslik kogemus.” (Encyclopedia of Contemporary... 2000: 580 *sub* literary institution) See hõlmab kahte lahutamatu praktikat, mis töötavad koos, loomaks pinge kirjandusliku tootmise viisides. Ühelt poolt organiseerivad või korraldavad praktikad, mis koondavad kõik institutsiooni tehnilise ja organisatsioonilise infrastruktuuri materjalid. Teiselt poolt kujutlusvõime- või loomingulised praktikad, mis koondavad esteetiliste sündmuste materjale, mida on läbi ajastute edasi pärandatud: kõik koodid, normid, žanrid, teemad, jutustamisstiilid ja kõik need kunstilised vormid, mis annavad kirjanduslikule sisule väljenduse.

Korraldavate praktikate hulka kuuluvad reproduktsiooni ja jagamise tehnoloogiad, mis sisaldavad suulist, kirjalikku, elektroonilist ja erinevaid teisi meediaid. Institutsiooni majandus hõlmab juhtimissüsteemi toetusi ja ka erinevaid kultuuritööstusi, mis omistavad institutsiooni toodetele vahetusväärtust. “Reprodutseerimise tehnikad determineerivad kriitika võimalikud valikud, mis annavad kirjanduslikele toodetele väärtuse.” (Samas) See protsess viiakse ellu läbi tohutult mitmekesise kirjandusliku promotsiooni, mis sisaldab endas nii kirjanduskriitikat kui ka formaalsemaid kunstirituaale, nagu kirjandusauhinnad, raamatufestivalid, kirjastajate tavad jne. “Sel viisil aitavad

kirjandusinstituutsiooni korralduspraktikad sätestada kriitilist kiiduavaldust ja annavad legitiimsuse instituutsiooni toodetele.” (Samas) Loomingulisi praktikaid selgitatakse vähem.

Antud definitsiooni järgi pole auhindamispraktika üks paljudest instituutsioonidest, vaid instituutsiooniks on kirjandus tervikuna ja kõik sellesse puutuv. Kirjanduse instituutsiooni üks ülesannetest on legitimeerimine, väärtuse omistamine läbi kirjandusauhindade, teostele üldise ühiskondliku tunnustuse andmine. “Ühtki loomingulist praktikat ei saa kirjeldada seda organisatoorse praktikani taandades. Need kaks praktikat töötavad mõnikord konfliktis, mõnikord harmoonias, aga alati samas taustsüsteemis.” (Encyclopedia of Contemporary... 2000: 580)

Zima (2000: 16) alustab instituutsiooni mõiste selgitamist T. Parsonsi lähenemisega, mis näitab, et sotsiaalne süsteem koosneb mitmetest subsüsteemidest. Kui need subsüsteemid on ametlikult riigi poolt tunnustatud, siis moodustavad nad instituutsioone. Riigivõimu poolt omistatud legitiimsus on instituutsiooni oluline aspekt, kuigi subsüsteemid eksisteerivad ka väga edukalt ilma selleta. Kirjandusse tõi instituutsiooni mõiste Harry Levin² (Zima 2000: 17). Frankofoonsetes riikides on instituutsiooni mõistet seoses kirjandusega kasutanud eelkõige Étienne Balibar ja Jacques Dubois (1978). Dubois ja Balibar taotleavad just tekstilise funktsioneerimise selgitust riigi poolt kontrollitavate (kool, ülikool või kirjanduskriitika) instituutsioonide raames. Balibari järgi on kirjanduslik kirjutamine lahutamatu oma funktsioneerimisest kooli instituutsiooni raames, mis omakorda on osa “ideoloogilisest Riigiparaadist”. Mõlemad autorid arvavad, et kirjanduse ja kirjutamise probleeme ei saa käsitleda individuaalselt vaid ainult esile tõstes nende *kollektiivset teadvust*.

Lähenedes instituutsiooni mõistele kitsamalt on kirjandusinstituutsiooni defineeritud järgmiselt:

“Instituutsiooni mõiste viitab praktikale, mis on varustatud väärtustega, mida on tunnustatud kogu ühiskonna poolt. /.../ kirjanduslik instituutsioon või täpsemalt kirjanduse instituutsioon, see tähendab kirjandus, mis on tunnustatud kui üks peamisi ühiskondlikke väärtusi. See väljendub lugupidamises kirjanike suhtes (kirjanike staatus ühiskonnas) ja kirjanduse kohas haridusprogrammides.” (Le grand atlas... 1990: 423 *sub* institution littéraire)

² Literature as institution, *Accent*, vol 6, 1945-1946 (Zima 2000: 17)

Antud definitsiooni järgi, kus kirjandusauhindu nimetatakse üheks kirjandusinstituutsiooniks või täpsemalt kirjanduse instituutsiooniks, on rõhk sellel, et nendega kaasneb ühtlasi ka ühiskonna või sootsiumi heakskiit. See tähendab, et auhindakomisjon või žürii ei anna auhinda välja ainult konkreetsete žürii liikmete nimel või siis auhinda haldava ja žürii kokku kutsunud organisatsiooni (instituutsiooni) poolt, vaid kogu neid ja nende tegevust tunnustanud ühiskonna või ühiskonnakihi poolt.

Ka Ihonen (1990: 49-50) toob kirjanduse premeerimise ära ühe kirjandusinstituutsiooni nähtusena sõnakunstiteose enda, kirjanduse leviku ja retseptsiooni kõrval. Auhindamissüsteem on kirjanduse instituutsiooni oluline osa ning töötab paralleelselt loominguliste praktikatega. Väärtuse, vahetusväärtuse jagamine läbi auhindamissüsteemi (nii raha kui prestiiž) oleks kui üks kahe praktika kokkupuutepunkte, kahe praktika vastastikuse koostöö viise. See ei ole lihtsalt korralduspraktika-poolne hinnang loomingulisele praktikale, see on legitimeerimine, mis on kooskõlas ühiskonna muude instituutsioonide väärtustega.

1.3.2 Kirjandusauhinnad P. Bourdieu kirjandusväljal

Võib nõustuda *Bookeri* auhinda analüüsiva J. F. Englishi arvamusega, et P. Bourdieu kirjandusvälja käsitlus, millest ta kirjutab eelkõige teoses “The Rules of Art”, on olemasolevaist “parim teoreetiline alus, mille raames uurida instituutsioone, instrumente ja kultuuriprestiiži toimet”. (English 2002: 111)

Kõige olulisemaks on uuritava teema raames kirjandusvälja mõiste. “Väli on positsioonidevaheliste objektiivsete suhete võrgustik (domineerimine või allumine, täiendamine või antagonism).” (Bourdieu 1996: 231) Ühe loogika alusel võib positsiooniks olla näiteks kindel žanr (romaan), teise järgi jälle ajakiri või kirjanduslik ring. Seega on iga auhindamisstruktuur positsioon kirjandusväljal. Iga positsiooni iseloomustab tema objektiivne suhe teistesse positsioonidesse. Kõik positsioonid sõltuvad olemuslikult ja piirangutes, mis nad sätestavad oma agentidele, selle positsiooni tegelikust või võimalikust asendist välja struktuuris.

Iga väli on suhteliselt autonoomne, kuid struktuurilt homoloogiline ülejäänutega. Igal väljal hõivavad agendid erinevaid võimalikke positsioone või loovad mõningatel juhtudel uusi, olles haaratud võistlusesse selle nimel, et kontrollida neid huvisid ja ressursse, mis on väljale antud küsimuses omased. Majandusväljal konkureerivad agendid majandusliku kapitali teenimise nimel, kirjandusväljal on võitlus, mis käib eelkõige sümboolse kapitali pärast, seotud autoriteedi ja prestiižiga.

Väljade omavahelises hierarhias on kõige tähtsamal kohal üldine võimuväli. Kõige tähelepanuväärsem võitlus käibki majandus- ja kultuurivälja vahel.

“Võimuväli on erinevatel väljadel (eriti majanduslikul ja kultuuriväljal) dominantsete positsioonide haaramiseks vajalikku kapitali omavate toimivate jõudude (agensite) või institutsioonide vaheline jõusuhete ruum.” (Bourdieu 1996: 216)

See on erinevate kapitalide väljal jaotumise struktuur.

Kirjanduslikku välja iseloomustab Bourdieu arvates vähene kodifitseeritus. Selle kodifitseerimise üheks eksplitsiitseks viisiks ongi näiteks kirjandusauhindade statuudid, mis määravad ära, keda saab arvata teatud preemiale kandideerimise vääriliseks, kes on need nimed, kelle vahel saab valikut teha ja kes saavad seda valikut teha. Bourdieu leiab, et võrreldes majandusliku väljaga ei vaja kirjandusväli samavõrd päritud majanduslikku kapitali, ei vaja hariduskapitali samavõrra ülikooli väljaga ja piiritletud sektoreid nagu ametnike väli. “Ja just selsamal põhjusel on kirjanduslik väli nii meelitav ja kõiki tervitav.” (Bourdieu 1996: 126-127)

Üks tähtsamatest panustest kirjanduslikes vastaspüüdlustes on Bourdieu arvates monopol kirjandusliku legitimeerimise üle, “see tähendab muuhulgas ka monopoli võimu üle autoriteetselt otsustada, kes on autoriseeritud ennast nimetama kirjanikuks või isegi ütelda, kes on kirjanik või, kui te eelistate, kellel on tootjate ja toodete pühitsemise võimu monopol.” (Bourdieu 1996: 224)

Kogu kultuurilise tootmise reaalsus ja ka kirjaniku olemuse idee võivad radikaalselt muutuda kui laiendada inimhulka (inimkooslust), kes võivad kirjanduslike asjade üle otsustada. Bourdieu mõttest järeldub, et määrates kindlaks inimesed, kellest lähtuvalt otsustatakse, määratakse juba ette kindlaks ka tulemused.

Oluline mõiste Bourdieu terminoloogias on *illusio* – “usk mängu, huvi mängu vastu ja panused sellesse mängu”. (Bourdieu 1996: 227) Igal väljal tekib oma *illusio*

vorm. “Iga väli, läbi oma praktikate eriliste regulatsioonivormide ja representatsioonide, mida ta peale paneb, pakub oma agentidele nende soovide legitiimset realiseerimist, mis tugineb teatud *illusio* vormile.” (Bourdieu 1996: 228)

Väljal toimub jõudude omavaheline võitlus, võitlus kapitalide pärast. Erinevate kapitali liikidena toob Bourdieu välja majandusliku, kultuurilise, sotsiaalse ja sümboolse kapitali. Traditsiooniliselt on Bourdieul käsitletud majandusliku kapitali mõiste, kultuuriline kapital sisaldab kultuuriteadmiste, kompetentsi või eelhoiakute erinevaid vorme. Kõigi agentide kultuuriline kapital koosneb kolmest osast: *habitus*’est (püsiv ja oludele mugandatav eelhoiakute süsteem, kogum objektiivselt reguleeritud reeglipäraseid käitumismalle), tarbitavatest kultuurilistest kaupadest ja mängijale omistatud akadeemilisest tunnustusest. Sotsiaalne kapital võtab kokku mängija võimalused pääseda ligi ringkondadele, mille võimuses on jagada tunnustust või siis tutvustada mängijat ringkondades, kus ühiskondlikku tunnustust jagatakse. Sotsiaalne kapital tähendab eelkõige sidemeid ühiskonnaga, tuntust inimeste hulgas, kellest sõltub ükskõik, millise kapitali jagamine. Sümboolse kapitali all peab ta silmas eelkõige tunnustust, prestiiži, legitiimsust, kanoniseeritust. “Majanduslikud juurdepääsutingimused on ka sümboolse kasumi (*profit*) puhul ja sümboolne kasum on võimeline end muutma lühema või pikema aja jooksul majanduslikuks kasumiks.” (Bourdieu 1996: 216) Kirjanduse auhindamise puhul mängivad oma osa kõik kapitali liigid. Auhinnaga kaasneb võitjale nii sümboolne kui majanduslik kapital, et kandideerima saada on vaja aga omada teatud kultuurilist ja ka sotsiaalset kapitali.

Bourdieu terminoloogiast lähtuvalt kirjeldab English (2002: 111-112) kultuurivälja suhetekaarti: “seal kaardil on legitimatsooni vooluringid: sponsoreerimissüsteemid, hindamine, pühitsemine, mis toimib läbi selle, et võim eufemiseerib end kui väärtust (kui sisemist ja omast väärtust, mitte kui pealepandud ja meelevaldset) ja seeläbi kindlustab tema sümboolse mõjususe.” Need toimimisringid on seoses moodsate haridusinstituutide kasvuga muutunud pikemateks ja keerukamateks, kindlustades “progressi sümboolses mõjususes”, et tasakaalustada türannilise võimu äravool ja selle otsene (tavaliselt päritav) ülekandumine. Samas kasvab sõltuvus kõrvalistest ja keerulistest sümboolse kapitali ringvooludest.

P. Bourdieu kultuurivälja kirjeldused lähtuvad 19.sajandi teise poole Prantsusmaa kirjandusvälja analüüsist ega ole täies ulatuses kohaldatavad konkreetselt Eesti situatsioonile või kõigile tänapäeva nähtustele kirjandusväljal. Samuti ei saa täna, näiteks Englishi arvates, enam jagada kirjandusvälja Bourdieu mõistete kohaselt kaheks eraldi tsooniks, kus domineerivad kultuuriline või majanduslik kapital vastavalt autonoomsuse või heteronoomsuse printsiibile. “Erinevad kapitali vormid on reaalselt tõmmatud vastastikuse vahetuse- ja tõlkeprotsessidesse samaaegselt igas välja punktis ja erineval määral.” (English 2002: 126) Auhindadest loobumine ei tähenda tänapäeval enam autonoomsust, “loovutades materiaalseid ja sümbolseid kasumeid, mida kunagi võis seostada “massi” või (eriti) “mitte väga intelligentse” kultuuriga, või sotsiaalselt ja poliitiliselt “kompromiteeriva” kultuuriosaga. Auhindadest loobumisega ei suurenda keegi oma väärtust ega tõsta oma kohta teiste tootjate hulgas.

1.3.2 Kirjandussüsteem polüsüsteemide teoorias

Kultuurisotsioloogia ja ka Bourdieu lähenemisele sarnaneb ka Even-Zohari (1990) lähenemine kirjandussüsteemile tema polüsüsteemide teooria raames. Polüsüsteemide teooria on kasvanud välja Even-Zohari töödest seoses tõlketeooria ja heebrea kirjanduse spetsiifiliste probleemidega, kuid alus sellele on pandud juba vene formalistide töödes 1920ndatel. Ka autor ise märgib ära oma ideede kattumise nii Lotmani kui Bourdieu mõtetega (samal, 2-3).

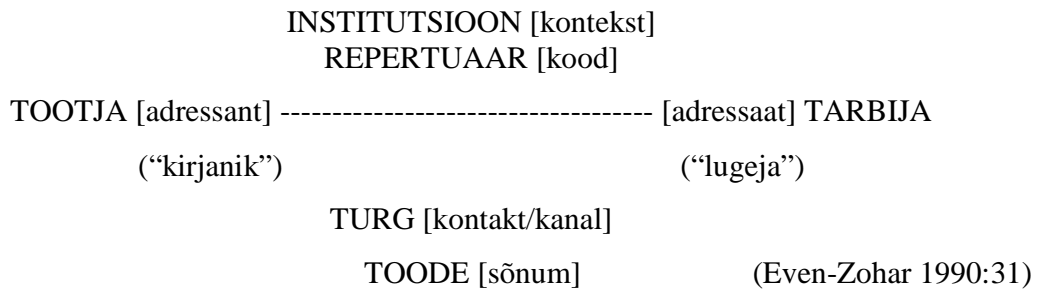
Semiootilised nähtused st märkidega seotud kommunikatsioonimudelid on lihtsamalt uuritavad ja mõistetavad kui vaadelda neid süsteemina, mitte eraldatud elementide konglomeraadina. Polüsüsteemide teooria kohaselt on kirjandussüsteem:

suhete võrgustik, mis oletatavasti kehtib tegevuste vahel, mida võib nimetada “kirjanduslikeks”, ning järelkult ka need tegevused ise vaadelduna läbi selle võrgustiku või

tegevuste kompleks või mistahes osa neist, mille kohta süsteemsete suhete alusel võib järeldada, et nad on “kirjanduslikud”. Polüsüsteemide teooria alusel

“kirjandussüsteem” ei eksisteeri väljaspool neid sidemeid milleks ja milles ta opereerib. (Even-Zohar 1990:28)

Kirjandussüsteemi kirjeldamiseks laenab Even-Zohar Jakobsoni kommunikatsiooniskeemi, kohandades selle kirjandusele, ning selle alusel moodustavad kirjandusliku (polü)süsteemi järgmised faktorid:

“Tarbija” võib tarbida “toodet”, mis on toodetud “tootja” poolt, aga selleks, et “toodet” (näiteks tekst) toota, peab olema üldine “repertuaar”, mille kasutamiskõlblikkuse tagab mingi “institutsioon”. Peab eksisteerima ka “turg”, kus antud toode võiks saada edastatud.” Ükski loetletud faktoritest ei saa eksisteerida isoleeritult. (Even-Zohar 1990:34)

Even-Zohar ei väida, et Jakobsoni ja tema märksõnade vahel peaks olema üksühene vastavus, sest Jakobsoni lähtepunktiks on üksiklausung, mida vaadatakse ta koostisosadest lähtuvalt. Even-Zohar püüab aga lähtuda just suurematest üksustest.

Suurim erinevus Jakobsoni skeemist on Even-Zohari arvates just *institutsiooni* mõistes, seal, kus Jakobsonil on *kood*. Jakobsoni vaatenurgast on fakt, et kood võib adressandi ja adressaadi vahel olla täielikult või vähemalt osaliselt ühine, piisav mõistmaks nende kommunikatsiooni, samas kui sotsio-kultuuriliste institutsioonide osalised loetakse lähtuvalt “koodi” olemusest marginaalseteks või sisalduvad juba implitsiitselt selles mõistes. Ilma mingisugusegi kokkuleppeta ei ole võimalik rääkida ühestki ühisest koodist ning ühelegi kokkuleppele ei jõuta ainult individuaalselt s.t. ilma sotsio-kultuuriliste institutsioonide vahelesegamiseta.

Even-Zohari skeemi võib rakendada ka individuaalsetele kirjandusvahetus-süsteemidele, aga peamiselt on see loodud kajastamiseks makrofaktoreid, mis on seotud kirjandussüsteemi funktsioneerimisega. Even-Zohari mudeli raames võime

kirjandusauhindu vaadelda institutsioonina, mis teatud repertuaari / koodi abil või vahendusel teoseid turule edastab.

1.4 Kirjanduse hindamine ja väärtus

Laiemalt võib kirjanduse auhindamist vaadelda üldisemate “hinnangu” ja “väärtuse” mõistete raames. Need küsimused ei kattu auhindamise temaatikaga täielikult, aga samas on kirjanduse auhindamisel siiski oma osa laiemas kirjanduse väärtustamise, kirjandusteoste hindamise ja kaanoni kujundamise / kujunemise protsessis. Kirjanduse hindamise ja maitse küsimused on olnud sagedasemad uurimisteed kui kirjanduse auhindamine. Antud teemadel on kirjutanud P. Bourdieu ja R. T. Segers (1978), kes on keskendunud eelkõige sotsioloogilistele aspektidele maitse küsimuses. Kirjanduslik kaanon on omaette mahukas temaatika, mille üle on samuti just USA kontekstis palju diskussioone, mida ma oma töös aga ainult põgusalt mainin. Olulisemad on antud töö kontekstis on B. H. Smithi (1988, 1995) ja J. Mukaržovski (1994) tööd.

1.4.1 Kirjandusliku retseptiooni hinnangulisest loomusest (B. H. Smith)

“Väärtuse ja hindamise problemaatika kerkivad esile alati kui kirjandus, kunst ja teised kultuurilised tegevused haaratakse diskussiooni, kas siis mitteformaalses või institutsionaalses kontekstis.” (Smith 1988: 177) Seda nii arvustustes, arutlustes, raamatu või autori tutvustustes – arutletakse konkreetse teose või autori tervikloomingu väärtuste üle, antakse hinnanguid. Smith toob näiteks, kuidas määratlused nagu “klassikaline” ja “meistriteos” on tänapäevani säilitanud arvestatava võimu ning kuidas küsimused, kas kirjanduslikud otsustused ja hinnangud võivad pretendeerida “objektiivsele kehtivusele” või on need vaid “isikliku eelistuse väljendused”, kas on olemas kõigele alust panevad maitsestandardid, mis põhinevad “inimloomuse” universaalidel jne, kerkivad ikka oluliste probleemidena.

Smith leiab, et viimasel ajal on ilmunud palju uusi suundumusi nende nähtuste uurimises ja oluliseks tulemuseks on “äratundmine, et hindamine toimub mitte ainult indiviididele, vaid ka institutsioonidele ja kultuuridele iseloomuliku tegevusena ja suuresti on väärtus ise nende tegevuste produkt.” (Smith 1995: 177) Selsamal põhjusel on auhindamine ja hinnangu küsimus üldse ka teaduslikust uurimisest olnud tõrjutud.

Smith annab oma töös ülevaate, kuidas hindamise temaatika on traditsiooniliselt kirjandusteoorias välja jäänud. Ta tsiteerib Northrop Fryed³, kes karmikäeliselt antud temaatika kõrvale heidab ning käsitleb hindamist kui “kõik need võbisemised, otsustusvõimetusolekud, kõhklemised ja reageeringud, mis moodustavad maitse ajaloo; ajaloo, kus ei ole fakte... mis peab kindlalt saama välja heidetud süstemaatilise ja progressiivsest kirjandusuurimisest.”

Ameerika kirjandusuuringutele on Smithi arvates (1988: 17-18) olnud iseloomulik fakt, et kogu väärtuse ja hindamise temaatika on olnud kirjandusakadeemia poolt välditud ja pagendatud. Väga erinev ei ole olnud situatsioon ka Euroopas, välja arvatud vene vormikoolkond ning J. Mukaržovski ja I. Tõnjanovi tööd. Samas on interpretatsiooni aga väga palju uuritud. Põhjusena näeb autor seda, et interpretatsiooni ja tähenduse küsimused on tihedas seoses keeletemaatikaga, keeleuurimustega, mis on domineerinud terve 20. sajandi vältel. Lingvistika ja keeleteadus on kirjandusuurijatele aga olnud tunduvalt ligipääsetavamad kui majandus ja sotsioloogia, mis väärtuse ja hindamisküsimustega enam seostub.

Hinnangu mõistet defineerides kirjeldab Smith seda kui kompromissi, kui midagi ebapuhast, juhuslikku ja tingitud. Hindamine on tema arvates alati segunenud suhtumisega, mis on asja olemusest lahus.

“Hindamine / hinnang on alati kompromiss, sest väärtus on alati liikumises: pidevalt muutlik ja igavesti mittedetermineeritud.” (Smith 1988: 9) Autor näitab, et väärtus on muutlik, juhuslik, aga selles on oluline märkimisväärne sotsiaalne jõud ja tähenduslikud on hindava käitumise sotsiaalsed funktsioonid oma kõikides vormides. Tuleb mees pidada, et tingitud ja juhuslik, suhteline ja muutlik ei tähenda samal ajal, et hinnang on subjektiivne, eriti veel selle sõna negatiivses tähenduses. Hinnang on kompromiss, sest ei tähenda vaid ühe inimese otsustust, vaid kokkulepitud otsust;

³ teoses “Anatomy of Criticism” (lk 18)

muutlik, sest hinnang ei jää samaks läbi erinevate ajastute, sotsiaalsete, majanduslike ja poliitiliste situatsioonide. Samuti omab hinnang ise sotsiaalset jõudu midagi muuta.

Smith käsitleb hinnangut kirjanduses väga laia kontseptina. Hinnang võib haarata laia hulka käitumisvorme, millest mitte kõik ei ole avalikud ja kõik kindlasti mitte ka verbaalsed. Hindamine või hinnangut andev käitumine läbib kõiki erinevaid kirjandusega kokku puutuvaid tegevusi. Kirjandusterminite leksikonis toob Smith (1995: 181-182) välja kõik kirjandusliku hindamise viisid ja avaldumised:

- a) esmane töö hindamine tema autori poolt – kõik välja ütlemata heakskiitmised ja kõrvaleheitmised, eelistused ja väärtustamised, mis moodustavad terve kirjutamisprotsessi. See tähendab samas ka, et “kirjanduskriitika ei ole täiesti omaette ja “loomisele” vastanduv, vaid viimase keskne ning vältimatu aspekt.” (Samas)
- b) loendamatud varjatud, tavaliselt mitteverbaalsed, teksti hindamised, mida keegi teeb iseenda jaoks, kui ta valib teksti, eelistades seda mõnele teisele tekstile või jätkates teksti lugemist selle asemel, et raamat kõrvale heita jne.
- c) erinevad implitsiitsed hindamistegevused, mille viivad läbi erinevad inimesed ja institutsioonid, kes teost kirjustavad, ostavad, säilitavad, tsiteerivad, tõlgivad, esitavad, parodeerivad, vihjavad, imiteerivad jne. Kõik need tegevused kujundavad teose väärtuse ühiskonnas või kultuuris.
- d) teose eksplitsiitsem, aga ikka üpris juhuslik avalik verbaalne hindamine, mis on tehtud, vaidlustatud ja läbi arutatud mitteformaalses sotsiaalses lugejate kontekstis.
- e) kõrgelt spetsialiseerunud hindamise institutsionaalsed viisid, mis viiakse läbi rohkem või vähem professionaalsete õpetlaste, õpetajate, akadeemiliste või ajakirjanduslike arvustajate poolt. Siia rühmitab Smith nii pikad arvustused kui ka teoste edetabelid, kirjandusauhinnad, antoloogiate koostamise, kohustusliku kirjanduse nimekirjad jne.

Smith on tunduvalt laiendanud hindamise tavapärast käsitlust. Ta kirjeldab hindamisprotsessi algamas juba sellest, kui autor ise valib sõnu, mida kasutada; seejärel annab hinnangu kirjustaja, otsustades, kas teos on avaldatav; ostja, kes leiab, et teos on ostetav, on hinda väärt, on väärt säilitamist oma kodus; lugeja isiklik hinnang teosele; toimetajad, antoloogiate koostajad, kriitikud, õpetlased, professorid, õppurid, kuidas

keegi neist teost väärtustab, lisab oma töödesse, kasutab oma uurimustes, lülitab oma loengukursusesse, tsiteerib.

Auhindamine on tema järgi seega üldise kirjandusteose väärtustamise üks alaliike, eksplitsiitne institutsionaliseeritud vorm, mis püüdleb üldisemale ja jäävamale väärtusele. See on teadvustatud tegevus. Kirjanduse auhindamine erinebki enamikust siinloetletud hindamisotsustustest just kõrge institutsionaliseerituse, spetsialiseerituse ja teadvustatuse poolest. Kirjanduse auhindamine on konkreetsete inimeste poolt teadlikult ette võetud hindamisakt konkreetsete kriteeriumite alusel. Enamiku loetletud tegevuste puhul on hinnang kõrvaline, tegevuse enesega tahtmatult kaasnev nähtus; tegevusel on erinev eesmärk. Kirjanduse auhindamise eesmärk on aga just hindamine ise, väärtuste esiletoomine. Seega auhindamine siiski erineb neist hindamise viisidest, millega kõrvuti on ta Smithil loetletud.

Smith kirjeldab ka hindamisotsustust ennast:

“Kui teeme kirjandusteose eksplitsiitse hindamisotsustuse, siis me artikuleerime hinnangu kui hästi see teos täidab teatud implitsiitselt defineeritud funktsioone spetsiifilise implitsiitselt defineeritud publiku jaoks, keda võetakse seda teost kogemas teatud implitsiitselt defineeritud tingimustes” (Smith 1988: 13-14)

1. “artikuleerime hinnangu, kui hästi antud teos täidab teatud implitsiitselt defineeritud funktsioone” – See *miski*, mille jaoks teos on hea, halb, keskpärane. Mis funktsioonide jaoks, milliseid mõjusid oodata või ihaldada, tekitada või loota. See *miski* ja need funktsioonid ei ole eksplitsiitseks tehtud, hindaja ei saa neid ka formuleerida, samuti on need erinevate auditoorimide jaoks erinevad. Kirjanduse auhindamise puhul aga just eeldatakse, et auhinna statuudis üritatakse formuleerida, kirja panna seda *miskit*, et hinnangu andmise alused oleks kõikidele näha. Enamike kirjandusauhindade puhul see päris täpselt õnnestunud ei ole ja auhindamise aluseks ka mitmed mitteformuleeritud põhjendused. Arvamus neist iseloomulikest funktsioonidest juhib hindaja hinnangut, aga suur osa on ka sellel, missugune on tema ja ta ühiskonnagrupi jaoks antud teose klassifikatsioon.
2. “spetsiifilise [teoses?] implitsiitselt defineeritud publiku jaoks” – Hindaja ei deklareeri teose oleviku ja minevikuväärtusi ainult *enda*, vaid ka *teiste* jaoks. Mitte *kõigi* teiste, vaid *osade* teiste jaoks. Grupi piirid ja olemus võivad olla kaasatud

hindamiskonteksti. (Näiteks on statuudis kirja pandud “lastekirjandus” – kuivõrd on teos lastele.) Kui ei ole täpsemalt piiritletud, siis Smithi teooria alusel koosneb publik inimestest, kes on *nagu meie*. Kirjandusauhindade puhul oleks “nagu meie” võimalik kindlaks teha žürii koosseisust lähtudes. Kui žüriis on ainult kirjanikud ja kirjandusuurijad, siis auhind polekski ju nagu kõigi jaoks, auhindamine sel juhul ikkagi oma sisemise ringi asi. Kohaliku tasandi auhinnad kaasavad ka kirjandusvälja vähemtähtsamaid tegelasi: kooliõpilasi, haridustöötajaid – just see on siis pigem auhind tavalisele inimesele. Üldiselt on auhinnad siiski ühiskonnale tervikuna mõeldud, otsustamine on jäetud spetsialistidele.

3. “keda võetakse seda teost kogemas teatud implitsiitselt defineeritud tingimustes” – Auhind antakse samuti välja konkreetsetes sotsiaalsetes, poliitilistes ja majanduslikes tingimustes.

Hindamist ei saa Smithi järgi (1988: 42) vaadelda kui diskreetset tegevust, vaid see on lahutamatu tegevusprotseduuridest ja ka iseenda kogemisest. Oluline on tervikprotsess. Hinnang kujuneb ühiskondlikest väärtustest, žürii koostamise printsiipidest, milline on auhinna koht ühiskonnas, tema traditsioonidest, varasematest auhindamistest, kõigist neist intuiitvsetest artikuleerimata hinnangutest, mis lõpuks moodustavad meie olemuse ja maitse. Samas on kõik asjad meile juba antud klassifitseeritult ja teatud viisil eel-hinnatutena. Määratlused “kunst” ja “kirjandus” näitavad juba ise kuulumist väga austusväärsetesse kategooriatesse.

Smithi poolt välja toodud kirjanduse hindamise probleemid võivad kanduda ka kirjanduse auhindamisele. “Võib arvata, et kellegi võime anda kunstiteosele hinnangut kasvab kogemusega, sest sügav teadmine asjast ise, laiad teadmised sarnastest asjadest ja teistest sedalaadi asjadest, kasvavad.” (Smith 1988: 5) Tema järgi kogemus aga mitte ainult ei süvenda ja laienda meie teadmisi, vaid ka ahistab, armistab, individualiseerib ja spetsialiseerib meid; “kogemus on teatud laadi provintsialism, mis lahutab meid kaasolevustest”. Hinnata kunstiteost, see tähendab muu hulgas hinnata tema potentsiaalset väärtust teiste jaoks. Samal ajal kui võime seda korralikult teha aja jooksul kasvab koos üldiste ja spetsiifiliste teadmistega, see ka aja jooksul väheneb, sest

muutume ikka vähem ja vähem kellegi sarnaseks ja üha vähem võimelisteks ette arvama teiste vastuseid meie endi omade põhjal.

1.4.2 Kirjandusliku väärtuse mõiste (J Mukaržovski)

Väärtus on J. Mukaržovski kunstikäsitluse üks põhimõistetest (1994). Et jõuda väärtuse juurde, alustab ta esteetilisest ja mitte-esteetilisest funktsioonist. Esteetilise funktsiooni kandjaks võib olla iga ese ja protsess. Olla esteetilise funktsiooni kandja ei ole mingi eseme enese reaalne omadus, esteetiline funktsioon omandatakse kindlates tingimustes ehk kindlas sotsiaalses kontekstis. Esteetilise sfääri piirid ei ole midagi kindlat, need on muutuvad. Esteetilisus ei ole asjade reaalne omadus ega oma ka otsest seost nende mingisuguste omadustega. Esteetiline funktsioon ei ole täielikult indiviidi meelevaldas. Esteetilise funktsiooni stabiilsus ja kehtivus on kollektiivi poolt määratletavad, kuna esteetiline funktsioon on selle kollektiivi maailmasuhtumise üks elemente. Seega on esteetisel funktsioonil sotsiaalne ja dünaamiline iseloom, see on üheks ühiskonnaelu faktoriks tänu oma põhiomadustele eristada ja isoleerida eset. See lubab tal olla sotsiaalse diferentseerumise faktoriks: kujundades inimese suhet maailma, kujundab ta ühiskonda. Siit ka kirjanduse auhindamise sotsiaalne iseloom, tihe seos ühiskonnaga.

Oluline mõiste väärtuse juurde jõudmisel on ka “esteetiline norm”. Esteetilist normi iseloomustavad selle pretensioon üldkehtivusele, reaalne piiratus ning muutlikkus. Erinevad normid kalduvad enam kas ühele või teisele poole, õigusnormid näiteks üldkehtivusele. Esteetilist, kunstilist normi võib aga vaadelda kui fooni pidevatele normi rikkumistele. Kunstiteos on alati esteetilise normi ebaadekvaatne rakendamine, normi rikkumine. Kunstiajalugu on vaadeldav kui valitsevate normide vastu suunatud mässude ajalugu, normist kinnipidamine ja selle rikkumine sisalduvad teoses üheaegselt. Ühtedest normidest loobutakse, teised säilitavad kehtivuse. Kui teos esmakordselt publiku ette ilmub, on tähelepanu keskpunktis enamasti see, mis eristab teda eelnenust, tihti on see uus hinnatud kui “inetu”, mitte-esteetiline. Hiljem aga ilmneb seos eelneva traditsiooniga. Teos asub alati endise ja tulevase normi piiril.

Kui muudes süsteemides on väärtus allutatud normile, siis kunstis on norm allutatud väärtusele. Kunstiteos ei ole püsiv suurus: igasuguse ajas ja ruumis toimuva ümberpaigutuse tulemusel või ühest sotsiaalsest keskkonnast teise üleminekul muutub aktuaalne kunstitraditsioon, mille kaudu teost vastu võetakse. Selle tulemusena muutub ka esteetiline objekt, mis antud kollektiivi liikmete teadvuses vastab kunstniku poolt loodud materiaalsele artefaktile (J.Mukaržovski jaoks ongi kunstiteos autonoomne märk, mis koosneb “teosest-esemest” e artefaktist ja “esteetilisest objektist”, mis eksisteerib kollektiivses teadvuses ja funktsioneerib kui tähendus — Mukaržovski 1994:197). Kirjanduse hindamine ongi üheks teosest–artefaktist esteetilise objekti kujundamise mooduseid.

Esteetiline väärtus on protsess, mitte seisund. Esteetilise väärtuse kujunemine on seotud ühiskondlike protsessidega:

“...ühiskond loob institutsioonid ja organid, millede abil ta mõjutab esteetilist väärtust, reguleerides kunstiteoste hindamist. Sellised on, näiteks kriitika, professionaalne spetsialisatsioon, kunstiline kasvatus (kaasa arvatud kunstiline haridus ja sellised institutsioonid mis seavad oma eesmärgiks passiivse kunsti vastuvõtu kasvatamise), kunstiteoste turg kõigi selle juurde kuuluvate propaganda ja reklaami vahenditega, ankeedid, mis peavad välja selgitama enim väärtuslikke teoseid, kunstinäitused, muuseumid, ühiskondlikud raamatukogud, konkursid, preemiad, akadeemiad, tihti isegi tsensuur” (Mukaržovski 1994: 93).

Neil on erinev, aga samas ühine teose vastuvõttu mõjutav funktsioon. Nii ei saa ka individuaalne hinnang kunstiteosele olla pelgalt subjektiivne.

Smith räägib samuti kahe väärtuse eristamisest: isiklik väärtus (*personal value*) – väärtus konkreetselt kellegi jaoks teatud ajahetkel ja avalik väärtus (*public value*) – reputatsioon, hindamiste ajalugu. (Smith 1988: 3) Kirjanduse auhindamisel mängivad rolli mõlemad väärtused, auhindamine on kokkuvõtte avalikust väärtusest, hindamiste ajaloost, mis koosneb paljudest isiklikest väärtustest.

“Nagu väärtus üldse, kirjanduslik väärtus ei ole objekti või subjekti omadus, vaid pigem süsteemi dünaamika produkt.” (Smith 1988: 15) Autor rõhutab, et lugeja ja kriitikuna oleme ise selles süsteemis ja kuna me ise ei ole kõiketeavad ja surematud ja omame isiklike huvisid ja vaatame igal teatud hetkel seda *teatud* perspektiivist. Igasugune väärtus on tingitud ja juhuslik, see ei ole fikseeritud atribuut, asjade sisemine ega objektiivne omadus, vaid pigem mitmete, lõputult vahelduvate, lõputult omavahel

suhtlevate muutujate tagajärg ehk teisiti, süsteemi dünaamika produkt, täpsemalt majandusliku süsteemi produkt. Väärtus sõltub majanduslikest, poliitilistest, sotsiaalsetest aspektidest, ühiskonnast tervikuna. Smithi järgi tuleb teha vahet vahetusväärtusel (mis hinna eest ma eset osta saan) ja kasutusväärtusel, mille asemel mitteutilitaarsete objektide nagu kunsti- ja kirjandusteoste puhul kasutatakse sisemise väärtuse (*intrinsic value*) mõistet.

Väärtuse teoorias tehakse vahet kahel fundamentaalselt erineval hinnangudiskursusel: esmalt, “mulle meeldib”, “ma arvan” ja teisalt, “see on ilus”, “see on õige”, “see on tõsi” (Smith 1988: 85-86) Esimene väljendab subjektiivset ja lihtsalt isiklikku eelistust (või soovi või arvamust) ja teine väljendab millegi impersonaalset (esteetilise, moraalse või kognitiivse) väärtuse hinnangut ja pretendeerib universaalsele kehtivusele.

Ka P. Bourdieu näeb väärtust protsessina: “Kunstiteose väärtuse looja ei ole kunstnik, vaid tootmisväli nagu uskumise universum, mis toodab kunstiteose väärtust nagu fetiš tootes uskumist kunstniku loomejõusse.” (Bourdieu 1996: 229) Seega on kunstiteose väärtuse loomisel oluline toimijate ja institutsioonide kogum, kes osalevad uskumise tootmises üldiselt. Kunstiteose väärtuse ei loo mitte niivõrd kunstnik ise, samuti ei ole väärtus midagi, mis teoses juba olemas on Väärtuse omistajaks on kirjandusauhindade puhul just see žürii, kes teose teatud auhinna vääriliseks loeb.

Kõikide eelpoolmainitud autorite jaoks on (esteetiline) väärtus protsess, mida kujundavad kunstilise struktuuri enese immanentne areng, aktuaalne traditsioon, mille taustal teost hinnatakse ja ühiskonna struktuuris toimuvad nihked ja liikumine.

1.4.2.1 Materiaalne väärtus

Eraldi tuleb käsitleda väärtuse materiaalsel poolt, selle majanduslikku tähendust. D. Bertrandi järgi (2000: 207) käsitleb semiootika väärtuse mõistet kolme erineva distsipliini raamesse kuuluvana ning seega saab seda mõistet vaadelda kolmes erinevas tähenduses:

- lingvistiline tähendus (Saussure'i järgi elemendi väärtus on see, mille poolest ta erineb teistest

- majanduslik tähendus – see on materiaalsel objektidel ning piiritleb nende ringlemist agentide vahel
- aksilooliline tähendus – esteetiline, eetiline ja moraalne väärtus. Bertrand toob välja, et siin võib eristada selle külje, mis nimetab / eristab väärtussüsteeme – virtuaalsed paradigmad ning ideoloogia – väärtussüsteemide kasutamine.

Kirjandusteose väärtus on kahe distsipliini uurimisobjekt, sest raamat on nii materiaalne objekt, mille väärtus kujuneb autorile makstava tasu summast, kirjastamis-, trükkimis- ja reklaamikuludest jne. Kirjandusauhindadega kaasnev väärtus puudutab samuti mõlemat valdkonda. Ühelt poolt on see seotud aksiloolilise tähendusega – esteetilise (teatud määral ka moraalse ja eetilise) väärtuse rõhutamine, väljatoomine, teisalt toob (võib tuua) see endaga kaasa majandusliku väärtuse kasvu.

Crane'i arvates (Peterson 1994: 168) on spetsialiste loomingulisusele motiveerivate premeerimissüsteemi elemendid ühesugused nii kunstis, teaduses kui religioonis ning ta määratleb neli eraldiseisvat premeerimissüsteemi⁴, mis neis valdkondades ajalooliselt on leitud:

- autonoomne premeerimissüsteem – kultuuritootjad määravad ise kindlaks oma standardid ning nende alusel ka omistavad sümboolseid ja materiaalseid (au)tasusid. Neil on oma iseend-jäädvustav (*self perpetuating*) ja enesehinnangut andev peeride grupp. Nende ühine eesmärk on lunastus, teadmised, tõe või ilu.
- pool-autonoomne premeerimissüsteem – siin määravad sümboolseid autasusid loomingulised tootjad ise, materiaalseid aga tarbijad. Just siin toob autor näiteks kultuuriauhindade jagamise, kus auhindu määrab kultuuriväli ise, kuid majanduslik ellujäämine sõltub siiski toodete müügiarvust. (Samas 170)
- subkultuurne premeerimissüsteem, kus ei ole tarbijate ja tootjate vahel teravat eristatust ning preemiad, mis on suuresti sümboolsed, jagatakse subkultuuri sees.
- heterokultuurne premeerimissüsteem – piiratud hulk suuri korporatsioone püüab meelitada suurt hulka erinevaid tarbijaid käsitledes neid ühtse massina.

Turumajanduslikes ühiskondades on vahetusväärtus privilegeritud seisundis, vahetusväärtust determineerib nõudmise-pakkumise mehhanism. (Zima 2000: 25)

⁴ Premeerimissüsteem – ingl keeles kasutab autor *reward system*, hõlmab nii auhindamist kui tasustamist.

“Raamatu turuväärtus (vahetusväärtus) tundub sageli kui pseudo-kvaliteet, vale kasutusväärtus.” Bestselleri on fenomen ambivalentne: kvaliteet muutub kvantiteediks.

1.5 Kirjanduse auhindamine kultuurisemiootika kontekstis (J. Lotman)

J. Lotmani kultuurisemiootika mõistestikku silmas pidades võime kirjanduse auhindamist käsitleda kui semiootilise süsteemi üht enesekirjelduse viisi. Selle raames aktualiseerub süsteemi jagunemine perifeeriaks ja tuumaks, olulisel kohal on piiritlemine ja piiri küsimus üldse. Semiootilist süsteemi kirjeldades tuleb kindlasti arvesse võtta tema diakroonilist mõõdet ning see osutub väga vajalikuks ka kirjanduse auhindamise puhul.

Kui kultuur jõuab enesekirjelduse tasandile, siis võtab ta enese suhtes üldjuhul välise vaatepunkti ning kirjeldab end kui ainulaadset ja eripärast. Kirjeldamine, semiootilise süsteemi enesekirjeldamine, tõstab korrastatuse astet, omaenese „grammatika” loomine on süsteemi tõhus enesekorrastusvahend. (Lotman 1990: 254) Kirjanduse auhindamine on üks kirjandussüsteemi võimalusi antud ajahetke loomingut struktureerida, korrastada. See kirjelduskeel on selle süsteemi enesekirjeldamise metakeel. Niisuguse enesekorrastusprotsessi käigus tõrjutakse osa materjalist süsteemivälise seisundisse ning antud enesekirjelduse silmis justkui lakkab eksisteerimast. Seega kaasneb süsteemi korrastatuse astme tõusuga süsteemi ahenemine. Enesekirjeldusena võib vaadata ka kirjanduskriitikat, kuid auhindamise puhul ei kirjelda ja korrasta kirjandussüsteemi mitte üksikud kriitikud, vaid institutsioon ise. Auhindamise alla ei lähe kunagi kogu kirjandustoodang tervikuna, auhinnad katavad ainult väikese osa kogu loomingust. „Enesekirjeldussüsteemi loomine „ülekorrastab” ning ühtaegu lihtsustab (elimineerides „liigse”) mitte üksnes objekti sünkroonilist, vaid ka diakroonilist olekut, so kujundab objekti ajaloo lähtudes tema enese poolt enesest loodud mudelist.” (samas) Ühtlasi suurendab see ka struktuuri jäikust ja aeglustab arengut. (Lotman 1999: 19) Metakeel, auhindamispõhimõtted, määratakse kindlaks ning ainult sellest lähtuvalt saabki kirjandussüsteemi vastava auhinna raames kirjeldada.

Semiosfääri iseloomulikuks omaduseks on ka selle vältimatu ebahühtlus (Lotman 1999: 18). Kui üks tuumstruktuuridest lisaks domineeriva seisundi saavutamisele tõuseb

ka enesekirjelduse staadiumini ning seega arendab välja metakeelte süsteemi, mille abil kirjeldab niihästi iseennast kui ka kõnealuse semiosfääri perifeerset ruumi, siis kerkib reaalse semiootilise kaardi ebahühtluse kohale tema ideaalse ühtsuse tasand. Kirjandusauhinnad luuakse ajahetkel kui kirjandus on jõudnud teatud arengutasemele, kui on loodud kriitiline mass tekste, mis vajab organiseerimist, struktureerimist.

Semiosfääri sisekorralduse seaduspära on ka jagunemine tuumaks ja perifeeriaks. (Lotman 1999: 19) Tuuma on paigutatud domineerivad semiootilised süsteemid. Kirjanduse auhindamine on teatud osa tuuma nihutamine, kirjandusliku tsentrumi moodustamine.

„Ehkki niisugune jagunemine ise on absoluutne, on vormid, mis see jagunemine võtab, semiootiliselt relatiivsed, ja nad määrab kirjeldamiseks valitud metakeel – st nad sõltuvad sellest, kas meil on tegemist enesekirjeldusega (kirjeldusega semiosfäärisiseselt vaatekohalt ja terminites, mis on kujunenud kõnealuse semiosfääri isearengu käigus), või toimub kirjeldamine välise vaateleja poolt ja teise süsteemi kategooriates.” (Lotman 1999: 19)

Erinevatel auhindade väljaandjatel on erinev metakeel ning mehhanismid ja motiivid kirjanduse tuumaks ja perifeeriaks jagamisel. Sfäärisisene vaatekoht on kindlasti kirjandusinstituutsioonidel, väline aga majandus- ja võimuväljal.

Kirjandusauhinnad funktsioneerivad kui piiritlejad, klassifitseerijad, vaadatakse üle kirjanduslik toodang ning auhindamisloogikast lähtuvalt omistatakse teostele teatud väärtused. Piiri funktsioon seisneb sisetungi piiramises, välise filtreerimises ja adapteerivas ümbertöötamises sisemiseks. (Lotman 1999: 15) See tähendab oma eraldamist võõrast, väljaspoolsete teadete filtreerimist ja nende tõlkimist oma keelde, samuti väljaspoolsete mitteteadete muutmist teadeteks, st väljastpoolt saabuva semiotiseerimist ja muutmist informatsiooniks. „Kui oma immanentse mehhanismi seisukohalt piir ühendab kaht *semiosis*'e-sfääri, siis semiosfääri eneseteadvuse seisukohalt (enesekirjeldus metatasandil) ta lahutab neid. (Lotman 1999: 16) Teatud teoste ja autorite esile tõstmisega loob auhind neile ühise konteksti, annab lisamõõtmee auhinna enda taustal.

Semiosfääril on diakrooniline sügavusmõõde, sest ta on varustatud keeruka mälusüsteemiga ega saa ilma selleta funktsioneerida. Mälumehhanism pole mitte üksnes üksikutele semiootilistele allstruktuuridele, vaid ka semiosfääril tervikuna. See on seesmiselt

korrastatud, tema osad on omavahel funktsionaalselt seotud ning nendevaheline dünaamiline suhe kujundab semiosfääri käitumise. (Lotman 1999: 25) Varasemate auhindamiste mäletamine on väga oluline joon kirjandusauhindade juures, nad toovad kaasa kogu varasema väärtuste süsteemi ja konteksti.

Tähendust tekitava struktuuri töö teine iseärasus on ta võime siseneda omaenda sisendisse ja iseend transformeerida. Omaenda vaatepunktist paistab ta kui tekst teiste seas ja on seega endale normaalseks semiootiliseks „toiduks”. Siit tuleneb monaadi loomupärane võime enesekirjelduseks (eneserefleksiooniks) ja iseenese tõlkimiseks metatasandile. (Lotman 1999: 42)

Kindlasti ei tohi unustada, et kirjeldus on paratamatult alati korrastatum kui objekt. (Lotman 1990: 252) Seda tuleb arvesse võtta nii antud analüüsi silmas pidades kui auhindu uurides nende statuutide või muude kirjelduste järgi. Samuti lisab Lotman (1996: 178), et metastruktuurilise enesekirjelduse laiendamine kultuuri tsentrumist kogu tema semiootilisele ruumile on iseenesest näiline ühtlustamine. Selle tulemusena kultuuriruumi tsentrumis semiosfääri osad omandavad organiseeriva iseloomu ja samaaegselt saavutavad eneseregulatsiooni. Samaaegselt kaotavad nad ka oma dünaamilisuse, muutuvad jäigaks ja kaotavad arenguvõime. Kirjanduse auhindamisega loodud pilt kirjandusloost ei ole lõplik ning surub teostele ja autoritele peale oma raamistikku.

Oma teoses kunstilise teksti struktuurist käsitleb Lotman ka tekstiväliseid suhteid, mis puudutavad teksti (autori) ja lugeja kommunikatsiooni. „Niisiis on kohane võtta kasutusele teose tegeliku struktuuri (tegeliku koodi) ja lugeja ootusstruktuuri suhte mõiste” (Lotman 2006: 480). Kirjandusauhinda võime vaadata ka kui üht institutsionaalset viisi ootusstruktuuri loomiseks.

Lotman rõhutab (2002: 2652), et metakeelelised kirjeldused on „intellektuaalse terviku” hädavajalikuks elemendiks.

„Ühelt poolt sunnivad nad kogu süsteemi subjektiivsest vaatepunktist vastu võtma kui teatud ühtsust. Süsteem organiseerib end ise, orienteerudes antud metakirjeldusele, heites kõrvale need oma elemendid, mis metakirjelduse vaatepunktist ei pea eksisteerima, ja rõhutades seda, mis sellises kirjelduses on välja toodud. Metakirjelduse loomise hetkel eksisteerib see üldjuhul kui tulevane ja soovitatav, kuid järgneva evolutsiooni käigus muutub reaalsuseks, saades antud semiootilise kompleksi jaoks normiks.” (samas)

Kõigepealt püüab kirjandusauhind kirjandussüsteemi enese loogika, metakeele alusel kirjeldada ja organiseerida. Hiljem muutuvad auhindamispõhimõtetes välja toodud väärtused juba normiks, mida kirjandusteoselt oodatakse, mida autorid saavad lausa teoseid kirjutades silmas pidada.

2. KIRJANDUSE AUHINDAMISE OSISED

Hennoste rõhutab (2005: 81), et kirjandusteadus on kultuurisituatsioon, mis lõikub omakorda teiste kultuurisituatsioonidega. Tinglikult võib kultuurisituatsiooni aga jagada kaheks pooleks, millest üks on selle tuum, tema vaimne pool ja teise poole moodustab situatsiooni ühiskondlik, sotsiaalne pool. Sellise kultuurisituatsiooni ilmekaks näiteks on just kirjanduse auhindamine. Kirjanduse auhindamine on mitmetahuline uurimisobjekt, see on protsess, kus osaleb suur hulk kirjandusvälja agente. Auhindamine puutub kokku erinevate valdkondadega kirjandusvälja sees: kirjanduskriitika, kirjandusliku kuulsuse, kirjanduslike väärtuste, kirjanduskaanoniga (tuum). Samuti võib see protsess väljuda kirjandusvälja piiridest, omada kokkupuudet võimu- ja majandusväljaga (sotsiaalne pool). Auhindamine ei tähenda vaid võitjate ja teoste loetelu, see on ajaliselt kulgev protsess, mis algab igal aastal uuesti auhinnažürii kokkupanekuga, nominentide valikuga ning lõpeb võitjate väljakuulutamise ning selle järelkajadega meedias ja kirjanduse ajaloos. Samaaegselt moodustavad kõik auhindamised ajaloo ning kujundavad auhinna maine, koha ja tähtsuse kirjandusväljal. See on pidev muutumine, sest iga võitja ja iga žüriiliige mõjutab, kujundab ümber, lisab midagi auhinna repertuaari.

Käesolevas peatükis kirjutan lahti auhindamisprotsessi erinevad osad, erinevad etapid. Saan toetuda kahele ajastule Eesti kirjandusauhindade ajaloos, käesolevas töös on vaadeldud kirjanduse auhindamisi 19. sajandi lõpus ning 20. sajandi alguses, see tähendab päris esimesi Eesti kirjanduse auhindamisi. Oma varasemas uurimuses (Mänd 2003) olen kirjeldanud kaasaegseid kirjandusauhindu.

Lotman (1990: 251-252) on semiootilise süsteemi näitena kirjeldanud vene ordenite süsteemi: „ordenisüsteem kujutab endast loomult semiootilist, kunstlikku, inimese teadliku süsteemiloova tegevuse tulemusena tekkinud kulturooloogilist fakti /.../ uurimisvälja jäävad ordenite hierarhia ja ordenite tähenduslikult küllastatud diferentseerivad tunnused.” Neid tunnuseid saab piiritleda ka kirjandusauhindade puhul, olgugi, et viimased ei moodusta sama üheselt kehtivat hierarhilist süsteemi. Tänapäevaste kirjandusauhindade olulisemad komponendid loetletakse kirjandusauhinna statuudis.

Statuut määratleb auhindamisprotseduurid, žürii koostamise printsiibid, piiritleb auhinna võimalikud nominendid. Eesti esimeste kirjandusauhindade puhul statuuti eraldi dokumendina vormistatud ei olnud, kuid auhindamisprotseduure kirjeldati väga põhjalikult ajakirjanduse vahendusel.

2.1 Auhinna nimetus ja väljaandja

Kirjandusauhindu määratleb kõigepealt auhinna nimetus ja väljaandja. Auhinna väljaandja on positsiooniks / agendiks kirjandusväljal, ta valdab auhinnaga seoses olevat võimuvälja. Tema korraldab auhinna jagamist ja vastutab eelkõige žürii määramise eest, tema käes on rahalised allikad, nii majanduslik kui sümboolne kapital, mida jagatakse. Väljaandja võib, aga ei pruugi kattuda hinnangu andjaga. Kõige sagedamini viitab auhinna nimetus otseselt väljaandjale: *Eesti Kultuurkapitali aastapreemiad*, *Eesti Kirjameeste Seltsi võidupidu*, *Tallinna Naisklubi kirjandusauhind*. Eesti kirjandusauhindu iseloomustab ka tihe seotus traditsiooniga, mitmete kaasaegsete auhindade nimetus näitab, millise suurkirjaniku mälestusele auhind on pühendatud (*J. Liivi luulepreemia*, *H. Adamsoni murdeluuleauhind*, *Tuglase novellipreemia*, *B. Alveri debüüdi-preemia*) ja ühtlasi ka seda, kelle traditsiooni jätkamist hinnatakse võitjate loominguks.

Väljaandjaist lähtuvalt olen varem Eesti kirjandusauhinnad üldjoontes jaganud kolme gruppi (Mänd 2003: 24): riiklikud auhinnad, kirjandusinstituutide auhinnad ja väiksemad, kohalike omavalitsusüksuste auhinnad. Võib lisada ka neljanda võimaluse, mille puhul on auhinna väljaandjaks riiklik või eraettevõtte. Nii annab täna koostöös kultuurilehega *Sirp* iga-aastast kirjanduspreemiat välja *Eesti Raudtee*, samuti osalesid auhindade jagamises 1930-ndatel aastatel *AS Eesti Paber*, *AS Kreenholmi Manufaktuur*, *Balti Puuvilla ja Ketramise vabrik* ning ka *Eesti Pank*. Osatähtsus, mis on nimetatud ettevõtetel reaalses auhindamisprotsessis olnud, on kindlasti erinev võrreldes teiste väljaandjatega. Ettevõtted ei olegi auhindu enamasti välja andnud iseseisvalt, vaid koostöös kirjandusinstituutidega (Eesti Raamatufond, kultuurileht *Sirp*). Teatud sõnaõigus auhinna määramisel ning koht žüriiliikmete seas on aga enamasti neil ettevõtetel olemas.

Riik ja kohalikud omavalitsused on võimuvälja agendid ning vastav loogika ja võimuvälja spetsiifilised eesmärgid võivad mõjutada nende auhindamisi ja valikuid. Riiklikud auhinnad on Eestis alati olnud kõige suurema tähelepanu osalised – *Riigivanema ja Vabariigi Presidendi kirjandusauhind* 1930ndatel, *Eesti Kultuurkapitali kirjandusauhinnad* nii 1930-ndatel kui tänapäeval. Nende auhindade omistamine peaks võitjatele jagama kõige kõrgemat võimuväljaga seotud tunnustust, sümboolset kapitali. Kohalike omavalitsuste auhinnad nt *Virumaa kirjandusauhind* (Lääne- ja Ida-Virumaa omavalitsuste liit), *K. E. Söödi lasteluule aastaauhind* (Luunja vallavalitsus), *B. Kangro nim kirjanduspreemia*⁵ (Võru maavalitsus), *H. Adamsoni murdeluulepreemia* (Tarvastu vald), niisamuti ka Tartu, Viljandi, Tallinna ja mitmete teiste linnade auhinnad 1930-ndatel, jäävad aga enamasti seotuks just selle piirkonnaga ning nende osatähtsus on sekundaarsem ning neile omistatud tähelepanu väiksem.

Ka kirjanduslikud institutsioonid ise on auhindade väljaandjaks: Eesti Kirjameeste Selts (võidupeod), Eesti Kirjanduse Selts, Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus (*Nukitsa preemia*), Eesti Kirjanike Liit (*Tuglase novellipreemia*).

Oluline roll auhinna loomise juures on olnud ka idee autoril. Esimese Eesti kirjandusauhinna idee autoriks peetakse Juhan Liivi (Tuglas 1927: 128, 1958: 231). Omanimelised auhinnad on algatanud Eestis Fr. Tuglas (*Tuglase novellipreemia*) ja Betti Alver (*Betti Alveri debüüdi-preemia*). Kirjanik Aadu Hint on olnud nii *Juhan Liivi luulepreemia* (Elken 2000: 1754) kui *E. Vilde nim kirjandusauhinna* (Molotok 1989: 11) algatamise juures. *Hendrik Adamsoni murdeluulepreemia* jagamist hakati korraldama Nikolai Baturini eestvedamisel (Kaldma 1998). Seega on kirjandusauhindade asutamise idee tulnud enamasti mitte lihtsalt kirjandusvälja agentide, vaid just kirjanike endi seast.

2.2 Auhinna eesmärk ja auhindamisprintsiibid

Ühelt poolt on kirjandusauhinna eesmärgiks alati selgitada välja teatud ajavahemiku parimaid kirjanikke või kirjandusteoseid, nende tunnustamine ja tänamine. Teiselt poolt üldisemalt eesti kirjanduse edendamine, väärtkirjanduse esiletõstmine ning

⁵ B. Kangro nim kirjanduspreemia statuut http://www.werro.ee/mv/tekstid/autasustamise_kord.pdf

kirjandustraditsiooni edasiviimine. Auhinna eesmärk ja auhindamisprintsipiibid, olulised märksõnad, millele teosed peaksid vastama, määratletakse ära iga kirjandusauhinna puhul, ka neil, mis ei ole välja andnud ametlikku statuuti.

Kõige üldisemaks piiritlemiseks eesti kirjandusauhindade puhul on määratlus, et auhinnatakse eesti autoreid või eestikeelseid teoseid, piir tõmmatakse meie rahvuse, meie keele ja teiste vahele. Enamasti määratletakse ära ka teose žanr – auhindamisele tulevad vastavalt luule-, proosa- või draamateosed; ilukirjandusteosed üldiselt või lastekirjandus. Auhind hakkab ka ise kirjandusvälja agente ja kirjandust piiritlema, ta toimib klassifitseerijana. Esitades teatud teose kandideerima lastekirjanduse valdkonnas, nimetataksegi see teos lastekirjanduseks, mis ei pruugi kattuda aga üldsuse või ka autori enda arvamusega. Tähtsal kohal on auhindade eesmärgina Eesti kirjandusklassikute austamine: „kirjandusauhind väljendab lugejate austust eesti kirjandusklassiku E. Vilde loomingu vastu, on tunnustuseks kõige värskemale kodumaisele kirjandusele, auhinna välja andmine ergutab Vinni vallas lugejahuvi”⁶ (*E. Vilde nim kirjandusauhind*). Auhinnatakse „silmapaistvaimat eestikeelset luuletust, mida kannab liivilik vaimus”⁷ (*J. Liivi luuleauhind*) või „söödilik loometava /.../ kasutada kõlakujundeid, alliteratsiooni, kõlajäljendusi ning kordusi” (*K. E. Söödi lasteluuleauhind*). Ka need määratlused piiritlevad autorit, suruvad tema või ta teose teatud raamidesse

Kõik kirjandusauhinnad määratlevad ka teatud omadused, mis auhinnatavatel töödel peavad olema. Lihtsalt „parimaid” otsivad eesti kirjandusauhindadest näiteks *Kultuurkapitali kirjanduse aastapreemiad* – „eelmisel kalendriaastal esmakordselt ilmunud parimate tööde eest”⁸, *Virumaa kirjandusauhind* – „parimale kalendriaasta jooksul ilmunud Eesti ajalugu kajastavale mistahes žanris kirjutatud väärtkirjanduse hulka kuuluvale eestikeelsele kirjandusteosele”. Muud epiteedid, mis saavad määravateks eesti kirjandusauhindade jagamisel on „tähelepanuväärseim” (*Betti Alveri kirjandusauhind*), „kõige kunstiküps” (*Tuglase novellipremia*), „kõige väärtuslikum” (*Riigivanema kirjandusauhind*), „silmapaistvaim”⁹ (*J. Liivi luuleauhind*), „kõige eluvaimu särtsuvaim” (*Eesti Raudtee ja Sirbi kirjandusauhind*), „objektiivselt ja

⁶ E. Vilde nimelise kirjandusauhinna statuut <http://www.vinnivald.ee/index.php?id=509>

⁷ Juhan Liivi luuleauhinna statuut <http://www.alatskivi.edu.ee/statuut.html>

⁸ Kultuurkapitali kirjanduse aastapremia http://www.kulka.ee/fr_kirjan.htm

⁹ Juhan Liivi luuleauhinna statuut <http://www.alatskivi.edu.ee/statuut.html>

huvitavalt kujutatud intelligentne Eesti naine” (*Tallinna Naisklubi auhind*) (Tallinna naisklubi... 1935).

Lisaks parimate kirjanike ja teoste leidmisele on kirjandusauhinnad seadnud eesmärgi ka laiemalt. Nii on auhindamiste eesmärk alati olnud ka Eesti kirjanduse edendamine, seda nii meie esimeste kirjandusauhindade puhul: „abinõu halva kirjanduse vastu /.../ kui hea kirjandus ja tublid kirjanikud mitte üksinda paberi peal ajalehtede läbi, vaid ka, /.../ näitlikult tuhandete pealtvaatamisel ja pealtkuulamisel juba selle kõrgusel hiilgaksivad, kuhu neid ajalugu muidugi saab tõstma” (*EKMSi võidupidu*) (Võidupidu raamat 1888: 7), „kirjanduse edendamine ja laialilaotamine, kirjanduselise maitse ja arusaamise tõstmine” (*Eestimaa Rahvahariduse seltsi aastaauhind*) (ERhS 1906) kui ka tänapäeval: „eesti algupärast lastekirjanduse ning lasteraamatu illustratsiooni toetamine, edendamine ja igakülgne propageerimine ning laste lugemiseelistuse väljaselgitamine” (*Nukitsa konkurss*), „anda jõukohane osa eesti kultuuri, eelkõige eest kirjanduse arendamiseks” (*Tuglase novellipreemia*).

Alati on kirjanduse auhindamisel olnud ka kommertsiaalsed huvid: suurendada (võidu)teoste läbimüüki (raamatutele lisatakse võidu puhul erilised ümbrispaelad, et teosed oleksid raamatupoes äratuntavad), reklaamida kirjastusi (teoste nimekirjades mainitakse ära ka teose välja andnud kirjastus).

2.3 Auhind ja auhinnatseremoonia

Kirjandusauhinna võitja saab selle märgiks nii sümboolse kui materiaalse auhinna, jagatakse Bourdieu mõistetes nii sümboolset kui materiaalist kapitali. Sümboolse kapitalina võib vaadelda tunnustust ja prestiiži, mis kaasnevad auhinna võitmisega. Tunnustust väljendatakse aga ka materiaalsete objektidega – laureaaditunnused, auaadressid, spetsiaalsed kingitused, aga ka preemiarahad või lausa kinnisvara. Auhinna võitmisega kaasnevad rahasummad on alati määratletud koos auhindamisprintsipiidega ning leiavad kajastamist ka meedias. Üsna sageli on tegemist märkimisväärsete rahasummadega, mis on kirjanikele kindlasti väärtuslikuks lississetulekuks.

Auhindamine on üks võimalusi kirjanikke toetada, soodustades nende pühendumist loomingule.

“Auhinnatseremoonia on sümbolse vahetuse rituaal, mis nõuab kõigilt osalejatelt auhindade andmise ja saamisega kaasnevate konventsioonide tundmist ja nende austamist.” (English 2002: 119) Auhinnatseremoonia on rituaalne, seotud mitmete kokkulepetega. Auhinnatseremoonia on mõlema kapitali, nii majandusliku kui sümbolse, võitjale üleandmise hetk. Oluline on siinkohal ka Bourdieu mõiste *illusio* – usk ja kaasahaaratus sellesse mängu. Ilma selleta sümbolne vahetus toimuda ei saa. Auhind antakse üle vastava kirjaniku sünnipäeval, mis on kui sümbolne sünnipäevakink klassikule. Just kohaliku tasandi auhindade puhul on auhindamistseremoonia osa haridussüsteemist – lapsed puutuvad kokku kirjanike ja nende loominguga. Auhinna üleandmine toimub klassikuga seotud kohtades: tema kodukohas, majamuuseumis. Toimub kontsert, kantakse ette nii võitja kui klassiku loomingut. Autasustamistseremoonia ning selle tähendus jäävad aga enamasti vaid kirjandusmaailma piiridesse.

2.4 Žürii ja hindamistegevus

Uurides kirjandusauhindade žüriisid on W. De Nooy täheldanud (1988: 531), et prestiižikamate kirjandusauhindade žüriidel on spetsiifilised omadused: üldiselt on žüriiliikmed pikaajaliselt pühendunud kirjandusele, omavad teatud kirjanduslikku senioorsust¹⁰, neil on varasem kogemus auhindade žüriides ja kirjanduslike toimingutega tegelevate institutsioonide juhatustes ning nõuandvates komiteedes (administratiivne kogemus) ja/või nad tegelevad kirjanduskriitikaga. Ühelt poolt on kirjanduslikud tegevusalad vahendiks võitmaks prestiižikamate žüriide jaoks vajalikku autoriteetsust. Teiselt poolt aga kirjandusliku senioorsuse ja administratiivse kogemuse tähtsus eriti just kirjanduslike tegevuste üle viitab, et kuulumine žüriidesse on ise austava loomuga:

¹⁰ Ingl k *seniority*, mõiste haarab üheaegselt endasse autoriteetsuse ja kogemuse ning selleks, et sellist autoriteeti ja kogemust omanda, peab olema jõudnud juba väärrikamasse vanusesse

“kompensatsioon pikaajalise pühendumise eest kirjandusele ning rohke ja erapooletu töö eest anonüümsetes kirjanduskomiteedes.” (samas)

Statistilist meetodit kasutades on Nooy (1988: 541-542) pingereas välja toonud omadused, mis on olulised prestiižikamate auhindade žüriisse saamiseks: kõrge kirjanduslik vanus, erinevate kirjanduslike žanride praktiseerimine, töö kirjandusõpetlasena, avaldatud kirjanduslike tööde koguhulk (eriti tööd, mis on avaldatud väiksemates kirjastustes), administratiivsete ülesannete täitmine, kirjanduskriitika tähtsamates ajakirjades, märkimisväärne kogemus kirjandusauhindade žüriides, mis ei ole seotud konkreetse piirkonnaga. Et kuuluda žüriisse, peab omama teatud kirjanduslikku autoriteetsust, seniorsust, samas žüriisse kuulumine kasvatab seda autoriteetsust. Ka siin on legitimeerimine kahepoolne protsess: mainekad žüriiliikmed legitimeerivad auhinda ja samas mainekas auhind legitimeerib ka neid.

“Žürii funktsioneerib nagu pühitsemisinstants (*instances of consecration*): see omistab objektidele kirjanduslikku väärtust ja seda tehes annab oma panuse kirjandust puudutavate arvamuste harmoneerimisele.” (Nooy 1988: 532) Kirjandusvälja liikmed kannavad oma positsiooni prestiiži üle selle valdajale ja eksperdi autoriteedi omakorda antud positsioonile. See viib teatud määral kokkuleppeni positsiooni prestiiži ja sellel positsioonil oleva eksperdi autoriteedi vahel. Nooy näitab, et mitte igas žüriis ei ole igal kirjandusteadlasel võimalik osaleda, kohad jagunevad vastavalt autoriteedile. Eestis sellist tendentsi ei ole suutnud täheldada, ka vajaks see päris põhjalikku kõigi varasemate žüriidega ning žüriiliikmete tegevusaladega tutvumist.

Kirjanduslikud žüriid on legitimeerimisinstantsid, just need on kohaks, kus tekivad pinged vastuoluliste taotluste vahel: kui nad püüavad mineviku kultuurinorme taastades ette kirjutada kirjandusliku pühendumise, millest sõltub nende sümbolne autoriteet ja tunnustus kirjanikuna, ritualiseeritud protokoll; samal ajal on nad ka uute kirjandusvälja reaalsuste, turu ja majanduduse, võimu all ning kultuuritööstuse südames. Olles samaaegselt ja paradoksaalselt legitimeerimisinstants ja tootmisinstants, on see iseäranis hea näide sümbolse ja majandusliku kapitali vahelisest võitlusest. (Ducas 1998: 6)

Kirjandusauhinna statuut määratleb tänapäeval žüriiliikmete koosseisu, näidates mitu kohta žüriis on ette nähtud kirjanikele, kirjandusinstituutide esindajatele, auhinna väljaandja (riigivõimu või eraettevõtte) esindajatele. Eesti tingimustes ei ole

täheldatav žürii spetsialiseerumine, kus iga žanri jaoks eraldi spetsialistidest koosnev žürii st iga kirjandusžanri hindab vastava ala spetsialist. Suurim erinevus žüriiliikmete osas on kohalike omavalitsuste auhindade puhul, kus žürii koosseisus on vaid mõned üksikud kirjandusvälja professionaalid, enamus otsustajaid on kohalikest kultuuri- ja haridusasutustest.

Coale (1999: 328) kinnitab, et olulist rolli auhindamisprotsessis mängivad žüriiliikmete omavahelised suhted, millest on kõrvaltvaatajal väga raske ülevaadet saada. Esimeste Eesti kirjandusauhindade suurimaks erinevuseks tänapäeva kirjanduse auhindamistest ongi see kuivõrd täpselt ja üksikasjalikult valgustatakse meedia kaudu žürii tegevust. Ajakirjanduses avaldatakse infot žürii kokkusaamiste kohta, samuti kirjeldavad žüriiliikmed põhjalikult oma otsuste tagamaid. Erinevalt kaasaegsetest auhindadest, saame me teada vastuoludest ja üksikute žüriiliikmete lahkarvamustest auhindade määramisel.

Samuti ei ole Eestis kirjastuste roll auhindamiste juures olnud väga suur (erandina vaid 20. sajandi alguses korraldatud kirjastuste algatatud romaanivõistlused). Prantsuse kirjandusauhindade žüriisid süüdistatakse aga alati liigeses seotuses kirjastustega, Nii kirjeldavad Hammon ja Rotman (1981: 155-157), kuidas kirjastused kasvatavad oma tulevaisi žüriiliikmeid juba aastaid varem ning loetlevad tema oluliste omadustena: tuntud autor, väljavalitu varasemate auhindade eelvalikutesse või võitja, korrapäraselt ilmuvad teosed, pühendunud oma kirjastajale, paisatakse avalikkuse ette niipea kui võimalus avaneb.

„Kõige legitiimsem kirjandusauhind – see tähendab, et auhind on kõige tihedamalt seotud akadeemiliselt legitiimse kirjandusliku väärtuse hierarhiaga.” (English 2002: 122) Eestis võib siia alla lugeda vast sellised auhinnad, millede žüriisse kuuluvad akadeemiliselt tunnustatud kirjanikud või kirjandusteadlased. Goff (1989: 12) toob välja, et “oluline on omada staatust, mille alusel kõiki hinnatakse.”, kõik tahavad olla eksperdid, kelle hinnang pretendeeriks üldisele kehtivusele ning oleks püsiv. Siingi on legitimeerimine kahepoolne protsess: mainekad žüriiliikmed legitimeerivad auhinda ja samas mainekas auhind legitimeerib ka neid.

2.5 Meedia osa kirjanduse auhindamisel, kirjanduslik kuulsus

Massimeedia on P. Bourdieu järgi just see tsoon, mille kaudu poliitika- ja majandusväljast koosnev võimuväli püüab liberaalses turuühiskonnas mõjutada kultuurivälja. “Kultuuriajakirjanikud on omalaadses “kaksikagendi” staatuses – suheldes kultuurivälja autonoomsete agentidega, vahendavad nad samas ärimaailma loogikat”. (Bourdieu 1996: 216) Ajakirjanduse vahendusel lõimub institutsioonide ja organisatsioonide (kirjastusettevõtted, raamatukogud, raamatupoed, arvustajad) kompleks, mis toodab, jagab, hindab ja/või omandab kirjanduslikke töid. Kirjanduse auhindamisel on meedia roll kahetine: edastades ja selgitades ühelt poolt kultuurivälja loogikat laiemale publikule, olles üks osa kirjandusväljast ning seda põhjalikult tundes ning teisalt kasutab meedia kirjandusvälja tegevusi iseenda äriloogika huvides ära. Ajakirjandusel on aga kindlasti auhindu toetav ja väärtustav roll, ajakirjanduse vahendusel jõuavad kirjandusvälja sündmused, väärtustatud teoste ja autorite loetelud üldsuseni.

Nooy järgi (1989: 200) on kirjandusauhinnad eelkõige seotud kriitika institutsiooniga. Kohtuniketöö reportaažid ajakirjanduses sarnanevad arvustuste ja teiste kriitikatüüpidega selles, et nad sisaldavad väiteid ja arvamusi tekstide kvaliteedi, kirjandusliku väärtuse ja selle viisi kohta, kuidas legitiimselt nende tekstide üle arutleda. Nad sisaldavad väiteid, mis on mõeldud kaasa aitama kirjanduse kohta esitatud arvamuste harmoniseerimisele. Kriitikainstitutsiooni sees võib konsensuseotsingud jagada erinevatesse järkudesse: “erinevad kirjanduskriitikud ja õpetlased üksteise järel pühendavad oma tähelepanu üha väiksemale osale kogu toodetud kirjandusteostest.” (Nooy 1989: 200) Lõpuks jõuavad nad kokkuleppele uurimisaluste tekstide kirjandusliku väärtuse suhtes. Just nagu kriitikud võib ka kirjandusauhinnad jagada erinevateks tüüpideks vastavalt nende ajalise positsiooni suhtes auhinnatud kirjandusteostesse. Ajakirjandus on kirjanduskriitika avaldamise suuresti enda kanda võtnud.

Meedia vahendusel jõuavad väljapoole lisaks teoste ja autorite nimedele ka hinnangud, nii žürii ja auhinna väljaandja hinnangud võidutöödele kui ka auhinnatute endi kommentaarid ja suhtumine. Kaasaegsete auhindamiste puhul vahendab meedia žüriipoolsetest hinnangutest eelkõige just positiivset poolt ja konsensuslikku otsust, eesti

kirjanduse esimeste auhindamiste puhul ei jätnud meedia teada andmata ka žüriiliikmete erimeelsusi. Just ajakirjandus oli see kanal, kus žüriiliikmed said oma seisukohad üldsusele teatavaks teha ning kogu auhindamisprotsessi valgustatus oli ajalehtedes / ajakirjades väga suur (alustades auhinna loomisest, väljakuulutamisest kuni auhinnakomisjoni koosolekute diskussioonide valgustamiseni). Just meedias kajastamise stiilist võime aru saada kirjandusauhindade rolli muutumisest: eelmise sajandi alguses oli see eelkõige didaktiline, mis lubas lisaks võitjate kiitmisele ka teatud määral kriitikat, siis tänapäeval kannab auhindamine pigem „pühitsevat” rolli ning õigust saada sümboolset kapitali auhindamise läbi ei seata enam küsimuse alla.

English räägib ka skandaale kajastavast ajakirjandusest, mis on auhinnale alati tähelepanu toonud ja põhjuseks, miks auhindamised tähelepanu saavad. Auhindamistest põhjustatud skandaali roll on Eestis alati olnud marginaalne, erandiks siinkohal ainult E. Vilde auhindamine / auhinnata jätmine 1913. aastal (vt ptk 3.1.2). Englishi järgi on auhinnad kunstitoimetajatele, raamatuarvustajatele ja ajalehtedes kirjutavatele akadeemikutele sama vajalikud kui sponsoreerivatele firmadele ja korporatsioonidele. Lisaks sellele, et auhinnad on ajakirjanik-kriitikule endale pühitusvahendiks (au olla kohtunikuks valitud) loovad need ka regulaarselt võimalusi kirjutada “puhtast” autonoomsest kunstist. (English 2002: 116)

Samas moodustavad kirjandusauhinnad (nende nominentide nimekirjad), eelkõige just meedia vahendusel, “müügikõlblike kirjandusnimede kõrgliiga.” (Moran 2000: 153) Todd nimetab seda “kaasaegseks kirjanduskaanoni moodustamiseks”. (Todd 1996: 59) Meedia toetab ja suunab neid protsesse mitte ainult läbi reklaami ja tähelepanu, mida auhindamisele ja seda ümbritsevatele tehakse, vaid ka läbi autorite tutvustuste, kriitikute, aasta “parima” raamatu valimise jne. “Olulisemad auhinnad aitavad luua kirjanduslike raskekaallaste kõrgema liiga, stimuleerides müüki ja inspireerides ajalehtedes kajastumist, samal ajal viitavad nad kõrgemate väärtuse olemasolule teoses, mis kaaluvad üles majanduslikud väärtused.” (Moran 2000: 44) Auhindade tutvustav ja reklaamiv funktsioon, mida tänapäeval auhindadele ette heidetakse koos liigse allumisega ärimaailma loogikale, oli 19. sajandi lõpus, 20. sajandi alguses alles kujuneva eesti kirjanduse auhindamise puhul üks tähtsamaid ülesandeid. Hea kirjanduse tutvustamine lugejatele ning eksemplaarsus kirjanikke silmas pidades.

Auhindu ümbritsevad vastuolud, auhindadele olemuslik kompromiss seisneb otseses majanduslike ja kultuuriliste väärtuste kokkuleppes. Ameerika konteksti arvestades viitab ta auhindamisele pidevalt kui ühele populaarkultuuri nähtusele, mis aitab kaasa tänapäevasele kuulsusele ja staarimehhanismide käigushoidmisele, siis meie, Eesti kontekstis, see täielikult ei kehti. English nimetab sümboolse tegevuse instrumendiks *par excellence* skandaali:

“Just see fundamentaalse, mittekõrvaldatava illegitiimsuse koorem hoiab auhinda tähelepanu keskmes kasvatades tema ajakirjanduslikku kapitali ja kiirendab ta sümboolse kapitali kuhjumist või kultuurilist prestiiži. Skandaal ei põhjusta ohtu auhinna efektiivsusele kultuurimajanduse instrumendina, vaid on ta eluallikas.” (English 2002: 115)

Eesti kirjandusauhindade puhul skandaali suurt mõju täheldada ei saa, küll näeme aga meedia tähelepanu koondumist majandusliku kapitali, žürii tegevuse ja otsute tagamaade ümber.

N. Heinich on tegelenud oma uurimuses (1999) kirjandusauhindade võitjatega läbiviidud intervjuude põhjal, mis juhtus nende elu, karjääri ja loominguga pärast konkreetse auhinna võitmist. „Ei ole mitte vähem kriise üleliigsest aust või nn suurusest. Nautimine võib olla kannatus.” (Heinich 1999: 25) “Paat tormi käes” iseloomustab Heinich seda seisundit, milles on kirjanik suure auhinna võitmisele järgnevatel tundidel, päevadel või isegi nädalatel. Kõik muutused autori tähtsuses ja tuntuses, kas siis allakäik või karjääri edenemine, on eelkõige transformatsioon ning seetõttu mõjutab tugevalt identiteeti. Just meedia suur tähelepanu on üks Ka Heinich võrdleb kirjanduse auhindamist põllumajandusnäituste või Prantsusmaa missi valimistega.

Teisalt kasvab auhinnavõitja tähtsus ka kirjandusvälja sees ning seegi transformatsioon mõjutab kirjaniku kohta väljal. Võrreldes menu erinevaid võimalusi ühiskonnas, leiab Heinich (1999: 26-27), et kirjandusauhindadest tuleneva tunnustuse eripäraks on see, et sedalaadi menu on süstemaatiliselt halvas valguses/diskrediteeritud ning eelkõige selle omistajate endi poolt. „Ning mis puutub kõrgkoolidesse ning kirjandusspetsialistidesse üldiselt, siis nemad peavad kirjandusauhindu väärituks (uurimis)objektiks, kui seda hinnata neid puudutavate tööde hulga alusel.” (Samas)

Auhinda võites saab kirjanikust igasuguste suurenemiste objekt: kirjaniku publiku suurenemine (lugejate hulga kasv), tuntuse kasv (inimeste hulk, kes temast on midagi

kuulnud), tema nähtavuse kasv (st neid inimesi, kes teda ära tunnevad st viivad kokku nime ja näo, on palju rohkem). (Heinich 1999: 42) Olukorra teeb keerulisemaks paradoks, mis seisneb selles, et autor ei ole enam tuntud vaid läbi oma teoste, vaid läbi oma isiku. Mis teeb ta mitmete soovide objektiks: intervjuud, konverentsid, autogrammiõhtud ning igasugu abipalved. Auhind toob endaga kaasa ambivalentse seisundi teiste kirjanike suhtes - eristatus/silmapaistvus. Üheaegselt „austatud / esile tõstetud kui ka esile tõstetud / eraldatud”. (Heinich 1999: 44) See tähendab, et samaaegselt kui arvatakse autor omasuguseks, tõstetakse ta ka erilisena välja, st eraldatakse endist.

R. Escarpit (1970: 129) eristab raamatute puhul kahte tüüpi edu:

1. raamatu kui kommertsiaalse objekti edu – see on kergelt identifitseeritav ja kvantitatiivselt kindlaksmääratav. Kirjastaja muretseb endale raha eest autori – organiseerib võimalused kuni raamatu ilmumiseni ning teenib seejärel teatud kasumi. (Escarpit 1970: 129-133) Muu tööstusega võrreldes ei saa erinevaid raamatuid ja nende väljaandmist omavahel võrrelda, sest iga autori ja iga tema teosega algab kogu tootmisprotsess uuesti algusest, ükski ei sarnane kunagi eelmisega. (Escarpit 1970: 131) Selle ebakindluse kõrvaldamiseks või minimiseerimiseks kirjastajal erinevaid võimalusi: üheks selliseks teose tegemine konkurentsivõimeliseks, luues kirjanikule *brändi* (nt kirjanikuga seotud legend), reklaam või kirjandusauhind. Nii muutub autor kirjastaja jaoks kindlaks väärtuseks.
2. teose edu kui dialektilise kommunikatsiooniprotsessi tulemus (Escarpit 1970: 129). Tuleb silmas pidada, et need kaks äärmust, nende vahel ka vahepealseid vorme.

Kirjanduskogukonda pääsemine, kirjandusväljal agendiks saamine, on saanud kirjandusauhindade üheks tähtsamaks ülesandeks. Pärast auhindamist pakutakse kirjanikule kirjandusväljal mitmeid erinevaid rolle (nt kirjanduskriitika, toimetamistöö kirjastustes, saavad žüriiliikmeks jne) (Ducas 1998: 194-196)

2.6 Auhinna maine ja mõju

Nagu eelpool öeldud, ei moodusta eesti kirjandusauhinnad hierarhiliselt korrastatud süsteemi. Kuid ometi võib kõikide loetletud komponentide ja protsesside mõjust lähtuvalt täheldada olulisemaid ja perifeerseid auhindu erinevatel ajajärgudel. Nii on Eestis kõige prestiižikamad olnud alati riigi poolt antavad auhinnad (*Kultuurkapitali aastapreemiad, Vabariigi Presidendi auhinnad*), perifeersemaid aga kohalike omavalitsuste auhinnad. Kirjandusinstituutide auhinnad on aga suuremat rolli mänginud auhinnatava žanri raames.

Auhindamise koht Eesti kirjandusväljal ei ole kunagi olnud perifeerne, sellele on alati palju tähelepanu pööratud ning mitte ainult majandusvälja loogika alusel. Eesti tingimustes ei kehti näiteks Prantsusmaa auhindade kohta käiv kommentaar: „Auhindade endi kuulsus ja tähtsus ning auhinnatud teoste suur läbimüük tulenevad Prantsusmaal eelkõige sellest, et tähtsamad auhinnad jagatakse novembris ning auhinnatud tosed saavad jõuluningiks.” (Hammon, Rotman 1981: 169) Autorid väidavad, et lihavõtteauhinnad nii hästi ei müüks. Kirjandusauhinnad on oma olemuselt reklaam, tänu millele raamat võtab parima trajektoori, mis on ühtlasi ka kõige kiirem, see on kui hüpe ajas. Kirjandusauhind toob raha, aga mitte pühitsemist. Kui kõige erudeeritum lugejaskond raamatuni ei jõua, ei muutu see pühitsemine püsivaks. (Ducas 1998: 22-23)

Romaanide ületootmine ja kirjastuste kommertsialiseerumine pigem suurendab kirjandusauhindade domineerimist kui nõrgestab neid, sest vajadus seleksioneerida muutub üha olulisemaks. Just seda kirjanduse auhindamise rolli, tõstavad esile ka žüriide liikmed, sest on väga efektiivne kui reklaam ja akadeemiline autoriteet kokku langevad. Üks parameeter ei mõju otseselt teisele, kuid neid koos kasutades võib kirjandusžürii sümboolne kapital suurendada majanduslikku kapitali. (Ducas 1998: 151-152)

Auhinna maine kujuneb auhinnatud tööde kvaliteedist ning ka žüriiliikmete reputatsioonist. (Coale 1999: 97). Kirjandusauhindade puhul on auhinna mälu äärmiselt oluline, varasemad auhindamised moodustavad igale järgmisele tausta, kujundavad prestiiži ning määravad kindlaks ta koha kirjandussüsteemis.

Prestiiž on nähtus, mis kujuneb välja pika aja jooksul ning auhindade hierarhiat võib vaadelda ka nende traditsiooni pikkuse alusel ja kuivõrd on auhind andud oma

panuse kirjanduskaanonisse. Nooy järgi lisab auhinna traditsioon sellele pikemas perspektiivis staatust. Varasemad auhindamised moodustavad oma ajaloo näidetega auhindamistest, mis on retrospektiivselt paistnud õnnestunutena. Kui auhinnatud töö on saanud kaanoni osaks “kirjandusliku meistriteosena” võib auhinda vaadata rohkem või vähem panustanuna kõne all oleva raamatu kanoniseerimisse. See aga tõmbab tähelepanu järgmistele antud auhinna väljaandmistele ning tõstab ootusi selle kõnealuse auhinna tuleviku tähtsuse kohta.

3. KIRJANDUSE AUHINDAMISE AJALUGU EESTIS

3.1 Eesti kirjandusauhinnad enne omariiklust

Esimeste institutsiooniliste kirjanduse auhindamise katsetena Eestis võib vaadelda just Eesti Kirjameeste Seltsi ettevõtmisi 1887. aastast. 19. sajandi lõpu eesti kirjandust iseloomustab hoogne areng. (Annus jt 2001: 73) Kirjandusse tuli mitmeid uusi autoreid, kelle looming pani aluse algupärasele rahvuslikule ilukirjandusele. Rahvusliku liikumise esimene hoog ja üksmeel olid möödas ning hakkasid ilmnema lahkkelid ja vastandlikud seisukohad.

Kirjandusauhinnad ei saa tekkida enne ilukirjanduse jõudmist teatud arengutasemele, samamoodi peavad olema kujunenud ka kirjandusteoreetiline ja esteetiline mõte. Hennoste (2006: 103) märgib just 1880. aastate tähtsa muutustekeskmena kirjandusuurimise algmete jõudmist eesti keelde ja kultuuri. „Kirjandusest mõtlemine ja kirjutamine enne 1880. aastaid ja pärast neid on märkimisväärselt erinevad asjad.” (Samas 104) See on aeg kui eesti kultuuri ja kirjanduse enesekirjeldus on alles tekkimas, kirjandusteoreetiline ja –kriitiline mõte jõuavad uuele tasandile. Kirjandusauhindade tekkimine eeldab eksisteerivat kirjanduskriitika(t) (traditsiooni), arvustuste ja kriitikute olemasolu. Hennoste (2006: 108) märgib, et just 1880. aastatel hakkavad kirjandusuurimine ja kriitika eraldiseisvateks aladeks eristuma.

3.1.1 Eesti Kirjameeste Selts ja võidupeod

Eesti kirjanduse auhindamiste algatajaks võib nimetada Eesti Kirjameeste Seltsi (EKmS), mis loodi 1871. a lõpul C. R. Jakobsoni ideedest lähtuvalt. Seltsi tähtsaks tegevuslõiguks sai kirjanduse edendamine. Arvestatavat osa etendas EKmS ka ilukirjanduslike ja muude eestikeelsete teoste hindamisel ning kirjanduslooliste küsimuste käsitlemisel. (EKA 1966:

44) Üsna järjekindlalt hakati tutvustama ning hindama algupärast ja tõlkekirjandust. (Põldmäe 1979: 105)

1880. aastate teist poolt iseloomustab aga juba EKmSi allakäigu algus, sest pärast C. R. Jakobsoni surma langes seltsi tähtsus rahvusliku liikumise keskusena ja liikmete arv kahanes mitmekordselt. „Muutudes üha enam väiklase kildkondliku kisklemise areeniks, ei suutnud EKmS enam laiemaid kultuurihuvilisi ringkondi kaasa tõmmata, kuigi teatavaid katseid selles suunas tehti.” (EKA 1966: 366)

Just sellel H. Treffneri presidendiksolemise ajal võttis EKmS ette kirjameeste auhindamiste nn võidupidude korraldamise. Sisetülide õhkkonnas tuli EKmSis võimule juhtkond, keda Tuglas (1958: 227) kriitiliselt iseloomustab järgmiselt: “See kolmik lõi juba õhkkonna, milles tõeline kultuuritegelane ei tahtnud meeleldi viibida. Nende kaudu oli selts juhitud lõplikult põhimõttelageduse seisvatesse vetesse.” Tolleaegset olustikku 1880-ndatel kirjeldab Tuglas samas kui tugevat venestusaega, kus ühiskonda iseloomustab “muganemine oludele ja “juhtide” teetasandamine vaenulikele võimudele.” (Samas 229) Ka H. Treffnerit ei näita Tuglas sootuks mitte positiivses valguses:

“kogu tema avalik tegevus kõneleb edvistavast reklaamitsemisest, põhimõttelagedast intriigitsemisest ja igasuguse püsivama sihi puudumisest. Ükskõik, millest ta kinni haaras, ja sedamaid muutus see tingel-tangliks, ülespuhutud “rahva-asjaks” ja kaotas seega sügavuse ning mõtte. Kõigel oli veidruse, lavastuse, osa etendamise kõrvalmaitse, ja esimene, kes asjasse tõsiselt ei suhtunud, oli just lavastaja ise.” (Tuglas 1958: 231)

Just sellises õhkkonnas hakkas EKmS esimesena Eestis jagama kirjanduslikke auhindu: korraldama nn võidupidusid, “mis jäidki seltsi viimaste tegevusaastate väljapaistvamaiks ettevõtteiks”, on Tuglas (1958: 231) kogu eelneva kriitilisuse taustal antud ettevõtmise suhtes veidi leebem.

Võidupidude idee täpne päritolu, kes sellele mõttele tuli või selle esimesena välja käis, millistest teistest rahvastest või üritustest eeskuju võeti, jääb samuti segaseks ning selle traditsiooni algatamise aule kandideerivad võrdselt EKmSi eestseisus ja Juhan Liiv. “Eesti kirjanduse Esimese Võidupidu Raamatus” kirjutatakse:

“Võidupidu asutamise mõte pärkas ühest weikesest sädemest /.../ Kaks Kirjameeste seltsi eestseisuse liiget ja üks seltsi liige kurtsiwad eneste wahel halwade raamatute laiale lagunemise üle, kuna head kirjatööd raamatupoodides seisawad, ja selle läbi nende mõju rahwa sekka ei ulata

/.../ Mitu nõuu saiwad läbi räägitud /.../ Seal tuldi ka selle mõtte peale üht suuremat seltsi koosolekut ära pidada /.../ Et niisugune koosolek oma jau ka kulusid pidi nõudma /.../ siis arwasivad koosolejad, et teda pidu nime all tuleks ära pidada. Ühtlasi sai siin pidule ka “wõidupidu” nimeks pandud”. (Võidupidu raamat 1888: 5-6)

Kes need kaks eestseisuse ja üks seltsi liige olid ei selgu ka EKmSi koosolekute protokollidest. Tuglas (1927: 128, 1958: 231) omistab aga võidupidude idee kindlalt Juhan Liivile. 1887. aastal avaldas ajaleht *Sakala* oma 40. ja 41. numbris J. Liiv artikli, kus autor arutleb eesti kirjanduse halva taseme üle ja süüdistab EKmSi väheses ettevõtlikkuses: autor kurdab meie kirjanduse halva taseme, väärt kirjanduse väheses müügi ja loetavuse üle ning toob välja ka kirjameeste raskused oma tõsiste teoste trükkimisel ja raamatupoodidesse müügile andmisel. Ta kirjeldab, kuidas teistel, küll meist tunduvalt rikkamatel rahvastel, kirjanduselus läheb ja võtab sealt üle ka auhindamiste idee:

„peale selle on nendel asutused ja akadeemiad, mis kirjanduse üle walwawad, käsikirjasid läbi waatawad, auhindasi annawad; nõndasamma on nendel oma kirjanduse kapitalid, millest kirjanikkudele abi antakse [...] Mõjukam ja wägewam kriitika teeb elu ja surma üle otsust. ---- [...] Meil ei ole ju kirjanduse heaks midagi tehtud, meil ei ole akadeemiasi ega auhindade mõistmisi, ei abirahasi, ja kuidas wõib siis siin asja parandada? Tõsi küll, et meil neid ei ole, aga kes keelab neid meile asutamast?” (Liiv 1887)

Selle oktoobrikuise artikli ilmumise ajaks oli EKmS võidupeo korraldamise juba oma plaani võtnud ning Juhan Liivi idee algatajana, nagu eespool ka näha, välja ei too. Samas artiklis on aga Juhan Liiv teinud ühe märkuse, mis lubab oletada, et EKmSi võidupidude mõte võis küll sündida eestseisuse liikmete omavahelises arutluses, kuid tõuge selleks võis tulla *Sakalale* saadetud artiklist, mis trükki ei jõudnud: „Aprilli kuus saatsin ma Eesti Postimehe toimetusele selle asja kohta pika, seletawa kirja trükki, mille peale aga wastustki ei tulnud” (Liiv 1887) Tuglas järeldabki siit (1927: 128), et antud käsikiri sattus kindlasti H. Treffneri kätte, kes sellest lähtuvalt võidupidusid oma seltsi idee ja ettevõtmisena korraldama hakkas.

Auhindade, niisamuti ka kultuurkapitali loomise idee on aga Liivi oktoobrikuises artiklis selgelt välja toodud. Liivil on auhindade positiivsesse mõjusse tõsine usk: see tooks kirjamehi tagasi kirjutamise juurde, mõned küll ka lihtsalt auhinnajahile ning see viiks lõppeks eesti kirjanduse edenemisele:

„Tõsi küll, et meil neid ei ole, aga kes keelab neid meile asutamast? /.../ Sarnasel kapitalil oleks tõeste suur tähtsus. Tema piaks nii suur olema, et tema intresside abil võiks tublisi käsikirjasi ära trükkida ja kui töö selle vääriline, ka kirjanikule auupalka anda, õigem, tema waewa ära tasuda. Kuidas oleks korraga tõine lugu, kui meil sarnane kapital oleks ja üks selle jaoks määratud kommission ühe ehk teise töö peale rahalise auuhinna paneks töö tegemiseks nii ehk nii palju aega annaks – kuidas oleks siis korraga tõine lugu? Mõnigi kirjanduse põllult hirmunud suguwend pööraks tagasi, mõnelgi tõuseks enam lootust oma töö waewa tasutud saada, mõndagi kihutaks auuhimu ja võidu jooks algaks Eesti poegade seal ülema asja kätte saamiseks – kirjanduse järge tõsta. Tõeste, võiduline, ükstõise tõttu edasi ja ette püüdmine, püüdmine isamaale tähtsat tööd teha, ehk kui ka püüdmine hiilgada – ühte ja sedasamma head teeksiwad nad kõik, nad parandaksiwad kirjanduse järge. /.../” (Liiv 1887)

Aprillikuus saatis Juhan Liiv ajalehele oma kõnealuse kirja ning samas kuus on EKMS juba aktiivselt esimest võidupidu korraldamas. EKMSi eestseisuse koosolekute protokollid on selles osas üpris lünklikud; pikema kirjelduse kogu peost, aga ka korraldamisest ja aruteludest leiab 1888. aastal EKMSi toimetuste sarjas ilmunud „Eesti kirjanduse Esimese Võidupidu Raamatust”. Üleskutse võidupeole, kus “võidujooksule” kutsuti nii kirjanikke, heliloojaid, näitemänguseltse kui koore avaldati samuti juba aprilli lõpus:

“Selle otstarbega tahab Eesti Kirjameeste selts /.../ 19. Juulil s.a üht suuremat pidu ära pidada. Nagu kuulutusest juba näha, tulevad võidu-jooksule kõned igast teaduse vallast, laulud, jutud, näitemängud, ettelugemise kunst, koori laul, muusika mäng, ja on see pidu üks uudis Eesti rahvale. /.../” (Võidupidu raamat 1888: 7)

Üleskutse näitab eesti kirjanduse hetkeseisu negatiivselt, väga värvikalt kirjeldatakse levivat halba maitset. Peo esmase eesmärgina tuuakse seal välja just halva kirjanduse vastu võitlemist ning väärivate kirjameeste ja nende loomingu publiku ette toomist:

“Halb kirjandus wõtab maad, tuuma asemele astub tühi kest, sagedaste ka mäda tuum! /.../ Üks abinõuu halwa kirjanduse vastu oleks ilma kahtlemata see, kui hea kirjandus ja tublid kirjanikud mitte üksinda paberi peal ajalehtede läbi, waid ka, nõnda ütelda näitlikult tuhandete pealtwaatamisel ja pealtkuulamisel juba selle kõrgusel hiilgaksiwad, kuhu neid ajalugu muidugi saab tõstma /.../ Rahwas piab oma silmaga nägema ja aru saama, kui auuline, kui pühaline üks küpse, terve ja õpetlik kirjatöö on, kui lõpmata kõrgemal tema sellest wiletsast, kihwtisest umbrohist seisab, mis wiimasel ajal omale nii palju maad on leidnud, et ametlikult poolt pidi wahele astutama ja liig ropud rööwli-jutud koguni ära keelutama. (Võidupidu raamat 1888: 7)

Võitjatele antavate auhindade üle toimus EKmSis pikem arutelu. Peo üleskutses (Võidupidu raamat 1888: 7) märgiti auhindadeks parimate kirjatööde äratrükkimine EKmSi kuludega, kõige paremad raamatud, tähtsatest meestest valmistatud piltide ärapildid ja kiituskirjad. Pärast üleskutse avaldamist saadab keegi E. R. EKmSile kirja, kus tunneb muret, et selts ei tohiks välja anda rahalisi auhindu (Samas: 10-11). E. R. toob seal punktide kaupa välja rahalise auhinna miinused ja asjaliste auhindade plussid:

“1) on rahaline auhind silmapilkne. Auuhinna saajale ei jää midagi õiget mälestust sellest võidupidust järele. Temal ei ole näituseks oma sõpradele ja tuttawatele midagi ette näidata /.../ 2) on rahaline auhind eksitaw kihutaja. Raha eest tehakse sagedaste töösid nõnda ütelda üle peakaela. /.../ Miks ma asjalist auuhinda soovin, selle kohta järgmised põhjused: 1) on asjaline auhind (raamat ehk kuju) jäädaw ja armas mälestus /.../ mis weel pärast auuhinna saaja surma alale jääb, tema järeltulijatele elawaks mälestuseks. 2) on asjaline auhind niisugune, mis mitte nõnda palju selle soowijaid ei ahwatle, ja pealegi mitte niisuguseid, kes üle peakaela töösid teewad.”

Toodud kaalutlusel antaksegi esimesel võidupeol vaid „asjalisi” auhindu. Järgmistel pidudel mindi siiski tagasi rahaliste auhindade juurde, nii oli 1888. aasta võidupeol raamatute, kõnede, luuletuste, juttude ja näitemängude eest auhindadeks määratud: I auhinnaks 25-rublaline väärtus (eluaegseks Seltsi liikmeks tõstmine, ühes tunnustuskirjaga), II auhinnaks 10-rublaline väärtus (Seltsi toimetuste all ilmunud raamatuid 10 rubla eest, ühes tunnustuskirjaga) ja III auhinnaks kiituse kiri. (Võidupidu raamat 1888: 4) Viimasel, neljandal võidupeol 1890. aastal muutuvad auhinnad tõelisele võistlusele veelgi iseloomulikemaks, diplomid eristatakse vastavalt kuld-, hõbe- ja pronkstähtedega.

EKmS näeb kirjameeste autasustamise eesmärgina lisaks konkreetsele auhindadele ka jagatavat sümboolset kapitali, st tunnustust publiku silmis ning kuulsust:

“/.../ nõnda, et iga osawõtja temast kõige paremat mälestust kaasa võiks võtta ja auuhinna saajal see armas mälestus surmani jääks, et tema töö igapidi asjatundjate, kõrgeist koolitatud auusameelelise ja tõe armastajate arwustajate poolt kiitust on leidnud; tema ligikondgi (küla, wald, kihelkond) sellest tundmisest rõemu võiks leida, et sealt üks mees pärit on, kelle waimu sünnitused parimate hulka on arwatud. Selle mehe nime kannavad siis pidu-osalised ja ajalehed igasse Eesti talusse ja teewad tema kirjatöödele tee rahwa sekka lahti, ja umbrohi ongi pea lämmatatud.” (Võidupidu raamat 1888: 8)

Esimese võidupeo peokutse saadeti mitmetele kirjanikele ning auhindamiskomisjoni kutsuti Tuglase järgi (1958: 232) näiteks prof. A. v. Oettingen, G v. Stryk, praost A. H. Willigerode jt. Tegemist oli baltisaksa kirjandus- ja kultuuritegelastega. Tegelikud otsused võitjate kohta olevat tehtud aga siiski EKmS poolt. EKmS kirjeldab auhinnakomisjoni järgnevalt:

“Auhinna mõistjateks on üks komisjon walitud, kelle liigeteks Eesti Kirjameeste seltsi poolt niisugused mehed palutud on, kelle asjatundmise, meele auususe ja õiguse armastuse üle wististe mitte ükski auus Eestlane kahtlema ei saa. Teiste rahwaste hulgast on mitu tähtsat asjatundjat kriitikameesteks walitud, kellest ükski muud ei wõi arwata, kui et nad ainult paremale tööle paremat hinda ära määravad, sest et neile kõik etendajad ühte wiisi tundmata on. Eesti meestest on mitmed auhindade mõistjate hulgast wälja jäänud, et nad nagu loota, pidu poeal ise midagi etendama saawad.” (Võidupidu raamat 1888: 7-8)

Seega on žüriiliikmeteks waliti seltsi hinnangul kõige paremad asjatundjad, kelle pädevuses ei tohiks keegi kahelda. Viidatakse nende üldtunnustatud legitiimsusele ning tähtsustatakse erapooletuks jäämist: “Ühtlasi saab selle eest kõige suuremat hoolt kantud, et pidu mitte kudagi wiisi mingisugust era-wärwi ei kannaks /.../”(Võidupidu raamat 1888: 8)

Esimene võidupidu toimus 19. juulil 1887 ja õnnestus *Postimehe* (Võidupidu 1887: 1) järgi päris hästi, kuigi publikut palju ei olnud. Võidupidu leiab kajastamist ajalehe esiküljel ning ajakirjaniku kommentaar üritusele on küllaltki positiivne: “Kas ta ettemääratud otstarvet, eesti kirjanduse paremale järjele aidata ja halva kirjanduse hävitada, soovitaval ja täiel määral täidab, seda ei ole küll vististi mitte loota, aga kui pidu, ja iseäranis kui üleüldine rahva pidu, oli ta igapidi eeskujuline.” Põhjalik ülevaade peost on toodud ka juba eelpool mainitud „Eesti kirjanduse Esimese Võidupidu Raamatus” ning seltsi enda kokkuvõtte toimunud üritusest oli järgmine:

„Suvel, 1887. aastal, toimetas Eesti Kirjameeste Selts esimest korda ühte pidu, mis oma auusate ja kõrgete sihtide ja niisama auusa ja kõrge kordaminemise läbi igale rahwale oleks auu teinud. Selts toimetas seda waikselt, tema soow ei olnud mitte inimesi sinna kokku koguda, kellele Eesti kirjanduse auusa kombeline ja paleusline edenemine mitte südame peal ei seisa, seda vähem weel neid, kelle armsam ajawiite koht mitte hariwates seltsides ei ole. Mõistlikumad Eesti mehed, perenaised ja neiud kogusiwad aga rõemustawal hulgal ja wiisivad tõeste ka rõemulise mälestuse sellelt pidult koju.” (Võidupidu raamat 1888: 1)

Lühendatult tuuakse raamatus ära ka J. Kunderi peokõne, kus autor vaatab ajalukku kirjeldades, kuidas meie esivanemad sarnaseid pidusid on pidanud, need sisaldasid “vaimu ja kehalisi harjutusi” ning võitlemisi tuli ette nii laulus ja mõistatamises kui kiviviskamises ja maadlemises. (Võidupidu raamat 1888: 19-21)

Kogu ettevõtmise kirjanduslikust küljest saame aga kõigist neist allikatest teada kõige vähem. Peol loeti muude etteastete vahel ette oma töid saatnud kirjanike teosed, aga auhinnavõitjad kohapeal, peo käigus ei selgunudki. Need tuuakse ära järgmisel päeval, 20. juulil toimunud EKMSi 58. koosolekul: „President teatab: Eilasel võidupidul ettekantud kirjatöödest on kõige paremateks arvatud: Dr. Weske, A. Reinwaldi, P. Jakobsoni, J. Tamme luuletused j.m.t.“ (EKMSi aastaraamat 1888: 58-59) Võitjate nimed ja võiduluuletused trükitakse koos peo kirjelduse, kõnede ja sõnavõttudega ka “Eesti kirjanduse Esimese Võidupidu Raamatus”. Millistel alustel, mille eest auhindu jagati, kes otsuse tegid, seda ei saa lugeda ei mainitud raamatust ega ka seltsi eestseisuse koosolekute protokollidest.

Esimesele võidupeole järgnesid enne ettevõtmise hääbumist veel kolm pidu. EKMSi teine võidupidu peeti 17. juulil 1888, kus “arvestades varem tehtud etteheiteid” oli auhindajaiks palutud ka J. Hurt, J. Bergmann, R. Kallas ja M. Lipp, seega eesti kultuuri- ja kirjandustegelasi. Võistlema kutsuti tervelt 62 kirjanikku (Tuglas 1958: 240), mis näitab, et ainult ajakirjanduses edastatud üleskutsele lootma ei jäänud. Tuglase kirjeldus (samal, 241) on aga sellegi peo suhtes väga kriitiline: „Võidupeol harrastati lisaks kirjandusele aga ka muusikat, näitekunsti ja deklamatsiooni, mis aga olid äärmiselt halva tasemega. Väidetakse ainult, et tembutegijaid ja mõõganeelajaid pole olnud”.

J. Jõgever kirjeldab “Eesti parema kirjanduse ja kunsti Teise Võidupidu Raamatus” pidu seltsi enda seisukohast ja väga positiivselt:

“Mitmed wõera rahva liikmed, kõrgeste koolitatud mehed, kõnelesiwad pidu kohta, et nad koguni ei oleks uskunud, et pidu nii õpetlik, tõsine ja ühtlasi armas ning lõbus saab olema, kui nad seda ise oma silmaga ei oleks näinud” (Teise Võidupidu raamat 1888:12.)

Seekord on osavõtnud töödest ja auhindadest parem ülevaade. Võistluskategooriateks olid raamatud (neid oli saadetud 3), kõned (samuti 3, neist 2 jäeti auhinnata ning kolmas samuti hilise saabumise tõttu, peol neid ajapuudusel ette ei kantud), jutud (3), näitemängud (5), luuletused (17-lt kirjanikult). (Eesti parema

kirjanduse... 1888: 8). Sellise ülevaate puudumine esimese aasta peo kohta võib olla tingitud väga väikesest osavõtjate arvust:

„Tänavu aastast võidupidu mineva aastase esimese katsega võrreldes paistab igast küljest, kust meie iial tema peale vaatame, rõemulik edenemine silma. Kirjatöösid oli hulga rohkem sisse saadetud, need tööd oliwad mitmesugusemad kui minewal aastal. /.../ Kirjanikkude arw, kes oma töödega pidust osa wõtsiwad, oli hulga suurem.” (Teise Võidupidu raamat 1888: 11-12)

Auhinnažürii koosseisu kohta annab aimu järgmine märkus: „peale Eestseisuse ja kirjanduse komisjoni liikmete oliwad palutud auhinna mõistjatest Võidupidule tulnud Seltsi auuliige prohwessor Badouin de Courtenay.” (Teise Võidupidu raamat 1888: 7) Seltsi sisetulide tulemusena enamus kutsututest auhinnakomisjoni tööst osa võtta ei soovinud. Võidupeol avaldati vaid laulu- ja mängukooride auhinnad, kirjatööde ja näitemängude auhinnad loeti nagu esimeselgi korral ette järgmisel päeval EKmSi koosolekul.

Kolmas võidupidu toimus juba kahepäevase üritusena 16. ja 17. juulil 1889. aastal. Tuglas (1958: 245) kirjutab, et selle peo ettevalmistustest pole palju teada, kuid kirjanduslikuks auhindajaks oli seltsi eesseisus koos kirjanduskomisjoniga. Ettevõtmise raskustest annab tunnistust ka see, kolmanda võidupeo puhul võitjatest eraldi raamatukest välja ei anta, võidukõned ja võitjate nimekiri ilmusid EKmSi aastaraamatus. Auhinnavõitjad selgusid seevastu sel korral kohapeal „Pärast auhindade avaldamist, mille juures auuhinda saanud kirjatööde nimeümbrikud koosolijate ees lahti tehti ja kirjanikkude nimed koosolijatele nimetati, kuna pidul olevaid kirjanikka rahva ette paluti astuda.“ (EKmS 1890: 5)

Pidukõne pidas Dr. K. A. Hermann ning tutvustas võidupidude eesmärki ja ootusi:

„Aga selle pidu põhjusemõte ja tuum on seesama, mis ka Eesti Kirjameeste Seltsi põhjusemõte ja tuum, ülesanne ja püüdmine on, ja see on Eesti kirjandus ja selle suurem edendamine. /.../ See ülesanne on kõrge ning aus, vaimustab ja elustav: Selts püüab sellega rahva haridust kasvatada, rahva vaimu selgitada, rahvast kõrgemale inimlikule järjele tõsta- Selle nõu ja otstarbe teoks tegemiseks ja toetamiseks on ka see võidupidu asutatud. See pidu peab oma kohast seltsi avitama Eesti rahvale paremat kirjandust sigitada ja sellest osavõtmist äratada Eesti kirjandus peab rohkem armastajaid ja sõpru leidma. (EKmS 1890: 10-11)

Viimane, neljas võidupidu peeti 1890. aasta 22. ja 23. juulil, osavõtukutsed saadeti 74-le kirjanikule ja auhindadeks lubati kuld-, hõbe- ja pronkstähtedega diplomid. (Tuglas 1958: 251) Auhindamist läbi viima olid palutud peale eestseisuse ka prof. Badouin de Courtenay, Dr. Veske, dr. Hurt jne, kuigi tegelikult tegi selle töö ära eestseisus nagu varemgi. “Kirjanduslikul alal võistlesid 41 isikut oma teostega ja 17 neist auhinnati” (samas) st enamust. Selts ise leiab aastaraamatus oma peo aga jällegi rahvarohkema ja parema. “Terve võidupidu oma setukeelsete naljakõnede ja muude veiderdustega oli muutumas juba palaganiks” (Tuglas 1958: 252)

Miks auhindamised neljanda võidupeoga 1890. aastaga lõpevad, jääb selgusetuks, EKMSi eestseisuse koosolekute protokollides võidupeod rohkem äramärkimist ei leia. 1891. aastal organiseeritakse aktiivselt laulupidu, võidupeo jaoks ei jäänud tõenaoliselt enam aega. EKMS ise lõpetab tegevuse samuti üsna pea – 1894. aastal.

3.1.2 Eesti Kirjanduse Seltsi auhindamised

Järgmise katse Eesti kirjanduse parimaid autoreid ja teoseid auhinnata tegi 1907. aastal loodud Eesti Kirjanduse Selts (EKS). EKS kujunes 20. sajandi algul kirjanduselu “üheks keskseks institutsiooniks /.../ samuti pakub huvi EKSi auhinnakomisjoni vaidlusi äratanud töö aasta parimate teoste esiletõstmisel, mille kaudu tuleb ilmekalt esile uueneva kirjanduse ja selle retseptsiooni vastuolulisus.” (Annus jt. 2001: 160)

Põhikirja järgi oli EKSi eesmärgiks “kirjanduse, teaduse ja kunsti edendamine, kodumaa ja rahva igakülgne tundmaõppimine ja neil põldudel tehtava töö vilja rahvale kättesaadavaks tegemine”. (Laugaste 1937: 417) EKS kasutas parimate leidmiseks ja väljaselgitamiseks kaht võimalust, nii kirjandusvõistlusi kui auhindu eelmisel aastal ilmunud ilukirjanduse eest, Laugaste järgi lõppesid esimesed väheste tulemustega.

“E. K. Selts võtab üleüldse ka kogu Eesti kirjaturu hindamise alla ja määrab iga aasta kõige silmapaistvamatele toodetele rahalisi auhindasid, nagu seda hiljemine ka Eestimaa Rahvahariduse-seltsi Kirjanduse-haruselts tegema on hakanud. Üksikutel puhkudel annab ta kirjanikkudele toetuserahasid, niipalju kui tema vähene ainejõud seda lubab.” (EKSi tegevus 1914: 144)

EKSi auhindamiskomisjon auhindas eelmise aasta kirjandusteoseid aastatel 1909-1914. Erinevalt Eesti Kirjameeste Seltsi korraldatud võistlustest e võidupidudest keskendub EKS iga-aastasele vastilmunud algupärase ilukirjanduse auhindamisele. Laugaste täpsustab (1937: 418), et EKSi auhinnad olid mõeldud aasta jooksul ilmunud tervikteostele, kaasa arvatud ka varemilmunud tööde koguväljaannetele. Kindlaksmääratud auhindamispõhimõtteid alusdokumendiga ei kinnitatud, need täienesid ja muutusid auhindamispraktika käigus. Samuti ei protokollitud žürii tööd ja vaidlusi erinevate teoste kohta, nii võib järeldusi teha vaid ajakirjanduses ilmunu alusel, kus oma valikuid ja toimunud arutelusid siiski päris põhjalikult tutvustatakse.

Esimesed EKSi auhinnad anti välja 1909. aastal 1908. aasta tööde eest. Ajakirjas *Eesti Kirjandus* ilmub pikem seletus sellest “kuidas meie oma enne avaldatud otsusele jõudsime. Kõikide allkirjadega otse dokumendilist formulerimist on meil sellepärast raske kokku seada, et meil suusõnalist läbirääkimise võimalust ei olnud.” (Jürgenstein 1909: 209) Žüriiliige A. Jürgenstein tutvustab tehtud otsuseid ja kaalutlusi *Eesti Kirjanduses* päris põhjalikult arutledes nii teoste väärtuste ja puuduste üle kui selgitades otsustamise tagamaid ja diskussioone:

“Kõik komisjoni liikmed olivad sellepoolest kohe ilma pikemate vaielusteta ühes nõuus, et /.../ Friedebert Mihkelsoni jutt /.../ kõige laitmatam ja parem töö on, nii hästi oma ilusa keele, hästi läbiviidud põhjusmõtte kui ka kordaläinud iseloomude kirjelduse pärast. Ka on selles jutus ümbruse kirjeldus õiges vahekorras jutu tegevuse käiguga ja sisuga /.../ See on töö, mis igatahes auhinna vääriline on, juba absoluutlise mõõduga mõõtes.” (Jürgenstein 1909: 219)

Üldse iseloomustab EKSi auhindade jagamist põhjalikult mitmesuguste küsimuste ja diskussioonide väljatoomine ning samuti ka erinevate komisjoniliikmete arvamused võidutööde kohta. Näiteks toob Jürgenstein välja ka erinevate žüriiliikmete konkreetse arvamuse kõne all olnud teoste kohta ja sellele järgnenud diskussiooni, nii kommenteerib ta Tammsaare jutu hindamist:

“Teise parema jutuna soovitasivad Gustav Suits ja A. Jürgenstein A. H. Tammsaare juttu /.../. Kuna komisjoni liige K. Menning jutust õige palju puudusi leidis. /.../ A. Jürgenstein ei salga neid puudusi, ei leia neid aga ka selle mõõdul /.../ Kolmas auhinna mõistja G. Suits ei saanud suusõnalistest harutustest osavõtta, sest et temal Helsingist sellepärast kodumaale sõita võimata oli. /.../ Hra G. Suitsu poolt sooviti alguses ka Ed. Wilde “Prohvet Maltsvet”ile auhinda, kuid läbirääkimiste jooksul, kus enam seisukohta selgitati, et meie kõige pealt ilukirjanduslisest

vaatekohast otsustame, võttis hra Suits oma ettepaneku tagasi. Selle jutule auuhinna andmise vastu oli kõige enam A. Jürgenstein, sest et “Prohvet Maltsvet”, üksikute ilusate kohtade peale vaatamata, ilukirjandusliselt vähe on läbi töötatud ja ümmarguseks tehtud. Ka on tema otsustes tubli osa sihilikkust isikute hindamises leida.” (Jürgenstein 1909: 210-211)

Oma artikli lõpetab Jürgenstein (1909: 212) märkusega, et “Tammsaare ja Grünthali auuhindade juures tööde väärtust mitte just raha summa suurusest ärgu otsitagu, sest nende summade ettepanekus oli meil ühel hoobil ka noormeeste ainealine seisukoht võrdlevalt meeles.” Seega ei peetud tööde auhindamisel silmas ainult tööde kirjanduslikku väärtust, auhinna suurus sõltus kirjaniku majanduslikust olukorrast.

Järgnevatel aastatel auhinnaväärilisi töid ei leita ja nii antakse 1910. ja 1911. aastal välja vaid ergutusauhinnad, 1912. aastal ei leita sellelegi väärilisi töid. “1909. aastal ilmunud Eesti algupäralise ilukirjanduse seas ringi vaadates ei paista midagi õige tüsedat ehk läbilöövat silma.” (Jürgenstein 1910: 102)

Ergutusauhindu nähakse 1910. aastal *Eesti Kirjanduses* kirjanike toetusena “et lootusrikkamad ja abitarvitajad nendest vähemast kuu ehk paargi tuleval aastal kirjandusliseks tööks võiksid ära tarvitada.” (EKSi eestseisus 1910: 91). Ergutusauhinnad anti “kõige enam korda läinud töödele” (Samas 131) ja 1911. aastal öeldakse “teenivad niisuguse ergutuse-auhinna kõikide puudustest hoolimata” (EKSi eestseisus 1911: 131)

1910. aastal viiakse auhindamiste korraldusliku poole pealt sisse muudatus, leitakse, et auhindamisele minevate teoste žüriini jõudmise eest peaksid hoolitsema kirjanikud ise ja nii võtab EKSi eestseisus vastu otsuse:

“Tuleval aastal /.../ kirjanikud, kes tahavad, et nende kirjatööd auhindade mõistmise alla tulevad, selletarvis seltsile kolm eksemplari oma raamatust varsi peale ilmumist, hiljemalt 31. detsembriks sisse peavad saat.a. Kui raamatut ei saadeta, siis jäävad nad tähelepanemata. (hiljem parandatakse: võivad nad tähelepanemata jääda K. R.)” (Laugaste 1937: 424)

Sellega viiakse sisse just kirjandusvõistlustele iseloomulik tunnus, mis tähendab, et kirjanikud ise peavad olema huvitatud auhinna võitmisest ning oma tööd auhindamisele esitama.

Kõige tähelepanuväärsemaks auhindamiseks eesti kirjanduse ajaloos üldse on tõenäoliselt EKSi auhinnakomisjoni otsus 1912. aastal ilmunud ilukirjanduse kohta ja

sellele järgnenud diskussioon. Auhindamiskomisjon koosseisus A. Kallas, J. Luiga ja K. A. Hindrey määras järgmised auhinnad: “150 rbl. kirjanik A. Kitzbergile draama „Libahunt“ eest; 50 rbl. ergutuse auhinnaks kirjanik O. Lutsule jutustuse „Kevade“ eest; Pääle selle kirjanik Eduard Wildele toetuse rahaks 150 rbl.” (A. Kallas jt. 1913: 76) Seejärel tuuakse nagu varemgi välja konkreetsed hinnangud võiduteostele ning E. Vilde kohta seisab:

“Ed. Wildele toetuseraha määrates on komisjon selle kirjaniku viimasel ajal silma nähtava edenemise peale tähelepanemist tahtnud pöörata, edenemise, mis iseäranis kompositsiooni ja stilistilise külje hoolsamas väljatöötamises ning keele rikkamas arenemises end avaldab” (Kallas jt. 1913: 77)

Paar numbrit hiljem avaldab *Eesti Kirjandus* järgmise teate:

“Eesti Kirjanduse Seltsi eestseisus annab sellega teada, et kirjanik Eduard Wilde temale E. K. S. poolt määratud 150 rbl. sellepärast on tagasi lükanud, et see summa temale “toetuserahaks” on määratud “kirjaniku viimasel ajal silmnähtava edenemise eest [...] ja mitte “auhinnaks avalikult nimetatud teose või teoste eest.” (EKSi eestseisus 1913: 224)

Nende lakooniliste märkuste taga avaneb aga üsna emotsionaalne pilt toimunust, kus osalesid diskussioonides mitmed kirjanikud ja tekkisid vastasseisud eelkõige aastatel 1913-1914, kuid mille suhtes ei suuda kõrvaltvaatajad ning tollased žüriiliikmed kokkuleppele jõuda ka aastaid hiljem (Roose 1925 vs Jürgenstein 1925a, 1925b ja Laugaste 1937 vs Hindrey 1940)

Probleem tekkis seoses E. Vilde näidendi “Tabamata ime” ja “Jutustused” auhindamise / auhindamata jätmisega. Esimene jäeti tähelepanuta (“Tabamata ime” kohta olid varasemates arvustustes negatiivselt sõna võtnud žüriiliikmed J. Luiga ja K. A. Hindrey) ning auhinnavääriliseks tunnistati ennatlikult “Jutustused”, mille kohta 11. veebruari *Päevalehes* (Auhinnad... 1913) ka teade ilmus ning millest omakorda ka E. Wildele teada anti. Tegelikult oli aga otsus auhindamise kohta veel EKSi kinnitamata. Ametlikus EKSi protokollis ja *Eesti Kirjanduses* oli auhinnast E. Wildele saanud toetuseraha, viimasel ei mainitud enam “Jutustusigi”. Nimelt oli varem *Eesti Kirjandus* arvustanud “Jutustustes” sisalduvat novelli “Kuival” ja selle pornograafiliseks tunnistanud. EKSi esimees V. Reiman aga leidis, et EKS ei saa ühes kohas novelli hukka

mõista ja sealsamas talle auhinda määrata ning arvas, et sellises vastuolulises situatsioonis tuleb tal amet maha panna.

Vilde, kellele oli juba teatatud auhinna saamisest, reageeris toimunule “toetusraha” tagasilükkamisega ning avaliku protestiga. Kõige selgemalt saab Vilde enda seisukoha välja lugeda tema “Avalikust kirjast Eesti Kirjanduse Seltsile”, mille ta saatis nii EKSi arutamiseks, üldsusele hindamiseks kui ka lasi trükkida väikese brošüüri kujul. Vilde nimetab kogu seda auhindamist “komöödia /.../, mis minuga on mängitud” (Wilde 1913: 3). Ta leiab, et tema “Tabamata ime” on ülekohtuselt auhinnata jäetud ning žürii, seda mõistes, kahju heastada püüdes Vildele mingi auhinna siiski andis:

“Otsus, minu “Tabamata imet” auhinnast ilma jätta, *tõukas õigusele ja õiglusele vastu pead*. Minu näidend ei ole mitte töö, mida võidi nende toodete kõrval, millele auhinnad mõisteti, sootuks tähele panemata jätta. [...] “Tabamata imele” oli ka Eestimaa Rahwahariduse Selti Kirjanduse-Osakonna tänawune kõige kõrgem auhind osaks saanud. Sel määral tähele pandud kirjatööd maha matta – see tundus E.K.S. hinnajagajatele awaliku arwamise ees muidugi riskandina. Aga maha matta *taheti* teda, tema seltskonnakriitikaline laad ei meeldinud hindajatele ja nende selja taga seiswale rühmale.” (Wilde 1913: 5)

Järgneva aasta jooksul ilmusid poolt ja vastu sõnavõttud selles küsimuses kõigis eesti tähtsamates ajalehtedes. 1913. aasta lõpul valminud “Pisuhänd” (Laugaste 1937: 509-510) on aga tõenäoliselt toimunud auhinnaskandaalist otseselt ajendatud. Laugaste peab isegi pealkirja “Pisuhänd” A. Kitzbergi “Libahundi” paroodiaks (Kitzbergi teosele anti EKSi poolt tol aastal peaauphind). Sedasama “Pisuhända” koos “Jutustustega” soovis EKS auhinnata 1914. aastal G. Suitsu “Tuulemaa” järel, kuid ka seekord ei saadud läbi probleemideta. Auhinnažürii liikmete arv oli probleemide vältimiseks tõstetud 5-le (Laugaste 1937: 512), kuid žürii ei suutnud siiski jõuda üksmeelele hinnangu osas Suitsule ja Vildele (Aawik jt 1914: 71).

1913. aasta auhindamine jäigi viimaseks, 1917. aastal otsustati küll vahelejäänud aastad koos hindamisele võtta (EKSi eestseisuse koosoleku protokoll 7.01.1917), kuid ka see jäi ellu viimata.

3.1.3 Eestimaa Rahvahariduse seltsi auhindamised

Eestimaa Rahvahariduse Selts tegutses aastatel 1906-1917 ning selle sihiks oli

“/.../ Eestimaal rahvaharidust, rahva waimlist, kõlblist ja kehalist kaswatust edendada. Selle tarwis asutab selts õpeasutusi Eesti õpetuskeelega, abirahasid, kursused, paneb toime ettelugemisi, kirjanduslisi ja muusikalisi õhtuid, näitemängusid, asutab raamatukogusid, lugemistubasid, lasteaedasid, suwekoloniisid, paneb toime väljasõituseid, annab välja ja laotab laiale raamatusid, lendkirju ning ajakirju ja kutsub elule ning hoiab alal teisi ettevõtteid, mis seltsi sihiga kokku käivad.” (ERhS põhjuskiri 1906: 1)

“Teiselt poolt tunti aga tarwidust, kirjanduse edendamiseks ja laialilaotamiseks, kirjanduslise maitse ja arusaamise tõstmiseks jne. Töötama hakata ja selleks seltsi juurde iseäralist osakonda asutada.” (ERhSi 1906 a aruanne 1908: 74) Selle eesmärgiga loodigi kirjanduse osakond 10. detsembril 1906. aastal. Kirjanduse osakonna ülesandeks sai “eesti keeles ilmuvaid raamatuid tähele panna ja arvustada, sündsaid õpetlisi /.../ kirjatöösid välja walida ja nende väljaandmist Eesti keeles võimalikuks teha” (ERhS 1908: 74) Väga külastatavaks kujunesid ERhSi “kirjanduslike läbirääkimiste õhtud kirjanduslise maitse harimiseks” (ERhS 1908: 85), kus arutleti vastilmunud teoste üle.

Ka ERhS kirjanduse osakonna töö kujunes probleemiderohkeks. Osakonnal polnud õigust Seltsist endast eraldi rahaasju ajada ning seepärast takerdusid raamatute väljaandmised. Et kirjanduslike huvidega jõudusid koondada otsustati kirjanduse osakond kirjanduse Tallinna haruseltsiks ümber nimetada. Seesama haruselts hakkas välja andma ka kirjandusauhindu. Eestimaa Rahvahariduse Seltsi kirjandusauhinnad asutati 20. novembril 1912. aastal. Välja anti 3 auhinda kokku 200 rbl suuruses 1912. aastal ilmunud ilukirjanduslike tööde eest. (ERhS 1912.a aruanne 1913: 82). Järgmisel aastal avalikustati ka auhinna-toimekond e žürii (J. V. Veski, E. Hubel, H. Raudsepp) ning formuleeriti ka auhindamispehmohtted:

“üheks oma otsekoheseks ülesandeks pidanud aasta jooksul trükis ilmuwat ilukirjanduse paremaid tooteid tähele panna, neid kunstilise hindamise alla wõtta ja kõige silmapaistwamatele nende seast rahalisi auhindasid määrata.” (ERhS 1913: 80-81)

Tähelepanuväärsem neist auhindamistest ongi esimene, 1912. aastal läbiviidud, mil kõrgeim auhind läks Eduard Vildele “Tabamata ime” eest, mille Eesti Kirjanduse Selts samal aastal oli auhindamata jätnud.

Kokkuvõtvalt

Eesti kirjanduse auhindamise algust saadab EKmSi allakäigu algus. Rahvusliku liikumise kõiki ühendav hoog oli raugemas, otsiti uusi ühistegevusi ning kirjandusauhindu nähti vahendina, et oma tegevust populariseerida ja toetajaid juurde leida viies ühtlasi siiski edasi ka seltsi poolt seatud sihte eesti kirjanduse edendamisel. Lähtuvalt Prantsusmaa kirjanduse olukorrast 19. sajandi lõpus, 20. sajandi alguses näeb Ducas (1998: 19) ühe kirjandusauhindade suure leviku ajendina seda, et kirjastajad avastasid, kuidas kunstlikult luua privilegieritud viisil “moodi” (raamatute moodi, *vogue*), edu, mis autoritel jäi puudu, mis tõmbab tähelepanu, kirjandusliku tasu ettekäändega. Sellest asjast pärineb strateegia püüelda samal ajal nii kirjandusliku tunnustuse loorbereid kui kommertsiaalset edu. EKmS püüdis tuua uusi autoreid kirjutama, panna lugejaid teoseid ostma ning samas sai ta läbi võidupidude uusi väärt teoseid väljaandmiseks.

EKmSi võidupidude näol oli aga siiski tegemist eelkõige kirjandusvõistlusega, kus aktiivsed pidid olema kirjanikud. Auhindamisele tulid autorid ja teosed, kes olid selleks soovi avaldanud. R. Põldmäe võtab kokku EKmS-i võidupeod oma hinnangus: “Mõnesugusest jantlikkusest hoolimata virgutasiid “võidupeod” kaasaegseid sulemehi ja andsid resultaadina mõnegi püsiva väärtusega teose, eriti luule alal.” (Põldmäe 1979: 124)

Üks problemaatilisemaid punkte võidupidude juures onn seotud žürii koosseisu ja tegevusega: “žürii vähese asjatundlikkuse tõttu ei suutnud need konkursid, autorite esinemised ja võidupärgadega kroonimised sisuliselt siiski suuremat elevust tuua, mõnes mõttes kaldusid “võidupeod” aga üsna odava provintsliku palagani tasemele”. (EKA 1966: 366) EKmS näitab, keda on kirjandusteoseid auhindama kutsutud, kuid välja kuulutatud žüriiliikmetest enamus selle tegevusest siiski osa ei ole võtnud. Teoste

hindajateks peetakse väljaandjat ennast, st EKmSi eestseisuse liikmed (eestseisuse koosolekute protokollides hindamistegevusest jälge ei ole jäänud).

Tuglas kommenteerib (1958: 233), et võidupidusid korraldati nii sakslaste meeleheaks kui vene-poolse soosingu saamiseks ning peolt ei puudunud ka kahe vaenutseva leeri kihutuskõned. Tuglas on arvustanud EKmSi tegevust, eriti just selle viimastel aastatel, väga teravalt. EKmSi võidupidude tähtsus on eelkõige selles, et eesti kirjanduselus tutvustati esmakordselt kirjandusvõistlust, tööde pingeritta seadmist ja kirjanduse auhindamist. Sellest esimesest kogemusest ning tekkinud vastuoludest oli tulevikus kindlasti üht-teist õppida.

EKS ja ERhSi kirjandusauhinnad olid tunduvalt tänapäevasem auhindamise viis. Piiritletud oli ajavahemik, mille hulgast auhindamisele teoseid valiti. Samuti oli alati läbinähtav ja välja toodud žürii koosseis. Auhinnati küll läbisegi kõiki kirjandusžanre, nii näidendeid, luuletusi, kirjanduskriitikat, enim auhindu on saanud novellid. Mitmel aastal auhindu vääriliste teoste puudumise tõttu välja ei antud, jagati ergutusauhindu (“teosele, mis tervikuna ei suutnud rahuldada, kuid mille juures mõni külge (stiil, kompositsioon, aine vm) suutis võita tähelepanu või muul viisil osutas mõnevõrdset edusammu autori toodangus.” (Laugaste 1938: 419)), toetusraha või erakordne tasu. Mitmel juhul tundub, et auhindamiste eesmärk parimate esiletõstmisel oli ka kirjanike majanduslik toetamine.

Eesti Kirjanduse Seltsi iga-aastaseid 50-rublaseid kirjandusauhindu tögas August Gailit, kelle arvates jätkus sellest vaid ”üheks õhtusöögiks ja väitis ka, et kirjanikud aitavad ise ennast.” (Uljas 2000: 57) Laugaste (1937: 418) hindab auhindu kõrgelt “Enamik nimetatud kuue aasta jooksul auhinnatud töid on loetavaina jäänud püsima tänapäevani, kuigi tippsaavutusi nende hulgas leidub ainult paar.”

Tegemist oli aga Eesti kirjandusinstituutide auhindadega, kuhu ei sekkunud võimuvälja agendid ega keegi teine väljastpoolt.

3.2 Auhindamised iseseisvusajal

Aastatel 1918 kuni 1940 toimub kirjanduse auhindamine juba sootuks teistes poliitilistes ja majanduslikes oludes, sellest lähtuvalt on muutunud loomulikult ka kultuurisituatsioon.

Koos iseseisvusega tekkis võimalus ise oma kirjanduselu korraldada ning selle arengut suunata, riiklikul tasandil asutakse aktiivselt välja töötama kultuuri- ja kirjandustegelaste toetussüsteemi (Eesti Kultuurkapital). 30-ndate aastate pööre autoritaarsuse poole avaldas mõju ka kirjandussituatsioonile, see tähendas riigi suuremat sekkumist kultuuriellu. Samas võib väita, et kirjanduses toimunud murrang positiivsuse ja rahvuslikkuse suunas võis olla siiski antud hetke üldisem vajadus, mitte ainult poliitiline tellimus. (Eesti ajalugu 2005: 122)

Kirjanduselu institutsionaliseerituse aste on samuti suurem kui 19. sajandi lõpus, 20. sajandi alguses. Tegutses mitmeid loomingulisi rühmitusi (Siuru, Tarapita jt) ja professionaalseid organisatsioone (Eesti Kirjanike Liit, Eesti PEN-klubi). Iseseisvusajal on Eestis mitmeid erinevaid algatusi kirjanduse auhindamiseks, kirjanikele loominguliste toetuste jagamiseks. Eelkõige toimub väga palju kirjandusvõistlusi, mis käesolevas töös põhjalikku käsitlust ei leia: Haridusliidu näidendivõistlus, lastenäidendite võistlus, karskusnäidendite võistlus, spordinovelli võistlus. Kirjandusvõistlusi korraldasid ka mitmed ajakirjandusväljaanded *Päewalehest* võib lugeda ka väga suurejoonelisest auhindamiskavatsusest – Eesti Nobeli auhinna asutamise mõttest (Eesti Nobel... 1928), kuid antud sõnum on ainuke märge sellest kavatsusest ja teoks see ei saa.

Kõige suuremat tähelepanu pälvis võimsa reklaamikampaania ja kopsakate auhindadega välja tulnud *Looduse* romaanivõistlus, misjärel korraldasid oma võistlused mitmed teised kirjastused (*Flora, Rännak*). Kirjastus kutsus kirjanikke „rikastama meie jutukirjandust uute väärtuslike algupäraste romaanidega” (Eesti algupäraste... 1926), aine valikus ja käsituslaadis oli autoritele vabadus jäetud. Võistlus oli mõeldud eelkõige uute autorite leidmiseks (Remmelt 1997: 29) Esimene auhindamine oli väga edukas, võistlusele saanud tööde hulk oli väga suur, auhinna võitsid A. Jakobson „Vaeste-Patuste alev” ja B. Alver „Tuulearmuke”. Järgnevatel aastatel oli aga võistluse tase varieeruv, mitmel korral jäid tööd aga auhindamata, isegi kui võistlusele saadetud romaanide hulk oli suur. Ühe sellise aasta järel võttis žüriiliige E. Hubel *Päewalehe* veergudel sõna jagamaks noortele kirjanike õpetussõnu, mida üht võistlusromaanide kirjutades silmas pidada.

„Kui sulle aine, idee, tüüpide ja sündmustiku leidmine mingit raskust ei tee, siis on asi kahtlane. Kui sul ka algus mingit raskust ei tee, ja sulg kohe väledasti paberil jooksma hakkab, siis on asi

veel kahtlasem. Parem katkesta siis ja alga kui see kõik sulle on raske. On sul väle sulg eks oled väleda keelega, siis on su asi kirjanduses lootusetu. Siis mine poliitilistele kursustele ja tõus Toompeale on sulle kindlustatud /.../ Oma tarkust ja oma teadmiste rohkust, samuti oma hinge sügavusi õpi hoolsasti varjama. Muidu kohutad sa jalamaid lugeja, ta tunneb enese ussikesse olevat sinu kõrval ja rõõmu see talle ei valmista. /.../ On sul palju teadmisi, siis ära sellega lugejat igal leheküljel jalust raba. Mõttele, et temagi on inimene /.../ Tead sa palju keeli, siis ma usun, sa neid romaanis ei tarvita. Tead sa vähe keeli, siis ära neist kõigist, mida sa ei tea, tsitaate too. /.../ Sa oled geenius, vähemalt talent. Kui mitte veel küps, siis in spe, arenemas, valmimas. Kui sa siis kirjutad oma võistlus romaani, siis loe selle kõrval maailma-kirjanduse suurteoseid ja võrdle nendega oma teost. Ära neid esialgu ületa, ei tarkuse, sügavuse, välise vormi ega isegi kaalu poolest. /.../ (Hubel 1931)

Hubel jagas staažika hindajana algajatele kirjanikele õpetussõnu, manitsedes neid oma teadmistega mitte uhkeldama, end maailmakirjanduse klassikutega võrdlema ning rohkem lugema, et paremini kirjutama õppida. Nädal hiljem ironiseeris Kirsimägi vastu, kirjeldades, kuidas žüriiliikmed omalt poolt peaksid võistlusele saadetud teostesse suhtuma ning jagas omakorda õpetussõnu hindajatele:

„Tean, et sul on raske arvustada teiste teoseid, kui ise oled kirjanik. Jäta see kirjandusteadlaste hooleks, sest need on selle jaoks kaua aega õppinud. /.../ Kui märkad, et võistleja on palju lugenud ega varja oma tarkust ja teadmiste rohkust, samuti oma hinge sügavusi, ära sellest liiga kohku. Tuleta meele, et praegusele generatsioonile on haridus vägagi kättesaadav ja et selle saavutamiseks noortel nüüd ei tarvitse nii palju kannatada, nagu sinu ajal. /.../ Ära seepärast kardada, et see lugejaid kohutaks, sest neile on haridus niisama kättesaadav, nagu päikene ja õhk, ometi pole veel keegi surnud päikese ega õhu kätte. /.../ Ära usu, et ka keeltes oleks praegusel ajal midagi kohutavat. Katsu sellest kartusest vabaneda, /.../ Kui nüüd mõni võistleja tsiteerib Saksa, Prantsuse ja Inglise autoreid, ta kindlasti oletab sinust nende keelte tundmist. Ära siis jumalapärast ütle, et ta peaks neid laskma tõlkida mõnel keeletundjal, sest kahju oleks sellest kahekordne. Sa kaotad ta silmis oma prestiiži ja teiseks – võistlus on ju salajane ja kinnises ümbrikus võib peituda noormees, kes on õppinud filoloogiat Pariisi, Tartu ja Helsingi ülikoolides. /.../ Miks sa kardad, et võistlejad võiksid olla kihutatud mammonast? See ongi kindel, sest auhinnatud romaanide honorar on ligi 50% suurem kui tavalisest, kuid ära neid seepärast hukka mõista. /.../ Siis veel üks asi, mis ei puutu küll siia, kuid mille sa ka oma kuldreegleis oleksid võinud välja jätta, eriti kuna ajakirjanduses on saanud teatavaks, et võistlejaiks osutus ka üldtuntud kirjanikke. Ma ei julge küll oletada, kuid võib-olla sa aimasid seda ka enne. Sa soovid lugeda maailmakirjanduse suurteoseid ehk lihtsalt häid oma ja võõraid romaane. /.../ Oleksid võinud päris

rahulikult selle soovitusse jätta enesele, sest igäüks on kindel võistlejaid midagi ikka ka lugenud, vähemalt neid võistlejaid, kellest räägin mina.” (Kirsimägi 1931)

Auhindamised leiavad Eesti ajakirjanduses palju kajastamist, meedia vahendusel jõuavad kõik auhindamisprotsessi erinevad etapid ja probleemid otse lugejani. Iseseisvusajal võisid kirjanikud osa saada Kultuurkapitali auhindadest, Riigivanema (Vabariigi Presidendi) kirjandusauhindadest, mitmete ettevõtete, kohalike omavalitsuste või Tallinna Naisklubi auhinnast. Raamatuaasta raames kuulutati välja eriti suur hulk uusi auhindu ning mitmed neist jäid funktsioneerima ka järgnevatel aastatel.

3.2.1 Kultuurkapitali auhinnad

1925. aastal vastu võetud kultuurkapitali seaduse alusel hakati kultuuri toetama lähtuvalt kahest põhimõttest: toetused ja auhindamised. Viimane “aitas esimese vigu mõningal määral pehmendada”, sest selle läbi sai tunnustada ka kirjanikke, kes seadusest lähtuvalt toetust ei saanud (kellel oli kindel töökoht). (Uljas 2000: 61) Kultuurkapitalist jaotatu ei olnud kogusummas väga suur, kuid sellele vaatamata oli selle tegevus täis võitlusi ja intriige. See kõik leidis elavat kajastamist ka eesti ajakirjanduses, läbi artiklite ja karikatuuride. (Uljas 2005: 4) Ka kirjanikud ise ei olnud alati üksmeelel, kellele ja millistel alustel peaks toetust ja auhindu jagama.

“Need kirjandusteoste auhindamised tekitasid palju poleemikat. Nii märkis Jaan Kärner, et Kultuurkapitali “asutamisest saadik on eesti kirjanikkonnas käimas kõikide sõda kõikide vastu. Kuna selle kapitali igakordse jagamise “sendiastmestikku” enam-vähem määrab eelnenud kirjanduslik hinnang, siis ei saa see loomulikult rahuldada kedagi. /.../ liiga kõrgelt eesti kirjanikku ei osatagi hinnata.” (Uljas 2000: 61)

Auhindade sisseviimise vajalikkusele rõhutasid enne Kultuurkapitali auhindade asutamist omalt poolt ka kirjanikud ja kirjastused, nii võime lugeda *Postimehe* esiküljelt:

„Noor-Eesti” kirjastus esitas haridusministeeriumile ettepaneku kirjanduse auhindade asjus: et auhinnad määrataks vabariigi valitsuse poolt, kui aga see võimalik ei ole, siis nad kultuurkapitali juurde sisse seada ja auhinnad välja anda aasta jooksul ilmunud tööde eest nii ilu- kui ka näitekirjanduse alal. /.../ Ettepanekus juhitakse tähelepanu, sellele, et auhindu on katsunud

viimasel ajal määrata ka mõned kirjastused, kuid need on liiga väiksesummalised olnud, mis oma otstarvet täita ei suuda.”” (Tööstipendiumide asemele... 1926)

Kultuurkapitali Kirjanduse sihtkapitali juures moodustatud auhindamise toimkond tuli esmakordselt kokku 1927. aastal. Koos olid A. Jürgenstein, A. Saareste, J. Aavik, J. V. Veski ja J. Schwalbe. Hubel (1927) märgib, et alguses valiti komisjoni mitmeid seltskonnategelasi, aga kuna mitmed neist tagasi astusid, tulid neid asendada noored ülikooli õppejõududest teadusemehed. Komisjoni esimestest koosolekutest ja probleemidest võime ülevaate saada ajakirjandusest: kõigepealt avaldati üleskutse, kus paluti kirjanikel saata oma viimase kümne aasta teoste nimekiri, „kuna mitmed teosed on müügilt kadunud ja viimase kümne aasta ilukirjandusliku toodangu kohta puudub nimestik” (Üleskutse kirjanikkudele 1926), seejärel selgub, et kuna haridusministeerium oli ette näinud jaotada auhinnaraha võrdselt viimase aasta ja viimase üheksa aasta parimate teoste eest, ei saa komisjon selliste kitsenduste tingimustes edasi töötada (Auhindajad ei saa... 1926). Mõni nädal hiljem kuulutatakse auhinnad siiski välja ning loetelu avaldatakse omapoolsete märkustega:

„Teataval määral ja kaudselt on toimkonna otsuseid ometi mõjutanud püüd määrata autoreile summad, mida sihtkapitali valitsusel hiljem vähegi võimalik oleks ülalnimetatult rühmitada. Selle mõjustuse tõttu on mõningad auhinnad omandanud suuruse, mis küllaldaselt ei vasta toimkonna veendumusele. Selle kompromissi eest pole hindamistoimkond siiski sõandanud taganeda kartusel, et kirjanikud muidu võiks ilma jääda tarvilikust toetusest.” (800 000 marka... 1927)

Hindamisel pidas toimkond silmas, et autorite „produktiooni olulisem ja väärtuslikum osa” oleks langenud nimetatud ajajärku, samuti seda, et see ilukirjanduslik toodang oleks „meie kirjanduse arengus pakkunud uut ja edasiviivad” (samas). Toimkond toob ära ka mitmeid vabandusi:

„Sel põhjusel on toimkond sunnitud hindamisest välja sulgema terve rea meie paremaid vanemaid autoreid (Ed. Vilde, A. Kitzberg, A. Haava, K.E. Sööt, E. Eno), kelle 1917.-1926. a. ilmunud teosed pole oluliseks lisanduseks meie kirjanduse tolleaegse loomingu ilmele /.../ Selletõttu on välja jäänud või madalalt honoreeritud mitmed autorid, kelle produktioon on küll võrdlemisi suur, kelle loomingus ei puudu hea tehniline oskus, kes aga nii sisus kui vormis ikkagi on jäänud enam-vähem jäljendajateks ja teistega kaasaskäijateks. /.../ Võrdlemisi madalalt on hinnatud ka mõnd autorit, kelle toodang on küll omapärane ja märgatava väärtusega, kuid kelle and liigub kitsastes piirides ja kelle tootvus on silmapaistvalt väike.” (samas)

Välja tuuakse ka J. Aaviku eriarvamus teistest toimkonna liikmetest auhindade väljaandmise kohta „Tema ei saa ühineda otsusega, et Tammsaarele määratakse kõigist teistest kõrgem auhind.” (samas) Auhinnaraha jagati 22 kirjaniku vahel, kellest kõige suuremad summad olid määratud A. H. Tammsaarele ja M. Metsanurgale. Auhinnast keeldus J. Barbarus (Aja kaja 1927)

Postimehes avaldatakse ka auhindamisele järgnenud vastukajaid, Oras (1927) heidab auhinnatoimkonnale ette, et need ei ole oma väljavalitud hindamisprintsibile siiski lõpuni kindlaks jäänud:

„missuguse põhimõtte järele on Tammsaare sattunud kõigi eesti kirjanikkude etteotsa, kuna Tuglas on jäänud tema ja Metsanurga taha. Nii tõsiselt lugupeetavad kui mõlemad eelnimetatud autorid ongi, oleks Tuglast siiski pidanud neile vääriliseks kaaslaseks, ega oleks Suitsu /.../ tahtnud allpool näha. /.../ Põhimõtteline ebamäärasus näib aga olevat kaasa toonud selle absurdi, et sarnane heatahtlik, kuid kirjanduslikult siiski võimetu diletant kui Mats Mõtslane on sattunud Gailitiga samale astmele ja Tassast isegi kõrgemale. /.../ see otse uskumatu nähtus asetab keskpärase olevikukirjanduse sama kõrgele teadliku ja omast kohast virtuoosliku kunstiga ja kõrgemale stiililistest ja sisulistest delikatessidest. /.../ Ei ole võimatu ja paistab koguni väga tõenäoline, et hindajad teataval määral pidasid silmas auhinnatavate ainelist seisukorda. See on endast sümpaatne tendents, kuid sarnasel puhul oleks seda vist tulnud erilisemalt toonitada /.../. Üldiselt tuleb aga rõhutada, et hindamise tulemused ei rahulda suurt osa meie kõige aktiivsemat (just kirjanduslikult ja arvustuslikult aktiivsemat) intelligentsi, vähemalt senikaua kui jagamise põhimõtted jäävad ebamääraseiks nagu praegu.” (Oras 1927)

Ka *Loomingus* ilmus auhindamistoimkonna tööd kritiseeriv artikkel, „lugege ja imestage”, märgib autor:

„Mis selles hindamises kõigepäält torkab silma, on laureaatide ülisuur arv. /.../ Mis sellest, et nii suure arvu saavutamiseks on vaja unustusehõlmast üles äratada sellised mehed nagu Mändmets, Mõtslane ja Ridala ning värskeks rüütliks lüüa siinamaale ainult skandaalse esinemisviisiga algupäratsev luuletaja Vilmar Adams! /.../ Jakob Mändmets on iseseisvuse ajal avaldanud neli raamatut, mille kohta ei ole osanud midagi erilist ütelda ükski arvustaja Kampmannist Tuglaseni, aga doktoritest ja magistritest koosnev komisjon loeb teda millegi pärast paremaks kirjanikuks kui August Gailitit /.../ Seekordse auhinnakomisjoni otsused pakuvad erapooletu hindamise asemel kirjanduslikule publikule rea hinnamõistatusi, mille lahendamine on peaaegu võimatu. /.../” (Üks imelik... 1927: 684)

Seades kahtluse alla auhindajate töö kvaliteedi, süüdistab autor žüriid ka erakondliku kuuluvuse alusel otsuste tegemises:

„Seni on iga kord Kultuurkapitali summade jagamise puhul ajakirjanduses tõstetud protesti, et jagajad ise olevat saajad, et see viis ei kõlbavat kuhugi ja tulevat rutemini kui muidu muuta. Kuid nüüd on „erapooletud mehed” oma otsustega näidanud, et nad meie kirjanduse ja kirjanikkude hindamisel hullemini satuvad rappa kui kõik „jagajad-saajad” (Üks imelik... 1927: 684-685)

Irooniliselt jätkab ta:

„täiesti ärateenimatult on „rüütliks löödud” sellased keskpärased ja keskpärasusest allapoole laskuvad nimed nagu Mändmets, Mõtslane, Adams. Tunnistatagu otsekoheselt: see väikeste summade määramine võimalikult paljudele isikutele ei ole kellegi auhindamine, vaid järjekordne rahajagamine, erinev senisest selle poolest, et nüüd enne pühalikku protseduuri ei nõutud rahasoovijailt tempelmargiga varustatud palvekirja esitamist. Aga tööde nimestikku ja töid endid nõuti küll.” (Üks imelik 1927: 685)

„sest kuidas muidu võivad auväärt hindajad teada, missugused tähtsad teosed on Eestis ilmunud!” lõpetab autor retoorilise küsimusega, mis on auhindamistoimkonnale päris tõsine etteheide.

Kirjeldatud auhindamine jäigi ainukeseks Kultuurkapitali poolt korraldatud kirjanduse auhindamiseks. Eesti Kultuurkapitali aastaaruannetest (1926-1936) võib leida küll märksõnu „auhind” ja „preemia” kirjanikele eraldatud toetussummade kohta, kuid milliste teoste eest ning kes neid määras, jääb selgusetuks. Ajakirjanduses nendele auhindamistele tähelepanu pööratud ei ole.

Kultuurkapitali auhinnad võimaldasid toetada ka neid kirjanikke, kes olid kindlas ametis ja jäid selle alusel Kultuurkapitali toetusest ilma, ehkki neilt võis ilmuda mõni suurepärase teos. (Uljas 2005: 67) “Põhimõtteliselt loodi Kulkast saadavate toetuste abil majanduslikud eeldused, et kirjanikud saaksid pühenduda loomingule, auhinnad olid aga preemiaks produktiivsuse eest.” (Uljas 2000: 62)

3.2.2 Riigivanema ja Vabariigi Presidendi kirjandusauhinnad

Kirjanike Liidu juhatuse ettepanekul seati sisse iga-aastane riigivanema auhind kõige väärtuslikuma ilukirjandusteose eest. Riigivanema auhinda iseloomustatakse Eesti iseseisvuse 20. aastapäevaks välja antud koguteoses järgmiselt:

„Suurimaks tunnustuseks kirjanduslikele saavutisile on iga-aastane Riigivanema kirjanduslik auhindade väljaandmine. Nimetatud auhindu on määratud parimate toodete eest /../ Kõrgema valitsusvõimu tunnustus loovale kirjanduslikule tööle on selle vastu tõstnud lugupidamist kõigis seltskonnakihtides.” (Eesti 20 aastat... 1939: 184)

Kirjandusringkonnad saatsid oma ettepaneku auhinna loomiseks riigivanemale põhjendusega, et „senine auhindamise moodus, mida üks kirjastus praktiseerinud, ei ole andnud tagajärgi. Tagajärgi võiks anda ilmunud raamatute tagantjärele auhindamine” (Suur kirjanduslik... 1929)

Riigivanema K. Einbundi korraldus auhinna asutamise kohta kinnitati 1932. aastal, vahetult enne tema lahkumist sellelt positsioonilt. Auhinna asutamise mõtteks oli

„tuua ergutust Eesti elu ehitavale kirjanduslikule loominguale, aidates aineliselt kaasa parimatele kirjanikele nende võimsas rahvuslikus töös. Ühtlasi tahavad need auhinnad olla eeskujuks meie linnade ja maakondade omavalitsustele ning suurtele ettevõtetele, et need samuti määraksid auhindu vaimse loomingu mitmesuguste alade parimatele teostele.” (Riigivanema kirjanduslikud... 1932).

Seega oli lisaks määratlusele „parim” juba algusest peale oluline märksõna ka „rahvuslik”. Auhindu pidi välja andma komisjon, kuhu kuulusid esindajad haridus- sotsiaalministeeriumist, Kultuurkapitalist, Eesti Kirjanike Liidust, Eesti Kirjanduse Seltsist ja Akadeemilisest Kirjandusühingust. Ka meedia ootused antud auhinna suhtes olid väga suured:

„Meie vaimne loovtöö meie väikestes ainelistes oludes ei ole kunagi olnud tasuvas seisukorras. Aga ta on meie vaimukosutuseks vajaline nagu päikene loodusele. Riigivanema uus korraldus aitab kaasa, et meie parimad saavutused kirjanduse alal leiaksid väärilise märkimise ja ka tasu. Ühtlasi uus korraldus mõjub kaasa, et meie vaimuinimesed püüavad pakkuda oma jõudude ja ande maksimumi.” (samas)

Seega nähti auhindamises juba algusest peale ka kirjaniku töö väärilist tasustamist. Samuti loodeti, et rahaline tasu ja äramärkimine mõjub positiivselt ka kirjanike loomingule.

Auhindamise lõplik teokssaamine võttis siiski üksjagu aega ja nagu eespool märgitud, anti riigivanema auhind esmakordselt välja alles 1934. aasta sügisel, mil auhindamisele tuli viimase kahe aasta ilukirjanduslik toodang. Poleemikat tekitas auhindamine juba enne kui ta reaalselt teoks sai, olulisemate probleemidena nähti ajakirjanduses antud auhindamise puhul seda, et auhindade jagajad, ei oleks ühtlasi auhindade saajad, mida oli sageli heidetud ette Kultuurkapitali rahajagamistele ning et kauaoodatud kirjandusauhinnad ei läheks kirjanduskriitilistele ega teaduslikele teostele (Riigivanema auhinna... 1934a).

„Sellest asjatust skeptitsismist ja igasugu etteheidete võimalustest saaks aga väga hästi mööda, kui jäetakse kogu selle auhinnaasjanduse hindamiskomisjonist kirjanikud eemale. Kui kardetakse, et komisjon sel moel ei saa küllalt asjatundlik, siis üksik kirjanik võiks ju spetsina komisjonis olla, ja nimelt see kõige spetsim, ülikooli professor G. Suits. (Samas)

Ka kirjanikud võtavad sõna teemal, kes peaksid olema esimese Riigivanema auhinna laureaadid ning millised peaks olema auhindamispõhimõtted. Visnapuu (1934) võrdleb Riigivanema auhinda Nobeli kirjanduspreemiaga ning rõhutab auhinna tähtsust Eesti kirjandusele:

„Ka kõige andekam kirjanduslik töö ei tasu end Eestis rahva vähese arvu pärast /.../ Pealegi oleme toonud endisest ajast kaasa halva enesealahindamise päranduse. Nõnda nagu meie inimesed krimpsutavad nägu omamaa kauba ning majandusliku toodangu üle, eelistades ja nõudes välismaa kaupa, samuti valitseb meie seltskonnas üleolev ja alahindav seisukoht kultuurloomingu kohta.” (Visnapuu 1934)

Riigivanema auhindamispõhimõtteid selgitas tekkinud arutelude taustal lõpuks ajakirjanduses ka žürii liige J. Semper ise, sest

„Riigivanema auhind, mille põhialusedki veel pole kinnitatud, on kutsunud välja juba seletusi ja seisukohavõtte. On kõneldud sellest, kuidas auhinnatavad teosed peavad osutama riiklikku mõtlemisviisi, sisaldama positiivseid tüüpe, kuidas auhindamisele katsutakse sokutada teaduslike teoseid, kuidas auhindajail enestel valmis või kavatsusel on teosed, mida nad ise tahavad auhinnata jne.” (Riigivanema auhinna... 1934b)

„Esimese, kõrgeima preemia dikteeris üksmeelne avalik arvamus: selle vääriliseks peeti ainult A. H. Tammsaare epopöa “Tõde ja õigus” kaht viimast köidet.” (EKA 1984: 27-28) Lahkarvamused žürii ja riigivanema vahel sündisid aga juba kõige esimese auhindamise puhul, sest ajakirjandusse imbunud esialgsed andmed teise ja kolmanda auhinna kohta erinesid väljakuulutatud auhindadest. (II auhind E. Hubel ja II auhind J. Sütiste (Riigivanema auhinnad 1934) ja lõplikus nimekirjas (Uljas 2005: 66) II auhind – välja andmata, III auhind K. A. Hindrey).

Iga-aastaste kirjandusauhindade idee teostumist oli oodatud pikka aega ning auhindamisele eelnes palju erinevaid diskussioone, kuid tulemus ei olnud lõpuks päris see, mida oli oodatud:

„Riigivanema auhind ei saanudki, kahjuks, meie avalikus arvamises ja seltskonnas suureks ja pidulikuks sündmuseks. Sest egas sellekohaste teadete, auhinnatute piltide avaldamise ja auhinnatud teoste paarikordse kirjastuse reklaamimisega ometi antud auhinnale pidulik ja suur tähendus! Ning mis kõige imelikum: meie kirjanduslikul ajakirjal „Loomingul”, mis peaaegu riiklik väljaanne, ei jätkunud paarirealistki ruumi sündmuse tähistamiseks, rääkimata auhinnatute ja nende teoste üksikasjalikust lahkamisest, analüüsist jne /.../ (Ehrmann 1935)

Kolmandaks auhindamiseks anti korraldustöö üle vastloodud sihtasutusele *Eesti Raamatufond* ning see tõi kaasa erinevate auhindade arvu kasvu. Sihtasutus seadis oma põhikirjas esimeseks eesmärgiks „eesti kirjanduse ja teaduse, esijoones rahvuslike ja kodumaiste teaduste edendamine ja soodustamine auhindamiste, stipendiumite, töötasude ja muude aineliste toetuste näol” (Sihtasutus 1937: 3) Eesmärgid olid küllaltki sarnased Kultuurkapitali omadele. Kodukorras määratakse ära auhindamiskomisjonid: ilukirjanduse, teaduslike ja populaarteaduslike teoste ning raamatuillustreerimise ning trükitehniliselt kaunima raamatu auhindamise jaoks. Auhindamiskomisjoni valis sihtasutuse nõukogu kuni 7 liiget ja kuni 3 asemikku, komisjoni esimeheks on *Raamatufondi* juhatuse esimees või tema asemik. Auhinnaraha tuli nii valitsuselt, kohalikelt omavalitsustelt, aga auhindamiseks võisid raha annetada ka erinevad asutused ja organisatsioonid. Seda võimalust kasutasid näiteks *Eesti Pank*, *AS Eesti Paber*, *Wastutawate Ametnikkude Ühing*, *Kreenholmi Manufaktuur*, *AS Balti Puuvilla ketramise ja kudumise vabrik*. Auhindade annetajate esindajad omasid samuti sõnaõigust vastavate auhinnasaajate määratlemisel. (Kirjanduse auhindamine... 1936)

Kodukorras hindamispõhimõtteid ei kinnitata, märgitakse vaid, et „auhinnad määratakse kord aastas, igal kevadel väärtuslikumaks tunnustatud” teostele. Kõigepealt tutvuvad teostega referendid, kes teevad ettepanekud auhindamiskomisjoni liikmetele. Kõik komisjoni otsused esitati kodukorra järgi *Raamatufondi* juhatuse kaudu Haridusministrile kinnitamiseks ning Riigivanema auhindade kohta käivad otsused vastavalt Riigivanemale kinnitamiseks. Seega jäeti viimane otsustusõigus auhindamise kohta võimuvälja institutsioonidele, mis viis ka lahkavamusteni auhinnatavate kirjanike ja teoste kohta. Nii ilmub ka 1938. aasta auhindamise järel *Päewalehes* märkus:

„Eksiarvamiste ärahoidmiseks palume öiendada, et žürii esitise järgi presidendi 1000-krooniste auhindade saajateks olid žürii poolt ette pandud 2 teist kirjanikku ja ka teiste auhinnasummade jaotus oli mitmeti teistsugune.” (Öiendus... 1938)

Auhindade põhjendused on avaldatud ajakirjanduses koos võitjate nimekirjaga. A. Kivikas saab 1937. aastal I auhinna teose „Nimed Marmortahvilil” eest, sest teoses on „esmakordselt antud realistlikult usutav kunstiline kujundus meie Vabadussõja esimesest järgust ././ ajalooliselt iseloomulik ja rahvuslikult väga huvitav teema ././” (Austati vaimutegelasi 1937), 1938. aastal iseloomustatakse Mait Metsanurga võiduteost:

„„Kutsutud ja seatud” on teos, milles käsitletakse enneolematult avara ja põhjaliku kriitikaga meie rahvaelu ja kultuuri kõige sügavamaid ja raskemaid küsimusi. See on ajakohane, elulähedane, oma ideoloogias pingsalt lahendusi otsiv ja leidev raamat, mis ühtlasi vormiliseltki on silmapaistvalt ühtlane.” (Ilukirjanduse... 1938)

1939. aastal läks Vabariigi Presidendi I auhind näitekirjanik H. Raudsepale, sest tema lavateostes „esinevad silmapaistvad lavalised voorused, probleemide tähtsus ja käsitluse mitmekülgsus, suur sõnastusvaimukus ja tüübiloomisvõime” (Kirjanikud ja teadlased... 1939), 1940. aastal on A. Jakobsoni „Viirastuste” auhindamise motiivideks nii väga hea kirjutamisoskus „kirjutatud tõsise kunstilise tiheduse, suure sisseelamisvõime ja küllaldase lavalise oskusega” (Auhinnad kirjandusele... 1940) kui ka idee, mis on „eluline, rahva moraalitunnet soodustav ja terve” (Samas).

Riigivanema auhinnad andis kätte mitte riigivanem ise, vaid keegi võimuvälja esindajatest, 1935. aastal andis auhinnad Kadrioru lossis üle peaministri asetäitja K. Eenpalu, 1937. aastal „Seltskondlikus Majas” haridusminister E. Jaakson (Austati vaimutegelasi 1937). E. Hubel märkis oma tänukõnes, et loeb riigivanema auhinnad

tunnustuseks ja austusavalduseks mitte ainult neile kolmele, vaid kogu Eesti kirjanikkonnale ja Eesti kirjandusele. „Sarnased auhinnad võimaldavad kirjanikele kahtlemata suurema süvenemisega anduda oma tööle, mis võib tulla kasuks teoste kunstilisele küpsusele.” (Riigivanema auhinnad... 1935) Seega nägi ka võitja auhindades eelkõige majanduslikku toetust, mis võimaldab paremat äraelamist ning ei sunni kirjutamise kõrval muud tööd tegema.

„Auhindamiste mõte on olnud kõigepealt juhtida avalikku tähelepanu parematele saavutistele kirjanduse ja teaduse ala, ergutada kirjanikke /.../ ühe kõrgemate saavutiste taotlusele, kuid ühtlasi auhindade andmistega soodustada ka nendel loominguvaladel töötavate isikute ainelist olukorda, kuna vaimne looming meil teatavasti on vähetasuv.” (Auhindu kirjanikele... 1937)

Riigivanema auhindades nähti ka kirjandus- ja võimuvälja vaheliste vastuolude likvideerijat, nende omavaheliste suhete parandajat.

„Võidi konstateerida, et meil on tegelikult kadunud see lõhe, mis omal-ajal valitses kirjaniku ja valitsuse vahel. On ületatud need dekadentlikud vormid, mis tekitasid kirjanduse eluvõõrsuse ja kriisi. Kirjanikkond võtab järjest suurema tõsidusega oma osa meie vaimuelu ülesehitamisel ja kõik eeldused on olemas, et lähem tulevik võib meile pakkuda suuremaid saavutusi. Juba praegu oleme saavutanud taseme, mis lubab meid pidada end vähemalt võrdseteks me naabruse teistele väikerahvastele ja üldse maailmakirjanduse mõõttudes ei pruugi meil enam kellegi ees oma silmi lüüa häbenedes maha.” (Riigivanema auhinnad... 1935)

Meedia tähelepanu auhindamiste vastu on väga suur, auhindadest kirjutatakse iga kord kui midagi uut selgub või „kuuldakse”. Nii kirjutatakse 18. mai *Päewalehes* (Kirjanduslikud auhinnad... 1938), et laureaatide nimesid ümbritseb saladus, järgmisel päeval aga spekulieritakse võimalike võitjate päritoluga, sest olevat „kuulda” olnud, et üks auhind läheb Tallinna ja kaks Tartu (Kirjanduslikest auhindadest... 1938). Meedias puudutatakse ka Riigivanema auhinna prestiiži küsimust, *Mettus* (1937) leiab, et mitmete auhindade samaaegse väljaandmisega sai auhinna prestiiž kannatada:

/.../ on teatavas mõttes saanud kannatada riigivanema auhinna „prestiiž”, täpsemalt küll teise, väiksema oma, mida sel korral on antud 750 krooni suuruses. Tundub, nagu ka väiksem riigivanema-nimeline auhind peaks olema suurem kui kõik teised auhinnad. /.../ Nüüd aga näeme, et mõlemad väiksemad riigivanema-nimelised auhinnad erinevad ainult nime poolest ühest kolmandast 750-rkoonisest „preemiast”. See vahe peaks aga olema ka sisuline, et kõigile oleks

selge see, et riigivanema auhinnad on igal juhul kõrgeimad ja et nad on määratud tõesti parimaile teoseile.” (Mettus 1937)

Üldiselt märgitakse aga ära auhindamise positiivne roll kirjanduselu elavdajana ning raamatutele tähelepanu toomisega:

„Need auhinnad tekitavad raamatute ümber elevust, avaldades oma head mõju niihästi kirjanikele kui lugejaile. Nagu möödunud aasta kogemused näitavad, on lugejad suurt huvi osutanud just neile raamatuile, mis said riigivanema auhinna. Seega on need auhinnad määrava tähtsusega raamatu levikul.” (Riigivanema kirjanduslikud... 1935)

Suurim Eesti Vabariigi aegne kirjanikule osakslangenud reaalne tunnustus, Lagle talu, anti 1937. aastal kirjanik August Mälgule. Annus jt (2001: 314) kirjeldab seda kui omalaadset Nobeli preemiat, mille jagamisel oli peamiseks poliitiline faktor. Kuna tegemist oli riikliku auhinnaga, siis saigi selle kõige „voolujoonelisem kirjanik, päriivoolu sõudja”. (samas)

Eesmärk oli auhinnata kirjanikku „kelle looming kõigepealt on tähelepanuväärne ja kel pealeselle on veel huvi maaelu ja talupidamise vastu” (Mnd 1937). Seega otsiti tähelepanuväärset kirjanikku, kes oleks väljapakutud auhinnast ka huvitatud, leiti, et tuleb küsida kirjaniku enda nõusolekut auhinna vastuvõtmise kohta. „Muidugi on „Lagle” niisuguse iseloomuga kingitus, mida võib anda ainult sellele, kes selle vastu huvi tunneb, kes seda nõustub vastu võtma ja ka isiklikult kasutama.” (Orbiticus 1937) Lõpuks kuulutati välja, et autasustatakse kirjanikku, kes on kõige „kõige tulemusväärsemalt kujutanud maa- ja rannaelu” (Talu Mälgule... 1937) Märkus rannaelu kajastamise kohta lisati päris viimasel hetkel ning seetõttu tuli Lagle andmine just Mälgule kirjandusringkondade jaoks üllatusena, kuigi leiti, et vastava määratluse korral oli ta loomulikult parim kandidaat. (Spectator 1938)

Talu väljaandmise otsustas *Raamatufondi* juhatus, kuhu kuulusid E. Hubel, H. Visnapuu ja J. Vasar (Lagle... 1937). Auhind anti kirjanikult 1937. aasta Riigivanema auhinnana (Mälk kooliõpetajaks... 1937) „põliseks kasutamiseks”, juriidiliseks omanikuks jäi Tallinna Linnavalitsus, kes vormiliselt andis talu kirjanikule ilma rahata „põlisele rendile”. (Lagle talu... 1937)

Antud auhinnaga seoses kerkis meedias ja kirjandusringkondades sageli esile Tammsaare nimi, keda peeti kõige tõenäolisemaks taluperemehe kandidaadiks (Orbiticus

1937). Auhinna väljakuulutamise ajal viitab ka *Raamatufond* ise sellele, et nad oli huvitatud Tammsaare autasustamisest ning et teda peeti isegi paremaks „Tammsaare toodang seisab esikohal”, kuid kuna olevat teada, et Tammsaare ei soovi talu saada ja „arvestades isikliku talupidamise võimalust” (Riigihoidja... 1937) otsustati Tammsaarele ta 60. juubeliks ehitada talu asemel suvila tema poolt soovitud kohta. Vastav lubadus unustati aga üsna pea, sest pärast Tammsaare juubelit küsib *Spectator* (1938) *Päewalehes*, kuhu see lubatud suvila jäi: „Aga trööstime end sellega, et auhinnad ei tee veel kedagi suureks ja et auhinna mittedaamine ei tee ka kedagi väiksemaks kui ta on”.

Meediakajastust leidis talu väljaandmine loomulikult palju, sest tegu oli väga erakordse auhindamisega. Väga suur osa kommentaare oli seotud just võitja valikuga:

„/.../ juba kuuldub küsimusi, kas just August Mälg on see õige mees, kes pidi saama talu. A. Mälg polevat veel oma võimete kulminatsioonis ja meil leiduvat teisigi kirjanikke, kellele Lagle oleks vahest sobivam olnud. Kahtlemata on õige, et meil on teisigi kirjanikke, kellele Lagle talu oleks sobinud paremini, võib olla.” (J.L. 1937)

Arutelu jätkus auhindamispõhimõtete üle, kas peaks just autasustama kirjanikke, kes on „oma võimete kulminatsioonis”. Autor väidab, et kulminatsiooni saab kindlaks määrata ainult surnud kirjanike puhul, kellele saab püstitada mälestusmärke ja ausambaid, elavate ja aktiivselt töötavate kirjanike autasustamisel on teine eesmärk:

„Need sammud on mõeldud ergutuseks ja võimaluste loomiseks vaimuinimestele, kellel olemas eeldusi oma rahva vaimsete varasalvede rikastamiseks, kuid kes tegelikus reaalses elus – poleks vahest võimelised andma oma parimat, Igapäevane leib ja vaimsete väärtuste loomine sammuvad kumbki ise rada.” (sammas)

Taas kord leiab kinnitust arusaam kirjandusauhinnast kui ühest materiaalse toetuse viisist kaasaja kirjanikele. Ironiseeritakse ka auhinnakomisjoni idee üle, et enne auhindamist tuleb selgeks teha, kas auhinda üldse saada tahetaksegi:

„Kirjanikud on hädas. Mida teha, kui Õismäe rabast antakse loss kõige mõisaga kätte, kas võtta või jätta. Mõni mees ju nagu on noores põlves talutööd teinud, aga nüüd hoiaks ikka parema meelega sulle kui labidavart. /.../ Tammsaare olnud ka kõne all „Tõe ja õiguse” esimese ja viimase osa tõttu, aga kuna Indrek vahepeal läheb linna, siis kardetakse, et Tammsaaregi laeb oma koha käest sööti minna.” (Kirjanduslik kasevihtade... 1937)

Valdavalt ongi meedia antud auhindamise suhtes irooniline, lisaks mitmetele kriitilistele artiklitele avaldatakse talu teemal ka mitmeid karikatuure (Kui Mälk... 1937,) ja pilkavaid lugusid (Heini 1937)

3.2.3 Raamatuaasta auhinnad

1935. aastal tähistati eesti raamatu 400 juubelit „riikliku propagandaüritusega” (Annus jt 2001: 219) – kuulutati välja Raamatuaasta. „Kirjanduse propageerimiseks korraldatud üritused olid kokkuvõttes sisukad, kuigi kandsid mõningase ametlikkuse pitsertit” (samas). Kirjanduselu oli sel aastal väga elav: peeti kõnekoosolekuid, korraldati raamatunäitusi, ilmus palju raamatuid ja artikleid. Raamatuaastaga võib siduda mitmete uute kirjandusauhindade algatamise: *Eesti Panga auhinnad*, *Raamatuaasta peakomitee auhinnad*, *Raamatufondi auhinnad*, mitmete eraettevõtete auhinnad. Järgnevatel aastatel anti neid välja koos Riigivanema (Vabariigi Presidendi) auhindadega.

„Raamatuaasta andis tõuke kirjanduslikeks auhindamiseks. /.../ Kõnelemata auhindade majanduslikust väärtusest nende saajale, tuleb sel puhul eeskätt hinnata tunnustust kultuurilisele loomingu, selle osatähtsuse hindamist rahva vaimses elus. (Eesti 20 aastat... 1939: 183-184)

Haridus-sotsiaalminister Kann põhjendas auhindamisi pidulikult tseremoonial järgmiselt:

„/.../ on käesoleval eesti kirjanduse suurjuubelil tahetud austada ja autasuga tunnustada praegu elavate eesti kirjanike ja teadlaste hulgast neid, kelle tööd ja teened oma erialal on kõige silmapaistvamad ja ületuslikumad ja kelle loomingu ja toodangu raskuspunkt langeb eesti iseseisvuse ajale /.../ oleks see autasu neile ühtlasi ka virgutuseks ja kihutuseks edaspidiseks tööks ja nende püüdlamiseks järjest kõrgemate ning täiuslikumate saavutuste poole kasuks ja auks meie rahvale ja riigile.” (Loomingu tunnustamine 1935)

Auhindade kätteajamine oli meedias värvikalt kajastatud, kohal oli nii suuline press kui ka filmikaamerad:

„Publik võis nüüd ka tutvuda kirjanikega, kes olid aktusel. Filmimeestel oli väntamist. Tammsaaret, nagu harilikult, ei olnud kohal. Puudus ka O. Luts. Muide kõik kirjanikud, muhelevate nägudega. Aga filmikaamerat nagu kardeti.” (Rahva austusavaldused... 1935)

Raamatuaastal kuulutati välja parimad valdkonniti (romaani ja novelli-, luule, näitekirjandus- ning noorsookirjanduspreemiad). Peaauhinnad anti A. H. Tammsaarele, M. Metsanurgale, G. Suitsule ja H. Raudsepale. Tänu-like kirjanike esindajana võttis sõna Eduard Hubel, kes „See austav tunnustus kohustab andma rahvale parimat. Vaimses loomingus kuuleb rahvas oma südame tukset.” (Rahva austusavaldused... 1935)

3.2.4 Kohalike omavalitsuste auhinnad

Eesti Kirjanike Liit koos Raamatuaasta peatoimkonnaga pöördus 1935. aastal kõigi Eesti linnavalitsuste poole palvega, et need annaksid omalt poolt välja kirjandusauhinnad. Kirjanike Liit oli vastava ettepanekuga pöördunud Tallinna linnavalitsuse poole ka juba 1930. aastal põhjendades auhinna vajalikkust:

„Meie senised äride auhindamised on kujunenud peamiselt kirjastuste reklaamvõteteks, mille katte all on turule saadetud tihti ebaküpseid teoseid, mis annavad valehinnangu kirjandustoodangu kohta.” (Suurema kirjandusliku... 1930)

Samuti märgiti ära Kultuurkapitali võimetuset korrapäraseid auhindamisi läbi viia, kuid Tallinna linn lükkas selle ettepaneku rahapuudusel tagasi.

1935. aastal oli vastav algatus mitmetes linnavalitsustes kõne all ning mõnedes neist sai lõpuks ka teoks. Kõige pikemad auhindamistraditsioonid tekivad Tartus ja Pärnus, kus antakse kirjandusauhinda välja ka Raamatuaastale järgnevatel aastatel. Pärnu linn asutas auhinna autasustamiseks autoreid „parima ilukirjandusliku teose eest” (Kirjanduslik auhind... 1935), auhindamisele ei läinud teosed / autorid, mis (Raamatuaasta raames) auhindu juba võitnud olid. Tartu linn otsustas välja anda kaks auhinda: puhtilukirjandusele (romaan, novell, luule, näidend) ning laste- ja populaarteaduslikule kirjandusele. (Tartu linn... 1936) Viljandis tekitas kirjandusauhinna asutamine mitmeid vaidlusi, esimesel korral anti eitav vastus põhjendusega, et linna eelarve on juba koostatud (Viljandi ei määranud... 1935), teisel korral on Viljandi linnapea nõus püsiva auhinna loomisega, kuid volinikud ei nõustu: „võib anda, aga mitte kinnitada sõnu „iga-aastane” ja „püsiv”, et mitte koormata tulevase põlvkonda” (Viljandis vaieldi... 1936).

Ühekordseks jäid Tallinna, Nõmme, Narva, Võru ja Viru kirjanduslikud auhinnad. Tallinn asutas kirjandusauhinna „eesti kirjanduse edendamiseks” (Tallinn asutab... 1936) ning ainuke auhindamine viidi läbi 1938. aastal. Auhind anti Fr. Tuglasele „Väikese Illimari” eest, kuigi žürii tunnistas parimaks hoopis M. Raamoti „Minu mälestused”. Viimane jäi auhindamata aga põhjusel, et teosele on juba auhind antud. (Tallinna... 1938) Nõmme linn soovis samuti „jõukohaselt kaasa aidata kirjanduse paremale arengule” (Nõmme asutab... 1935) ning jõudis auhindamiseni 1938. aasta hilissügisel. Võru linn andis lisaks üldisele ilukirjanduslikule auhinnale välja ka Dr Fr. R. Kreutzwaldi Mälestuse Jäädvustamise Seltsi auhinna teose eest, mis annab „kõige parema ja tähelepanuväärivaima” (Wõru... 1936) ülevaate Kreutzwaldist elust ja tööst.

Andmed kohalike omavalitsuste auhindamiste kohta on lünklikud, eriti see, mis puudutab auhinnažüriide tööd ja koosseisu ning väljaandmise põhjendusi. Eelkõige koosnevad kohalike omavalitsuste auhinnažüriid kohaliku taseme kirjandustegelastest (nt õpetajad Nõmmel ja Tallinnas) ning auhinnakomisjoni töösse kaasatakse üksikuid üldiselt tunnustatud eksperte. Meediakajastusest lähtuvalt tundub, et auhindade väljaandmine oli linnadele päris raske ülesanne, kaheldi nii oma rahalises suutlikkuses kui hinnangute andmise võimekuses.

3.2.5 Tallinna Naisklubi auhind

Raamatuaasta puhul kuulutas oma auhinna välja ka Tallinna Naisklubi. Naisklubi oli proovinud oma auhinda luua ka 1930. aastal „parima naisautori teose eest” (Kirjanduslik eriauhind... 1930), kuid see väljakuulutamine *Päewalehes* jäi ainukeseks märkuseks selle auhinna kohta. Tegemist on ainukese auhinnaga eesti kirjandusauhindade ajaloos, mis on olnud soolise suunitlusega. Auhind oli mõeldud välja anda kuni 1937. aastani ilmunud ilukirjandusliku teose eest, milles oleks „objektiivselt ja huvitavalt kujutatud intelligentne Eesti naine”. (Tallinna naisklubi... 1935), täpsemalt „haritud linnanaist koduses töös, kutselises töös või seltskondliku tegevuse alal” (Naisklubi kirjanduslik... 1936). Esimesel korral jäi auhind aga välja andmata kuna ei leitud ühtegi teost, mis oleks etteantud tingimustele vastanud. Paar kuud hiljem tõdeb MI (1936) *Päewalehes* tõenäoliselt

ironiseerides auhinna üle, et naisklubi otsus auhind mitte välja anda sai tehtud liiga vara ning tuleks üle vaadata. Kirjeldades Leida Kibuvitsa vastilmunud romaani „Manglus Sepapoeg” leiab ta, et naisklubi ei tohiks jätta juhust kasutamata:

„Selles jutustuses on Tallinna prouade nõudmine positiivsete naiste järele kaetud vähemalt 2 ½ kordselt. See tähendab – kolmest tema erinevast naistüübist on 2 algusest lõpuni positiivsed ja üks tehakse lõpuks ka negatiivsest positiivseks. /../ Millist positiivset kirjanduslikku naissangarit veel peaks tahetama.” (MI 1936)

Ajakirjanik ei pruugi siin kritiseerida niivõrd Naisklubi algatust või auhinda ennast, eelkõige on küsimus väljakuulutatud auhindamisprintsiibis.

Aasta hiljem antakse Tallinna Naisklubi auhind siiski üle, jagades seda kahe naiskirjaniku, Mari Raamoti ja Marta Sillaotsa, vahel (Kirjanduslikud auhinnad naistele 1938). Žürii-poolseid põhjendusi ajakirjanduses ei avaldata, ainuke märkus puudutab seda et Sillaotsa puhul võeti arvesse ka tema kirjanduskriitika-alast tegevust. Naisklubi rõõmustas, et ka võitjad ise olid töötavad ja intelligentsed naised. (Naisklubi austas... 1938) Auhind anti üle klubi 10. aastapäeva pidulikul koosviibimisel. Ajakirjanikud olid püüdnud naiskirjanikke külastada intervjuu saamiseks juba auhinna väljakuulutamise ajal. Kirjanike suhtumist auhinda võib valgustada M. Raamoti tänukõne algus, kus ta vabandab juba ette „sest te teate, et ma olen väike ja algaja”. (samamoodi)

Tallinna Naisklubi auhind on esimene omataoline algatus, mis ei ole järge leidnud ka tänapäeval. Auhinda ei saa lugeda just kõige õnnestunumaks, positiivsete naistegelaskujude asemel oleks võibolla pidanud auhindama hoopis parimat naiskirjanikku parima teose eest. Antud auhinna puhul on siiski oluline, et tegemist ei ole ainult naiskirjaniku auhindamisega õnnestunud naistegelaste kujutamise eest, vaid ühtlasi ka “naiste hinnanguga kirjandusele” (Ducas 1998: 100).

Kokkuvõtvalt

Kuna nii poliitiline kui kultuurisituatsioon iseseisvusajal erinevad 19. sajandi lõpu, 20 sajandi alguse omast ning ka kirjandusvälja üldine institutionaliseerituse aste on

muutunud, on auhindadel iseseisvas Eesti teistsugune funktsioon. Väheneb auhindade didaktiline roll eeskujuna, Visnapuu kirjeldab auhinna rolli ühiskonnas 30-ndatel:

„Riigivanema auhind, mille taga seisab riigivanema autoriteet, tahab kõigepealt anda kirjandusele kui rahvuskultuuri suurimale nähteale autoriteetset riiklikku tunnustust. Ta tahab näidata, et kirjanduslik looming riiklikust seisukohast on tarvilik ja auväärne toiming, et kirjanik oma loominguga ei seisa väljaspool omariikluse ja omakultuuri loomist ja meie parim kirjanik ei ole mitte selleks, et tema üle seltskonnas õlgu kehitatakse. /.../ Murrang üldises mentaliteedis omakultuuri kasuks peab sündima.” (Visnapuu 1934)

Visnapuu näeb auhinda ka kirjandusturu elavdajana ning eeskujuna nii uute auhinda loomiseks kui rahvuslikult positiivsete ideede kandjana.

Aastatel 1918-1940 välja antud auhinnad tulevad eelkõige võimuvälja institutsioonidelt (riik, riigivanem, vabariigi president isiklikult, kohalikud omavalitused). Ka auhindade nimetused viitavad väljaandjatele, ainuke tänapäevane auhind oli Võru kirjanduslik auhind, mis peab silma Kreutzwaldi traditsiooni.

Auhinnad ei ole spetsialiseerunud, auhinnatakse läbisegi kõiki kirjandusžanre (proosa, luule, näitekirjandus). Ka väljaandmisprintsiibid ei ole täpselt sõnastatud, „väärtuslikumad”, „parimad”, erandina määratletakse valdkond Lagle talu väljaandmise puhul (maa- ja rannaelu), sagedamini vaid parimad.

Auhinnana saavad kirjanikud raha, mis on enamasti vägagi arvestatav summa. Eriline ja ainulaadne on riigivanema auhind Lagle talu näol kui parimale maa- ja rannaelu käsitlevale kirjanikule anti väga temaatiline auhind. Auhinnažürii ja selle hindamistegevus on kõigi iseseisvusaja auhindade puhul läbipaistvad. Riiklike auhindade puhul on valiku tegemiseks määratud kirjandusvälja spetsialistidest koosnev komisjon, kuid lõplik otsustusõigus on jäänud auhinna väljaandjale. Vajaduse korral on see žürii kasutanud juhust, et end lõplikust neile mittemeelepärasesest otsusest distantseerida. Ajakirjanduses arutletakse palju žürii koostamise põhimõtete üle, probleemiks on kirjanike endi väga sage esinemine kirjandusauhindade žüriides.

Kirjanduselu sündmused leiavad kajastamist kõikides meediaväljaannetes, eelkõige aga *Päewalehes*. Põhjalikult käsitletakse ka auhindamisi, eelkõige auhindamisprotsessi algusetappe, alates auhinna loomisest, auhindamis põhimõtete kindlaksmääramisest kuni auhinna väljakuulutamiseni. Võitjate endi kommentaare

praktiliselt ei ole, pigem antakse sõna kriitikutele, kes üsna sageli auhinna legitiimsuse ka küsimärgi alla seavad.

Auhinna maine ja mõju on küllaltki vastuoluline küsimus sel ajal. Auhindamistele pööratakse palju tähelepanu, sellest kirjutatakse palju, kuid nendesamade auhindamiste üle ironiseeritakse avalikult, avaldatakse karikatuure.

„Kirjanikkude /.../ põli muutub järjest kadestamisväärsemaks. /.../ Igatahes kirjanikkonna sisemine ja välimine fassaad peaks paranema igatpidi. /.../ kui nüüd meie kirjandus ei hakka ajama lopsakaid õisi, siis on tõesti ime.” (Romulus 1935)

Seega võib öelda, et auhinnad ei ole siiski kirjandusväljal legitiimsed: žüriiliikmed eemalduvad võitjatest, meedia avaldab väga palju rahuldamatust auhindamisotsuste suhtes, seatakse kahtluse alla võitja valikut. Eriti palju rahulolematust avaldati Kultuurkapitali auhindade suhtes, negatiivset ja iroonilist tähelepanu sai ka Tallinna Naisklubi auhind.

Esimeste auhindamiste puhul suur rõhk materiaalsel väärtusel, oluline on materiaalne kapital. Kirjanduse auhindamistest sai teatud loomingut soodustav toetusüsteem, et kirjanikud saaksid paremini keskenduda loomingulisele tegevusele, auhindu jagades peeti väga sageli silmas autorite majanduslikku olukorda. Raha saamine auhindamiste teel oli kirjanikele veidi vähem alandav, sest nad ei pidanud esitama palvekirju ega tõestama oma olukorda.

KOKKUVÕTE

Kirjanduse auhindamine on üks valdkondi, mis tänapäeva kirjanduselus enim avalikku tähelepanu ja meediakajastust leiab. Samas ei ole antud küsimusele kirjandusteaduses palju tähelepanu pööratud. Üksikutest artiklitest entsüklopeedias või märkustest väljendub eelkõige vastuolulisus uurimisobjekti suhtes ning täielikult puudub süstemaatiline, kõiki aspekte hõlmav lähenemine kirjanduse auhindamisele. Käesoleva magistritööga püüdsin kokku panna teoreetilise baasi, millest lähtuvalt kirjanduse auhindamist käsitleda, luua ülevaate auhindamisprotsessi erinevatest osadest ning ühtlasi vaatlesin konkreetseid eesti kirjandusauhindu ajavahemikust 1887-1940 st esimesi Eesti kirjandusauhindu.

Teoreetilise baasi kirjanduse auhindamise käsitlemiseks annavad eelkõige kultuuri- ja kirjandussotsioloogiaga tegelevad autorid. Enim kasutatakse kirjandusauhindu uurides P. Bourdieu kirjandusvälja mõistestikku, kuid dünaamilisema ja üldistavamana lähenemisena on võimalik kasutada ka Even-Zohari kirjandussüsteemi tema polüsüsteemide teooria raames. J. Lotmani kultuurisemiootiline käsitlus annab aga uuritavale nähtusele veel avarama vaatenurga käsitledes kirjanduse auhindamist kirjanduse struktuuri korrastava, süsteemi / hierarhiat loova enesekirjeldusmehhanismina.

Olulisemad mõisted antud nähtuse uurimisel on (kirjanduse) institutsioon ja väärtus. Laiemalt võib vaadelda institutsioonina kirjandusvälja tervikuna, kitsamalt kirjanduse auhindamisi ühe kirjandusvälja institutsioonina. Institutsiooni mõiste toob sisse auhindamisele äärmiselt tähtsa komponendi – ühiskondliku, sotsiaalse poole. Auhindamistegevus on ühtlasi legitimeerimisprotsess, kirjaniku pühitsemine kirjanikuna, žüriiliikme pühitsemine autoriteedina. Kirjandusteose või autori auhindamisega tuuakse esile teatud hulk väärtusi. Laiemalt on aga kogu auhindamisprotsess väärtustamine: konkreetseid autoreid, teatud kirjutamisviisi või ka eesti kirjandustraditsiooni tervikuna silmas pidades.

Käesoleva uurimuse teine osa annab ülevaate kirjanduse auhindamise protsessist ning selle olulistest komponentidest toetudes nii eesti kirjanduse kõige varasematele

auhindamistele kui ka eelmistes töödes vaatluse all olnud kaasaegsetele kirjandusauhindadele. Vaadeldud on järgmiseid osiseid: auhinna nimetus ja väljaandja, auhinna eesmärk ja auhindamistseremoonia, žürii ja hindamistegevus, meedia osa protsessis ning auhinna maine ja mõju. Kirjandusauhindu on eesti kirjandusväljal jaganud riik ja kohalikud omavalitsused, kirjandusinstituutsioonid ise, aga ka riiklikud ja eraettevõtted. Seega on legitimeerimis- ja väärtustamisprotsessil osalenud nii võimu-, majandus- kui kirjandusväli. Tänapäeval nende erinev loogika väljaandmist ei mõjuta, sest reaalne hindamistegevus on antud kirjandusinstituutsioonidele. Esimeste Eesti auhindamiste puhul jäi lõplik otsustamine ja kirjandusinstituutsioonide valikute heakskiit aga siiski väljaandja võimusesse. Auhindade asutamine on aga alguse saanud kirjanike, kirjandusinstituutsioonide endi seast, mitte vastava väljaandja poolt. Kirjanikud on muret tundnud oma žanri arengu pärast (F. Tuglas) või näinud auhindamises võimalust kirjanike majanduslikuks toetamiseks, et tekiksid paremad võimalused loomingule keskendumiseks.

Kirjanduse auhindamise eesmärgiks ongi kitsamalt vastava kirjaniku / tema teose esiletõstmine, austamine ja tänamine või laiemalt eesti kirjanduse edendamine, eeskujude toomine, väärtustamine. Nii on mitmed 20. sajandi alguses auhinnatud kirjanikud saanud tänapäeval omanimelised kirjandusauhinnad. Auhind võib toimida ka klassifitseerija ning piiritlejana.

Lisaks võitjatele ja teostele on kirjandusauhinna puhul oluline ka hindaja ehk žürii roll ja tegevus. Just auhinnakomisjon on see, kes auhinnale etteseadud eesmärkidest lähtuvalt jagab välja sümboolse ja majandusliku kapitali, otsustab väärtustamise üle. Samas on legitimeerimisprotsess kahepoolne: auhinnažüriisse valimisega on ka žüriiliikmed ise leidnud oma instituutsioonipoole heakskiidu ja tunnustuse.

Ajakirjandusest on saanud see kanal, mille kaudu auhindamised laiema publiku ette jõuavad. Just meedia vahendab kirjandusvälja loogikat ja suuresti meedia kaudu teostub ka tunnustuse jagamine ja sümboolne kapital, tähelepanu, meedia valgustab ka žürii tegevust ja annab edasi hinnangud. Ühelt poolt edastab meedia kirjandusvälja loogikat laiemale publikule, teisalt töötab ta aga omi huve silmas pidades st vastavalt äri loogikale. Auhindamise koht ei ole Eesti kirjandusväljal olnud kunagi perifeerne ning piirdunud üksnes majandusväljaga või mõjunud reklaamina võiduteostele ja autoritele.

Käesoleva magistritöö kolmandas osas olen andnud ajaloolise ülevaate Eesti kirjandusauhindade tekkimisest ja kujunemisest 19. sajandi lõpus, 20. sajandi alguses kuni esimese Eesti Vabariigi lõpuaastateni. Arhiivimaterjalile ning vastava ajajärgu ajakirjandusele toetudes olen püüdnud kirjeldada auhinna loomist, eesmärke, konkreetseid auhindamisi ja selle ümber toimunud diskussioone.

Eesti kirjanduse esimese auhindamise viis läbi Eesti Kirjameeste Selts 1887. aastal. See toimus ajal, mil eesti rahvuslik liikumine oli kriisis ning otsiti ühistegevusi. Esimesi auhindamisi ühendavaks jooneks oli püüde võidelda halva kirjanduse vastu, tekitada nimekirja eksemplaarsetest teostest, anda kirjameestele eeskujusid. Esimeste auhindamiste eesmärk on eelkõige didaktiline, näidata, kuidas peaks kirjutama, millest tulevased kirjanikud peaksid eeskuju võtma. Kirjandusinstituutsioon mitte ainult ei püüdnud olla loomingut toetavas või hindavas rollis, vaid püüdis mõjutada kirjanikke teatud stiilis, viisil kirjutama. Kaasaegsetel kirjandusauhindadel sellist eesmärki ei ole, tänapäevased kirjandusauhinnad püüavad luua kirjanduskaanonit, tuua välja teosed, mis käesoleval ajastul on kõige enam hinnatud ning mis võiksid minna kirjanduslukku. Juba kõige esimese kirjandusauhinnaga tulid arutluse alla küsimused, mis kerkivad esile ka tänapäevaste auhindade puhul: auhinnaga kaasneva majandusliku ja sümbolse kapitali vastuolulisus ja erinevus, kirjandusauhind kui pühitsusinstants versus ürituse kommertsiaalne pool, žüriiliikmete valiku küsimus, nendepoolne osa legitimeerimisprotsessis.

Järgmistel auhindadel (*Eesti Kirjanduse Seltsi, Kultuurkapitali, Riigivanema / Vabariigi Presidendi auhinnad*) on lisaks parimate teoste väärtustamisele alati ka kirjanike majandusliku toetamise eesmärk. Auhindade statuudid või dokumendid, kus väljaandmispõhimõtteid selgitati, seda küll ette ei näinud, kuid kirjanike rahalist olukorda peeti sageli silmas ning seda heideti žüriiliikmetele ka ette. Tänapäevaste kirjandusauhindadega kaasnev rahaline premia on küll märkimisväärne summa, kuid mainitud funktsiooni auhindamised enam ei täida. Majandusliku toetuse rolli tingis kindlasti vastava ajastu majanduslik ja poliitiline situatsioon, kus kirjanike üldised toetussüsteemid olid alles välja kujunemas (Eesti Kultuurkapital) ning kirjanikel ei olnud võimalik ainult loomingust elatuda.

Samuti võime juba päris esimeste kirjanduse auhindamiste juures näha auhinnast keeldumise ja skandaali osatähtsust kirjanduse auhindamise juures. Kaasaegsete auhindade puhul, hoolimata meedia suurest tähelepanust majanduslikele aspektidele ja žürii tegevusele, skandaale sündinud ei ole. *Eesti Kirjanduse Seltsi* auhind on aga koos skandaaliga andnud eesti kirjandusloole ka temaatilise teose – E. Vilde „Pisuhänd”.

Esimese Eesti Vabariigi aegsed auhinnad, *Riigivanema* ja *Vabariigi Presidendi kirjandusauhinnad* ning samuti *Raamatuaasta auhinnad* on sellised, millele kaasajal ligilähedast ei leia. Raamatuaasta suurejooneline tähistamine pööras kirjandusele suurt tähelepanu ning ühe väljundina kirjanduse väärtustamisel nähti just mitmesuguste auhindade väljaandmist. Et võimalikult suurele hulga kirjanikele tähelepanu pöörata paluti oma auhinnad välja anda ka erinevatel kohalikel omavalitsustel (linnadel). Mitmed neist püüdsid seda traditsiooni ka hiljem jätkata. Kõige suuremat tähelepanu pälvisid muidugi *Riigivanema*, hiljem *Vabariigi Presidendi auhinnad*. Tegemist oli kõige kõrgema võimuvälja tunnustusega, valiku ja ettepanekud autasustamiseks tegi kirjandusinstituutide poolt määratud žürii, lõpliku otsuse langetas aga riigipea ise, võimuvälja loogikat silmas pidades.

Ka ainus soo alusel spetsialiseerunud auhind eesti kirjandusloos pärineb 30-ndatest aastatest, mil Tallinna Naisklubi soovis autasustada teost, kus „objektiivselt kujutatud intelligentne eesti naine”. Kaasajal spetsialiseeruvad auhinnad eelkõige kirjandusžanri (luule-, proosa- või näitekirjanduse auhind) või kirjandusliku panuse (elutöö või debüüdi preemia) alusel. Tegemist oli kirjandussüsteemis perifeerse organisatsiooni katsega tõsta naine kirjandusteose kangelasena ning naisautorid tsentrumisse, tuua temaatika perifeeriast välja.

Kokkuvõtvalt, kirjanduse auhindamine on nähtus, mis on algusest peale pärvinud kirjanduselus palju tähelepanu. Auhindamine on kirjanduskriitika järel üks esimesi etappe kirjandusteoste süstematiseerimisel ja klassifitseerimisel. See on kirjanduse instituutide tunnustus ja väärtuse jagamine ajahetkel, mil autoril on võimalus sellest osa saada. Kirjandusauhindu uurides saame aimu instituutide rollist kirjandusloos. Auhindamine on üks kirjandussüsteemi enesekirjeldamise viise, luuakse metakeel, mille alusel süsteemi korrastada, teatud töid perifeeriast tuuma nihutada, esile tõsta. Kirjandusauhindu käsitledes on suur tähtsus auhindamissüsteemi diakroonilisel mõõtmel,

tema mälul, traditsioonide väärtustamisel ning tsentrumisse toomisel. Käesolev töö peaks olema esimene etapp süstemaatilise eesti kirjandusauhindade ajaloo koostamisel. Haarates uurimusse sisse ka nõukogudeaegsed kirjandusauhinnad võib luua ülevaate kirjanduse auhindamisest ja selle kohast eesti kirjandusloos tervikuna.

KASUTATUD KIRJANDUS

Allikmaterjalid

800 000 marka 1927 = 800 000 marka 22 kirjaniku vahel jagatud. *Postimees* nr 259, 24.09.1927 lk 2.

Aawik, J. jt 1914. Eesti Kirjanduse Seltsi auhinnad 1913. a. ilukirjanduse eest. *Eesti Kirjandus* 1914, lk 70-72

Aja kaja 1927. *Postimees* nr 267, 1.19.1927, lk 5.

Auhindajad ei saa... 1927 = Auhindajad ei saa edasi töötada. *Postimees* nr 236, 1.09.1927, lk 5

Auhindu kirjanikele... 1937 = Auhindu kirjanikele ja teadlastele. *Päewaleht* nr 131, 15.05.1937, lk 3-4.

Auhinnad kirjandusele... 1940 = Auhiinad kirjandusele ja teadusele. *Päewaleht* nr 130, 18.05.1940, lk 5.

Auhinnad... 1913 = Auhiinad kirjandusliste toodete eest. *Päevaleht* nr 11.02.1913, lk 3.

Austati vaimutegelasi 1937. *Päewaleht* nr 133, 19.05.1937, lk 1.

Autasud kirjanikele... 1937 = Autasud kirjanikele: Talu Mälgule, suvila Tammsaarele. *Maa Hääl*, nr 136, 24.11.1937, lk 1.

B.Kangro nim kirjanduspreemia http://www.werro.ee/mv/tekstid/autasustamise_kord.pdf

Betti Alveri kirjandusauhind, statuut. Koopia autori valduses.

Eduard Vilde nim kirjandusauhind. Statuut <http://www.vinnivald.ee/index.php?id=509>

Eesti 20 aastat... 1939 = *Eesti: 20 aastat iseseisvust sõnas ja pildis* 1939. Toim A. Pullerits jt. Tallinn: Konjunkturiinstituut

Eesti algupäraste... 1926 = Eesti algupäraste romaanide võistlus. *Eesti Kirjandus* 1926, nr 3, lk 180-181.

Eesti Kultuurkapital 1926-1935. Aruanne ... aasta eest. Tallinn. Eesti Kultuurkapitali Valitsus.

Kultuurkapitali kirjanduse aastapreemia http://www.kulka.ee/fr_kirjan.htm

Eesti Nobel... 1928 = Eesti „Nobeli auhind” asutamisel. *Päewaleht* nr 331, 4.12.1928, lk 4.

Eesti Raudtee ja Sirbi kirjandusauhind 2004= Eesti Raudtee ja Sirbi uus kirjandusauhind,

- Sirp* nr 1, 9.01.2004, lk 1.
- Ehrmann, K 1935. Kirjanduslikke päevaküsimusi. *Kunst ja Kirjandus*, nr 10, 10.03.1935, lk 38-39.
- EKmS 1886 = Eesti Kirjameeste Seltsi aastaraamat 1886/1887. 14 ja 15 aastakäik. Tartu, 1888
- EKmS 1888 = Eesti Kirjameeste Seltsi aastaraamat 1888. 16 aastakäik. Tartu, 1889
- EKmS 1889 = Eesti Kirjameeste Seltsi aastaraamat 1889. 17 aastakäik, III vihk. Tartu, 1890
- EKmS 1890 = Eesti Kirjameeste Seltsi aastaraamat 1890. 18 aastakäik. Tartu, 1891
- EKSi eestseisus 1910 = Eesti Kirjanduse Seltsi eestseisus 1910. Auuhinnad 1909. aastal ilmunud ilukirjandusliste tööde eest. *Eesti Kirjandus 1910*, lk. 91-92
- EKSi eestseisus 1911 = Eesti Kirjanduse Seltsi eestseisus 1911. Auuhinnad 1910.aasta jooksul ilmunud ilukirjanduslistest tööd. *Eesti Kirjandus 1911*, lk. 131-132
- EKSi eestseisus 1913 = Eesti Kirjanduse Seltsi eestseisus 1913. Teatus. *Eesti Kirjandus*, lk. 224.
- EKSi eestseisuse koosoleku protokoll = EKSi eestseisuse koosolekute protokollide raamat F116, EK1A, segak 17:1
- EKSi tegevus 1914 = Eesti Kirjanduse Seltsi tegevus ja kavatsused. *Eesti Kirjandus* 1914, nr 5-6
- ERhS 1906 =Eestimaa Rahvahariduse seltsi põhjuskiri. Tallinn, 1906
- ERhS 1908 = Eestimaa Rahvahariduse seltsi 1906. 1. aasta aruanne. Tallinn, 1908
- ERhS 1910 = Eestimaa Rahvahariduse seltsi 1910. aasta aruanne. Tallinn, 1911
- ERhS 1912 = Eestimaa Rahvahariduse seltsi 1912. aasta aruanne. Tallinn, 1913
- ERhS 1913 = Eestimaa Rahvahariduse seltsi 1913. aasta aruanne. Tallinn, 1914
- Heini 1937. Kirjaniku kodu. *Päewaleht* nr 253, 18.09.1937, lk 6.
- Hindrey, K. A. 1940. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjanduslikud auhinnad aastal 1912. *Eesti Kirjandus* nr 4, lk. 183-184
- Hubel, Eduard 1927. Eesti kirjanikkude auhindamine. *Päewaleht* nr 260, 24.09.1927, lk 5.
- Hubel, Eduard 1931. Kuldseid reegleid võistlusromaanide autoreile. *Päewaleht* nr 278, 12.10.1931, lk 5.

- Ilukirjanduse... 1938 = Ilukirjanduse, teaduse ja trükitehnika auhinnad. *Päewaleht* nr 137, 21.05.1938, lk 2.
- J.L. 1937. Kirjanduslikest auhindadest. *Vaba Maa* nr 274, 27.11.1937, lk 4.
- Juhan Liivi luuleauhind, statuut <http://www.alatskivi.edu.ee/statuut.html>
- Juhan Liivi luuleauhinna žürii töö kodukord <http://www.alatskivi.edu.ee/kodukord.html>
- Jürgenstein, A 1910. Eesti ilukirjandus. *Eesti Kirjanduse Seltsi aastaraamat. II* Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. Eesti Kirjanduse Seltsi toimetused nr. 7 lk. 102-109)
- Jürgenstein, A. 1909. Auuhindade mõistmine 1908. aasta jooksul ilmunud Eesti ilukirjandusliste töödele. *Eesti Kirjandus* 1909, lk. 209-212
- Jürgenstein, A. 1925a. Ed. Wilde toetusraha asjus mõni sõna selgitust. *Eesti Kirjandus* nr 5, 1925 lk. 183-185
- Jürgenstein, A. 1925b. Veel kord A. Roose seletusest Ed. Wilde ja E. Kirj. Seltsi vahekorras. *Eesti Kirjandus* nr 8, 1925 lk. 334
- K. E. Söödi lasteluuleauhind = Luunja vallavalitsuse poolt välja antava Karl Eduard Söödi lasteluule aastaauhinna statuut. Luunja vallavolikogu otsus 3-9 21.03.96. Koopia autori valduses.
- Kaldma, H. 1998. Murdeluulepreemia võitis Siim Kärner. *Sakala* 7.10.1998.
- Kallas, A. jt 1913. Eesti Kirjanduse Seltsi ilukirjanduslised auhinnad 1912. *Eesti Kirjandus* 1913, lk. 76-77
- Kirjanduse auhindamine... 1936 = Kirjanduse auhindamine teostub enne jõulu. *Päewaleht* nr 313, 18.11.1936, lk 1.
- Kirjanduslik auhind... 1935. = Kirjanduslik auhind Pärnu linnalt. *Päewaleht* nr 285, 16.08.1935, lk 6.
- Kirjanduslik eriauhind... 1930 = Kirjanduslik eriauhind naistele. *Päewaleht* nr 74, 16.03.1930, lk 6.
- Kirjanduslik kasevihtade... 1937 = Kirjanduslik kasevihtade tööstus. *Vaba Maa* nr 148, 3.07.1937, lk. 4
- Kirjanduslikest auhindadest... 1938 = Kirjanduslikest auhindadest 1 Tallinna, 2 Tartu. *Päewaleht* nr 135, 19.05.1938, lk 3.
- Kirjanduslikud auhinnad naistele 1938. *Päewaleht* nr 39, 9.02.1938, lk 2.

Kirjanduslikud auhinnad... 1938 = Kirjanduslikud auhinnad ootavad kinnitamist.
Päewaleht nr 134, 18.05.1938, lk 3

Kirjanike ja teadlaste... 1939 = Kirjanike ja teadlaste auhindamine. *Päewaleht* nr 117,
30.04.1939, lk 5.

Kirsimägi, August 1931. Kuldseid reegleid võistlusromaanide kutsutud hindajaile.
Päewaleht nr 285, 19.19.1931, lk 5.

Kui Mälk... 1937 = Kui Mälk hakkab talupidajaks. *Vaba Maa* nr 272, 25.11.1937, lk 7.

Kuidas teostub... 1936 = Kuidas teostub kirjanduse auhindamine. *Päewaleht* nr 314,
19.11.1936, lk 2.

Lagle talu... 1937 = Lagle talu A. Mälgule. *Postimees* nr 320, 25.11.1937, lk 1.

Lagle... 1937 = „Lagle” rentnikuks saab A. Mälk? *Päewaleht* nr 315, 19.11.1937 lk 3.

Liiv, Juhan. 1887. Eesti kirjandus kui praegune arutuse asi. *Sakala* Nr 40 lk. 1/10.okt nr
41 lk.1

Loomingu tunnustamine. 1935. *Päewaleht* nr 259, 9.09.1935 lk 3.

Marta Sillaots... 1936 = Marta Sillaots – Nõmme laureaat. *Päewaleht* nr 298, 3.11.1938,
lk 9.

Mettus, V. 1937. Kirjanduslikud auhinnad. *Kunst ja Kirjandus* nr 18, 23.05.1937, lk 69.

MI 1936. Auhindu positiivseile naistele. *Päewaleht* nr 154, 9.06.1936 lk 6.

Mnd 1937. Kirjaniku-talu Õismäel. *Päewaleht* nr 174, 1.07.1937, lk 5

Mälk kooliõpetajaks... 1937 = A. Mälk kooliõpetajaks Lagle lähedusse. *Vaba Maa* nr
273, lk 1.

Naisklubi autasustas... 1938 = Naisklubi autasustas M. Raamotit ja M. Sillaotsa.
Päewaleht nr 46, 16.02.1938, lk 5.

Naisklubi kirjanduslik... 1936 = Naisklubi kirjanduslik auhind jäi välja andmata. 1936.
Päewaleht nr 111, 25.04.1936, lk. 4.

Nukitsa konkurss, statuut. *Nukits* 1999: 55-56

Nõmme asutab... 1935 = Nõmme asutab kirjandusliku auhinna. 1935. *Päewaleht* nr 310,
9.11.1935, lk. 5

Oras, Ants 1927. Viimane kirjanduslik auhindamine. *Postimees* nr 265, 30.09.1927, lk 4.

Orbiticus 1937. „Lagle” ja suvila. *Kunst ja Kirjandus* nr 47, 12.12.1937, lk 185.

Rahva austusavaldused... 1935 = Rahva austusavaldused raamatutele ja kirjanikele. *Päewaleht* nr 249, 9.09.1935 lk 1,5.

Riigihoidja... 1937 = Riigihoidja kirjutas alla „Lagle” talu A. Mälgule andmise otsusele. *Uus Eesti* nr 322, 26.11.1937, lk 5.

Riigivanema auhinna... 1934a = Riigivanema auhinna mõistmisse parandusi. *Päewaleht* nr 257, 18.09.1934, lk 4.

Riigivanema auhinna... 1934b = Riigivanema auhinna ümber. *Päewaleht* nr 261, 22.09.1934, lk 6.

Riigivanema auhinnad. 1934. *Päewaleht* nr 335, 5.12.1934, lk. 1

Riigivanema auhinnad... 1935 = Riigivanema auhinnad anti kirjanikele üle. *Päewaleht* nr 151, 2.06.1935, lk 1.

Riigivanema kirjanduslikud... 1932 = Riigivanema kirjanduslikud auhinnad. *Päewaleht* nr 301, 3.11.1932, lk 1.

Riigivanema kirjanduslikud... 1935 = Riigivanema kirjanduslikud auhinnad. *Päewaleht* nr 122, 4.05.1935, lk 2.

Romulus 1935. Suur äramärkimine. *Postimees* nr 245, 9.09.1935, lk 5.

Roose, A. 1925. Vastuseks hr. A. Jürgensteinile. *Eesti Kirjandus* nr 5, 1925 lk. 185-186

Roose, Arthur 1925. Eduard Wilde: Kirjaniku 60. A sünnipäeva puhul. IV. *Eesti Kirjandus* nr 4, 1925. lk. 114-183

Sihtasutus 1937 = Sihtasutus „Eesti Raamatufond” 1937. *Põhikiri ja kodukord*. Tallinn.

Spectator 1938. Suvila. *Päevaleht* nr 34, 4.02. 1938, lk 4.

Suur kirjanduslik... 1929 = Suur kirjanduslik auhind. *Postimees* nr 72, 15.03.1929, lk 1.

Suurema kirjandusliku ... 1930 = Suurema kirjandusliku auhinna soetamine. *Päewaleht* nr 348, 21.12.1930, lk 10.

Tallinn asutab... 1936 = Tallinn asutab iga-aastased kirjanduslikud auhinnad. *Päewaleht* nr 302, 7.11.1936, lk

Tallinna naisklubi... 1935 = Tallinna naisklubi kirjanduslik auhind 1935. *Päewaleht* nr 250, 10.09.1935 lk 5.

Tallinna... 1938 = Määrati Tallinna kirjanduslikud auhinnad. *Päewaleht* nr 74, 16.03.1938.

Talu Mälgule... 1937 = Talu Mälgule, suvila Tammsaarele. *Vaba Maa* nr 271, 24.11.1937, lk 3.

Tartu linn... 1936 = Tartu linn määras kirjandusliku auhinna. *Päewaleht* nr 55, 26.02.1936, lk 6.

Teise Võidupidu raamat 1888 = Eesti parema kirjanduse ja kunsti Teise Võidupidu Raamat. Tartu: 1888. Eesti Kirjameeste Seltsi toimetused nr. 81.

Tuglase novellipreemia = ENSV Kirjanike Liidu novelliauhinna põhimäärus 23.11.1970. Üleskirjutus autori valduses.

Tööstipendiumide asemele... 1926 = Tööstipendiumide asemele kirjanduse auhinnad. *Postimees* nr 85, 27.03.1926, lk 1.

Wilde, E. 1913. *Awalik kiri Eesti Kirjanduse Seltsile: seletus ja protest "toetuseraha" asjus*. Tallinn: Mõte

Viljandi ei määranud... 1935 = Viljandi ei määranud kirjanduslikku auhinda 1935. *Päewaleht* nr 68, 9.03.1935, lk 7.

Viljandis vaieldi... 1936 = Viljandis vaieldi kirjandusliku auhinna määramise ümber 1936. *Päewaleht* nr 84, 26.03.1936, lk 2.

Wiru... 1936 = Wiru ajutise maavalitsuse kirjanduslik eriauhind. *Päewaleht* nr 28, 29.01.1935, lk 1.

Virumaa kirjandusauhind, statuut. Koopia autori valduses.

Visnapuu, H. 1934. Kirjanikud hindamisel. *Vaba Maa* nr 288, 7.12.1934, lk 2.

Võidupidu raamat 1888. = Eesti kirjanduse Esimese Võidupidu Raamat. Tartu, 1888. Eesti Kirjameeste Seltsi toimetused nr. 79

Võidupidu toimkonna protokollid. 1890. ERM EKmS F14 1:9

Wõidupidu. 1887. *Eesti Postimees* nr 31, 29.07.1887, lk. 1

Wõru... 1935 = Wõru kirjanduslik auhind 100 kr. *Päewaleht* nr 152, 3.06.1935, lk 6.

Wõru... 1936 = Kirjanduslik auhind Wõrust. *Päewaleht* nr 336, 11.12.1936, lk 6.

Õiendus... 1938 = Õiendus kirjanduslike auhindade asjus. *Päewaleht* nr 146, 30.05.1938, lk 2.

Üks imelik... 1927 = Üks imelik auhindamine. *Looming* nr 7, lk 683-685.

Üleskutse kirjanikkudele. 1927. *Postimees* nr 155, 12.06.1927, lk 4.

Kirjandus

- Annus jt. 2001 = Annus, E., Epner, L., Järv, A., Olesk, S., Süvalep, E., Velsker, M. 2001. *Eesti kirjanduslugu*. Tallinn: Koolibri.
- Beaumarchais, Jean-Pierre de, Couty, Daniel, Rey, Alain 1994. *Dictionnaire des littératures de langue Française*. Paris: Bordas. Lk. 1929 sub prix littéraires (autor Valette, Bernard)
- Béra, Matthieu; Lamy Yvon 2003. *Sociologie de la culture*. Paris: Armand Colin. (*Collection Cursus. Sociologie*)
- Bertrand, Denis 2000. *Précis de sémiotique littéraire*. Paris: Nathan (Série Linguistique)
- Bourdieu, Pierre 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press
- Bourdieu, Pierre 1996. *The Rules of Art: Genesis and Structure of Literary Field*. Stanford.
- Coale, Robert S. 1999. *Le Prix National de Littérature en Espagne, 1922-1995*. Paris: Université Paris 4
- Cros; Edmond 1998. *Genèse socio-idéologique des formes*. Montpellier: Éditions du Centre d'études et de recherches sociocritiques.
- Delblat, Jean-Luc 2000. *Le guide LIRE de l'écrivain*. Paris: l'Archipel
- Dirkx, Paul 2000. *Sociologie de la littérature*. Paris: Armand Colin. (*Collection Cursus. Lettres*)
- Dubois, Jacques 1978. *L'institution de la littérature: introduction a une sociologie*. Brussels: Labor.
- Ducas, Sylvie. 1998. *La reconnaissance littéraire: Littérature et prix littéraires: les exemples du Goncourt et du Femina*. Paris: Université Denis Diderot - Paris VII.
- Eesti ajalugu 2005 = *Eesti ajalugu VI: Vabadussõjast taasiseseisvumiseni*. Tartu: Ilmamaa
- EKA 1966 = *Eesti kirjanduse ajalugu II kd*. Tallinn: Eesti Raamat.
- EKA 1984 = *Eesti kirjanduse ajalugu IV kd*. Tallinn: Eesti Raamat
- Elken, Karl 2000. Juhan Liivi luuleaahinna kujunemine. *Akadeemia* 8: 1753-1757.
- Encyclopedia of Contemporary... 2000 = *Encyclopedia of Contemporary Literary Theory: Approaches, Scholars, Terms* 2000. Irena R. Makaryk (peatoim). Toronto:

- University of Toronto Press.
- English, James F. 2002. Winning the Culture Game: Prizes, Awards, and the Rules of Art. *New Literary History* vol. 33 (1): 109-135
- Escarpit, Robert 1970. Succès et survie littéraires. *Le littéraire et le social: éléments pour une sociologie de la littérature*. Paris: Flammarion. Lk. 129-163.
- Even-Zohar, Itamar, 1990. Polysystem studies. *Poetics Today*, vol 11 nr 1.
- Fabre, Gerard 2001. *Pour une sociologie du procès littéraire: de Goldman à Barthes en passant par Bakhtine*. Paris: L'Harmattan.
- Frow, John 1995. *Cultural Studies & Cultural Value*. Oxford: Clarendon Press
- Hammon, Hervé; Rotman, Patrick 1981. *Les intellocrates: expédition en haute intelligentsia*. Paris: Ramsay.
- Heinich, Natalie 1999. *L'épreuve de la grandeur: prix littéraires et reconnaissance*. Paris: Éditions la Découverte.
- Hennoste, Tiit 2005. Hüpped modernismi poole II. 2. loeng. *Vikerkaar* nr 12, lk 75-90.
- Hennoste, Tiit 2006. Hüpped modernismi poole II. 4. loeng. *Vikerkaar* nr 6, lk 93-112.
- Ihonen, Markku 1996. Sissejuhatus kirjandusteooriasse. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus.
- Labes, Bertrand 1992. *Guide Montblanc des prix et concours littéraires*. Paris: le cherche midi éditeur (Collection *Guides et documents*)
- Labes, Bertrand 2003. *Le guide Lire 2004 des concours et prix littéraires*. Paris: Éditions Prélude et Fugue
- Laugaste, Eduard 1937. Ilukirjanduse auhindamised käesoleva sajandi algupoolel. *Eesti Kirjandus* nr. 9-10, lk. 417-436 ja lk. 502-516
- Le dictionnaire du... 2002 = Le dictionnaire du Littéraire 2002. (ed. Aron, Paul; Saint-Jacques, Denis; Viala, Alain). Paris: PUF, lk 469 *sub* prix littéraires
- Le grand atlas... 1990 = Le grand atlas des littératures. 1990. Paris: Encyclopædia Universalis
- Linko, Maarja 2001. *Raadit ja ratkaisut: Tutkimus Tieto-Finlandia-palkinnosta 1989-2000*. Helsinki
- Lotman, Juri 1990. *Kultuurisemiootika*. Tallinn: Olion.
- Lotman, Juri 1996. = Лотман, Юри 1996. *Внутри мыслящих миров*. Москва:

Языки русской культуры

- Lotman, Juri 1999. *Semiosfäärist*. Tallinn: Vagabund
- Lotman, Juri 2002. Kultuuri fenomen. *Akadeemia* nr 12, lk. 2644-2662.
- Lotman, Juri 2006. *Kunstilise teksti struktuur*. Tallinn: Tänapäev.
- Molotok, Endel 1989. *Eduard Vilde nimeline kirjanduspreemia*. Tallinn: Valgus.
- Moran, Joe 2000. *Star Authors: Literary Celebrity in America*. London: Pluto Press.
- Mukaržovski, Jan 1994. = Мукаржовский, Ян 1994. *Эстетическая функция, ценность как социальные факты*. Moskva: Iskusstvo lk 35-121
- Mänd, Kristi 2002. *Kirjandusauhinnad Eestis*. Seminaritöö. Tartu: Tartu Ülikool
- Mänd, Kristi 2003. *Kirjandusauhind kultuuris: Eesti kirjandusauhinnad 2002*. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool
- Nooy, W. de, 1988. Gentlemen of the Jury... The Features of Experts Awarding Literary Prizes. *Poetics* 17 (1988) lk 531-545
- Nooy, W. de 1989. Literary Prizes: Their Role in the Making of Children's Literature. *Poetics* 18 (1989) lk 199-213
- Peterson, Richard A. 1994. Culture studies through the production perspective: progress and prospects. In: *The sociology of culture: emerging theoretical perspectives*. Ed by Diana Crane. Oxford: Blackwell. Lk. 163-189
- Põldmäe, R. 1979. Eesti Kirjameeste Seltsi taotlustest ja saavutustest. Kultuuriloolisi vahelugemisi. Tallinn: Eesti Raamat
- Remmelt, Helle 1997. Ühest seitsmekümne aasta tagusest romaanivõistlusest. *Raamatukogu* nr 4, lk. 29-31
- Segers, Rien T. 1978. The Evaluation of Literary Texts. In: Sebeok, T. A. *Studies in Semiotics*. Vol 22. Lisse: The Peter De Ridder Press.
- Smith, Barbara Herrnstein 1995. Value/Evaluation. In: *Critical Terms for Literary Study*. Ed by Lentricchia, Frank, McLaughlin. Chicago/London: University of Chicago Press
- Smith, Barbara Herrnstein 1988. *Contingencies of Value. Alternative Perspectives for Critical Theory*. Cambridge: Harvard University Press
- Spillman, Lyn 2001. Introduction: Culture and Cultural Sociology. In: *Cultural Sociology* Ed. By Spillman, Lyn. Oxford: Blackwell.

- Todd, Richard 1996. *Consuming Fictions: the Booker Prize and Fiction in Britain*. London.
- Tuglas, F. 1927. *Juhan Liiv: elu ja looming*. Tartu: Noor-Eesti
- Tuglas, F. 1958. *Eesti Kirjameeste Selts*. Teosed, V kd, Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus
- Uljas, Jüri 2000. KULKA ja kirjandus. *Tuna* nr. 4, lk. 56-64
- Uljas, Jüri 2005. *Eesti Kultuurkapital 1921-1941*. Tallinn.
- Yergeau, Robert 1994. *A tout prix: les prix littéraires au Québec*. Montréal: Triptyque.
- Zima, Pierre V. 2000. *Manuel de sociocritique*. Paris: L'Harmattan.

SUMMARY

Awarding as institutionalizing factor of literature and creator of values. Literary awards in Estonia in 1887-1940

Awarding literary prizes is one of the areas that deserves public attention and is published by the media the most in today's literary activities. However, the matter has not been discussed sufficiently in literary science. Few articles in encyclopaedia or notes available reflect controversial opinions about the subject; the systematic, comprehensive approach to literary awards is lacking. In the present master's thesis I attempted to establish a theoretical base to make easier to approach the awarding of literary prizes, provide an overview of different parts of the award procedures and at the same study particular literary awards of Estonia in 1887-1940, hence the first literary awards.

Theoretical base for studying literary awards is provided foremost by authors dealing with cultural and literary sociology. The theory used most often is P. Bourdieu's approach to literary system as literary field; however the more dynamic and more general approach is the I. Even-Zohari's literary system within his theory of polysystems. J. Lotman's cultural semiotic approach provides an even wider perspective to matter by regarding the literary awards as self-descriptive mechanism that organises the literary structure and creates a system or hierarchy.

The most important terms in studying the matter are the (literary) institution and value. In more general terms, the literary field as an institution can be viewed as a whole; in more specific terms, the literary awards as one of the institutions of literary field. The term institution introduces a very important factor for awarding – namely the social aspect. Awarding activity is at the same time the process of legitimating, consecration of author as an author, consecration of member of jury as an authority. The award of literary work or author demonstrates a certain amount of values. More generally, the awarding process is about evaluations: in terms of particular authors, literary style or Estonian literary tradition as a whole.

The second part of the present study will provide an overview of the process of literary awarding and its important aspects based on the first awards in Estonian literary activity as well as contemporary literary awards discussed in former studies. The following parts have been examined: title of the award and issuing authority, the purpose and ceremony of the award, the jury and assessment, the role of the media in the process and the reputation and impact of the award. The legitimisation and evaluation processes will be taken part by public, economic and literary authorities. Today, their different approaches do not influence the awarding because the actual assessment will be still conducted by literary institutions. In case of earlier awards in Estonia, the final decision and approval of choices of literary institutions was still up to issuing authority. However, the establishment of awards was initiated by authors, the literary institutions themselves, and not the respective issuing authority.

The purpose of the literary awards in specific is to highlight, respect or appreciate the respective authors or their works, or in general the promotion of Estonian literature, presenting examples and evaluation. Some of the literary awards are today called after authors who were awarded the prizes at the beginning of 20th century. An award can function as classifying and limiting factor. In case of literary awards, in addition to winners and works the activity of the evaluator or the jury plays an important role as well. It is namely the award committee, who will provide symbolic and financial capital according to the awarding objectives and who will decide upon evaluation. At the same time, the legitimising process is bilateral: the members of jury have gained approval and recognition of institution by being chosen to jury. The media has become the publishing channel of awards. It is the media that communicates the logic of literary field and in many cases the realization of recognition and symbolic capital, and attention aspect will be carried out by the media; the media will also reflect jury's activity and communicate evaluations. On the one hand, the media will mediate the logic of literary field to public; on the other hand it will operate aiming at its own interests, i.e. business principles. The position of the awards has never been peripheral in Estonian literary field and it has never been restricted to economic field or acted upon as publicity of winners or their works.

The third part of this master's thesis includes historical overview of factors that brought about Estonian literary awards from the end of 19th century and the beginning of

20th century until the last years of the first Republic of Estonia. Based on the archive materials and press of that time I have attempted to describe the creation and purpose of the award, particular award processes and relevant discussions.

The first literary awarding of Estonian literature was conducted by Eesti Kirjameeste Selts (Estonian Writers' Association) in 1887. It was the time when Estonian national movement was in crisis and joint activities were most welcome. The common feature of first awarding ceremonies was the attempt to fight against bad literature, to create a list of exemplary works and to give good examples for authors. The purpose of the first awards was didactic; it was aimed at providing guidelines on how to write, and which the future writer should follow. Literary institution did not only attempt to adopt the role of supporter or evaluator of works but tried to influence the authors to write in certain style or way. Contemporary literary awards aim at creating literary canon; they want to bring out the works that are evaluated most highly and that could form a significant part of literary history. Similar issues arose in first as well as today's literary awards – the controversy and difference of symbolic and financial capital that occurs with award; literary award as celebration authority versus commercial aspect of the event; the issue of selection of members of jury and their role in the process of legitimating.

The following awards that were issued during the independence period of Estonia have in addition to evaluation aspect of best works the purpose to support authors financially. It was brought about by economic and political situation, where the general supporting systems were yet developing (Cultural Endowment of Estonia) and the authors were not able to live from writing only.

The literary awards of the first Republic of Estonia, the Literary Awards of Head of State and of President are one of a kind. Literature gained much attention from the spectacular celebrations of the Year of Books and one of the ways for evaluation of literature were considered the issue of different awards, including by local governments and companies. However, special attention deserved the awards of Head of State and later of President. It was about the recognition of highest authority, the selection and proposals for awarding were made by jury appointed by literary institutions; the final decision, however, was made by the head of state while keeping in mind the logic of authoritative field. The only gender-oriented award in Estonian literary history dates back

to 1930s, when the Feminine Club of Tallinn wanted to award a prize to a work, where “the intelligent Estonian woman was featured objectively”. It was an attempt of peripheral organisation in literary system to move the female character as a hero of the literary work and female authors into centre, to transfer the topic from periphery to centre.

As a conclusion it can be pointed out that literary awarding is a phenomenon that has deserved a lot of attention from the very beginning. Awarding is one of the first stages after literary criticism in systemising and classifying literary works. It is recognition of literary institution and division of values on the point of time when the author can share it. By studying the literary awards we will get a better picture of the role of institutionalizing in the literary history. Awarding prizes is one of the self-descriptive ways of literary system; it is a metalanguage that will form a basis for organisation of system, for transferring certain works from periphery into centre and for highlighting them. In dealing with literary awards, the diachronic dimension, memory, evaluation of traditions and transfer into centre of awarding system plays an important role.

LISAD

Eesti Kirjameeste Seltsi võidupeod 1887-1890 (Eesti A ja O 1993: 201)

- 1887 luule I P. Jakobson, J. Kalmusaar (Kalmholm), A. Reinvald, J. Reinvald, J. Tamm, M. Veske
näitekirjandus I P. Jakobson "Udumäe kuningas"
- 1888 kirjandusteadus I J. Kunder "Eesti kirjandus koolile ja kodule"
III M. J. Eisen "Elu pärast surma, Hiied ja Perma, Siuru, Lalli, Lijoni ingel)
Tõlge J. Jungi "Kodumaalt nr. 10"
jutud II M. Pödder "Bob Ellerhein"
luule II Anna Haava, Jakob Liiv
III Elise Aun, J. Jänes, M. Kampmann, A. Lattik
näitekirjandus II J. Orgusaar "Inimese hind ja väimehe väärtus"
- 1889 jutud Ib A. Kitzberg "Maimu", "mõni kohta väljaarvatud, mis muutmist nõuab" (1890: 7)
III A. Saal "Vambola"
teadustööd Ia M. J. Eisen poeem "Äike, Kõu ja Pikker"
II H. Kiwi „Natuke ajaloolisest elajate armastamisest“
II K. Ruut "Kooli laulude kogu"
kiitus K. Ruut "Õigekirjutuse õpetus"
luule II A. Jürgenstein
II Jakob Liiv
III G. E. Luiga, V. Univer, L. Täker, P. Grünfeldt
- 1980 proosa II Kõrv "Luigemäe Olli"
Iib J. M. Sommer "Jõulu pähkliid"
Näitekirjandus P. Jakobson "Kustas kosib Mihklit"
luule Ia P. Jakobson, J. Tamm
Ib G. E. Luiga
IIa K. Krimm, V. Univer
IIb M. Undi
IIIa P. Grünfeldt, A. Lattik, M. Sulsenberg
Tõlked I M. J. Eisen "Kalevipoeg"
reisikirjeldused IIa J. Eglon "Palestiinast"
kõned I M. Vares "Vanemuise 25 a. juubeli peol"

Eesti Kirjanduse Seltsi auhindamised (1908-1913)

- 1908 Fr. Tuglas novellikogu "kahekesi", eriti novell "Suveöö armastus" 100 rbl.
A. H. Tammsaare novell "Pikad sammud" 70 rbl.
V. Ridala "Villem Grünthali laulud" 30 rbl.
Žürii: A. Jürgenstein, K. Menning, G. Suits
- 1909 A. H. Tammsaare novell "Noored hinged" ergutusauhind 100 rbl.
Juhan Liiv "Luuletused" iluväljaandes ergutusauhind 100 rbl.
Jaan Lintrop novellikogu "Igapäevane elu" ergutusauhind 50 rbl.
Fr. Tuglas arvustus "Eduard Vilde ja Ernst Peterson" ("Noor-Eesti" III album) erakordena tasu (auhind) 50 rbl.
Žürii: K. A. Hindrey, A. Jürgenstein, Aino Kallas, G. E. Luiga
- 1910 Mats Mõtslane novell "Kraavitajad" ergutusauhind 50 rbl

Ernst Enno "Hallid laulud" ergutusauhind 50 rbl
Jaan Lintrop novellikogu "Nutt ja naer" ergutusauhind 50 rbl
Žürii: Aino Kallas, G. E. Luiga, G. Suits

1911 Žürii ei leidnud ühtki auhinadmismäärset teost
Žürii: Aino Kallas, J. Luiga, G. Suits

1912 A. Kitzberg draama "Libahunt" auhind 150 rbl
Oskar Luts "Kevade" I ergutusauhind 50 rbl
Ed: Vilde nähtava edenemise eest viimasel ajal kompositsioonis, stiilis ja keeles
toetusraha 150 rbl.
Žürii: K. A. Hindrey, Aino Kallas, J. Luiga

1913 Gustav Suits "Tuulemaa" auhind 125 rbl
Ed. Vilde novellikogu "Jutustused" ja komöödia "Pisuhänd" auhind 100 rbl
Oskar Luts näidendid "Kapsapea" ja "Pisuhänd" auhind 75 rbl
Jakob Mändmets novellikogu "Isa talus" auhind 50 rbl
Žürii: Joh. Aavik, K. A. Hindrey, Aino Kallas, M. Kampmann

Eestimaa Rahvahariduse seltsi auhindamised

1912 I E. Vilde „Tabamata ime”
1914 I Suits, G. luulekogu „Tuulemaa” (100 rbl)
II Luts, O. näidendid „Paunvere”, „Kapsapea”, „Pärijad” (75 rbl)
Mändmets, J.. jutustused „Isa talus” (50 rbl)
Žürii: J. V. Veski, Ed. Hubel, H. Raudsepp

Eest Kultuurkapitali auhindamised 1927-1935

1927 (1917-1926 ilmunud teostele)
80 000 mk Tammsaare
70 000 mk Metsanurk
60 000 mk Suits
Under
50 000 mk Visnapuu
Fr. Tuglas
Oskar Luts
40 000 mk Johannes Semper
30 000 mk Mändmets
Adson
Raudsepp
Albert Kivikas
Pedajas)
25 000 mk Ridala
Kiirats, Mats (Mõtslane)
August Gailit
Kärner
Aleks Tassa
20 000 mk August Alle
Richard Roht

15 000 mk Barbarus
 Vilmar Adams
Kirjanduse SK žürii: A. Jürgenstein, A. Saareste, J. Aavik, J. V. Veski ja J. Schwalbe

1928 600-krooni Marie Under „Hääl varjust”
 Friedebert Tuglas „Juhan Liiv”
 Albert Kivikas „Punane ja valge”
 Hugo Raudsepp „Kohtumõistja Simson”
 400-krooni August Gailit „Ristisõitjad”
 August Jakobson „Vaeste-patuste alev”
 Mait Metsanurk „Viimane päev”
 Henrik Visnapuu „Maarjamaa laulud”
 Johannes Semper „Meie kirjanduse teed”
 350-krooni Oskar Luts „Õpilane Valter”

1928/1929 E. Peterson (500 kr)

1929/1930 M. Under (760 kr)
 A. Gailit (750 kr)
 K. Ast (480 kr)
 Ed. Hubel (400 kr)
 R. Roht (300 kr)
 J. Semper (300 kr)
 P. Vallak (Pedajas) (300 kr)
 A. Adson (180 kr)
 E. Hiir (180 kr)
 M. Jürna (180 kr)
 v. Adams (120 kr)
 A. Mälk (180 kr)
 J. Oengo (180 kr)
 M. Raud (180 kr)
 J. Schültz (180 kr)
 J. Jaik (120 kr)
 A. Kivikas (120 kr)
 P. Krusten (120 kr)

1930/1931 H. Raudsepp (300 kr)
 H. Visnapuu (300 kr)
 A. Gailit (250 kr)
 J. Kärner (200 kr)
 O. Luts (200 kr)
 P. Vallak (Pedajas) (200 kr)
 M. Jürna (150 kr)
 R. Roht (150 kr)
 J. Schültz (150 kr)

Riigivanema auhinnad 1934-37 –

1934 auhinnati 1932-33 ilmunud teoseid
 I - A. H. Tammsaare “Tõde ja õigus” IV ja V (1500 kr)
 III - K. A. Hindrey novellikogud “Välkvalgus” ja “Armastuskiri”(750 kr)

Kuuldavasti läksid II auhind Ed. Hubelile ja III auhind J. Schütsile (Riigivanema auhinnad 1934)

Žürii: Riigisekretär Terras, haridusnõunik mag J. Aavik, Fr. Tuglas, J. Semper, A. Alle (E. Hubeli asendajana), A. Oras

1935 I - M. Metsanurk romaan "Ümera jõel" (1500 kr)

II - J. Semper romaan "Armukadedus" (1000 kr)

III - A. Mälk romaan "Surnud majad" (750 kr)

1936 I - M. Under luulekogu "Kivi südamest" (1500 kr)

II - J. Sütiste luulekogu "Päikese ootel" ja poeem "Noored partisanid" (1000 kr)

II - A. Mälk romaan "Õitsev meri" (1000 kr)

Žürii: H. Raudsepp, H. Visnapuu, D. Palgi, A. Annist, G. Suits (A. Adson ja A. Kivikas kandidaadid) (Sihtasutus Eesti Raamatufond)

1937 I - A. Kivikas romaan "Nimed marmortahvlil" (1000 kr)

I - F. Tuglas "Kriitika" I-VIII (1000 kr)

II - K. A. Hindrey romaan "Urmas ja Merike" (750 kr)

II - J. Semper luulekogu "Tuuleratas" (750 kr)

Žürii: G. Suits, H. Visnapuu, A. Annist, O. Ugart, J. Rummo

Lagle talu A. Mälk

Raamatufondi juhatus: Ed. Hubel-Metsanurk, H. Visnapuu, dir I. Vasar.

Vabariigi Presidendi auhinnad 1938-39 (auhinnati eelmisel aastal ilmunud teoseid)

Vabariigi Presidendi auhind (1938-1939), auhinnaraha 1000-1500 kr

1938 I M. Metsanurk romaan "Kutsutud ja seatud" (1500 kr)

II H. Visnapuu värssromaan "Saatana vari" (1000 kr)

II J. Parijõgi jutustus "Teraspoiss" (1000 kr)

Žürii: A. Annist, A. Gailit, A. Kivikas, J. Rummo, O. Ugart

1939 I H. Raudsepp näidendid "Lipud tormis" ja "Mees, kelle käes on trumbid" (1500 kr)

II A. Gailit romaan "Karge meri" (1000 kr)

II K. A. Hindrey novellikogu "Südamed" ja romaan "Loojak" (1000 kr)

Žürii: A. Annist, Ed. Hubel, J. Jaik, A. Kivikas, O. Urgart

1940 I A. Jakobson näidend „Viirastused”, novellid „Mälestusi laulvast kuldkonkast” (1500 kr)

II A. H. Tammsaare „Põrgupõhja uus vanapagan” (1000 kr)

II M. Metsanurk „Tuli tuha all” (1000 kr)

Žürii: A. Adson, A. Alle, A. Kivikas, J. Parijõgi, R. Sirge

Eesti Raamatufondi auhinnad

1936 Eesti Panga auhind A. Tammsaare "Ma armastasin sakslast" (1000 kr)

Kreenbalti auhinda A. Gailit "Isade maa" (750 kr)

AS Eesti Paberi auhind Erni Hiir luulekogu "Sinimäed" (500 kr)

A. Jakobson "Reamees Mattias" ja "Üksiklased" (500 kr)

Peet Vallak "Neli tuult jalge all" ja "Teod pahupidi" (500 kr)

K.A. Hindrey "Kill Martens koolis" (250 kr) – noorsookirj

auhind

1937

Eesti Pank August Mälk "Rannajutud" ja "Läänemere isandad" (750 kr)

Mait Metsanurk "Soosaare" (500 kr)

Pedro Krusten "Vehklemõisa aednik" (300 kr)

AS Eesti Paber

Betti Alver "Tolm ja tuli" (500 kr)

- Jaan Kärner "Sõna sütega" ja "Kadunud aegade hämarusest" (500 kr)
 H. Adamson luulekogu "Mälestuste maja" (300 kr)
 J. Jaik noorsoojutustus "Tondi jutud" (200 kr)
 K. Ristikivi noorsoojutustus "semud" (200 kr)
 Wastutawate Ametnikkude Ühing Jakob Liiv memuaarid "Elu ja mälestused" (250 kr)
- 1938
- Eesti Pank Fr. Tuglas „Väike Illimar” I-II 750 kr), „Sigtuna häving” (750 kr)
 A. Mälk „Taeva palge all” (750 kr)
 AS Eesti Paber H. Talvik luulekogu „Kohtupäev” (750 kr)
 AS Kreenholmi Manufaktuur A. Adson luulekogu „Lehekülg ajaraamatust” (500 kr)
 AS Balti Puuvilla ketramise ja kudumise vabrik J.Semper reisikirjeldus „Lõuna Risti all” (500 kr)
- 1939 Eesti Paber Kersti Merilaas luulekogu „Maantee tuuled” (500 kr)
 R. Roht romaan „Elutee” (500 kr)
 H. Visnapuu luulekogu „Põhjavalgus” (500 kr)
 Eesti Pank A. Mälk novellikogu „Mere tuultes” (500 kr)
 P. Vallak novellikogu „Lambavarga Näpsi lorijutud” (500 kr)
 AS Kreenholm K. Ristikivi „Tuli ja raud” (500 kr)
- 1940 Eesti Paber E. Kippel „Jüriöö” (500 kr)
 Balti Puuvilla ketramise- ja kudumisvabriku AS P. Krusten „Kalle Jaanuse kättemaks” (500 kr)
 Kreenholi puuvillasaaduste manufaktuur August Mälk „Kivid tules” (500 kr)
 Eesti Pank J. Barbarus „Üle läve” (600 kr)
 J. Kärner „Käidud teedelt” (600 kr)
 J. Sütiste „Valgus ja varjud” (600 kr)

Raamatuaasta auhinnad 1935

1918-1935 ilmunud teoste eest

- romaan ja novell I - A. H. Tammsaare, M. Metsanurk (1000 kr)
 II – A. Gailit, A. Jakobson, A. Kivikas, P. Vallak (500 kr)
 III – A. Mälk (350 kr)
- luule I – G. Suits (koos kirjandusteadusliku tööga) (1000 kr)
 II – M. Under, H. Visnapuu (800 kr)
 III – A. Alle, J. Kärner, J. Semper, J. Sütiste, E. Hiir (400 kr)
- näitekirjandus I – H. Raudsepp (1000 kr)
 II – A. Adson (350 kr)
- noorsookirjandus I – O. Luts (750 kr)
 II – J. Parijõgi (350 kr)
 III – J. Jaik (350 kr)
- kirjanduslugu I – F. Tuglas – pool auhinnast ilukirjanduslike ja kriitiliste tööde eest (1000 kr)

Kohalike omavalitsuste auhinnad

- Pärnu** 1935 J. Barbarus (500 kr)
 1936 A. Jakobson novellikogu "Reamees Mattias" ja "Üksildased" (259 kr)
 Heiti Talvik luulekogu "Palavik" (250 kr)
 1937 Peet Vallak novellikogu "Armuleib" (500 kr)

- 1938 A. Sang "Üks noormees otsib õnne" (250 kr)
K. A. Hindrey "Sündmusteta suvi" ja "Sigtuna häving" (250 kr)
Žürii 7-liikmeline: E. Parek (kunstiajaloolane), K. Ehrmann jt
- Tartu**
1936 M. Raud "Kirves ja kuu" (750 kr)
1937 August Jakobson "Metsalise rada" ja novellik. "Esimesed meheteod" (500 kr)
Leo Anvelt (250 kr) – toetus noorele kirjanikule
- 1938 K. A. Hindrey "Sündmusteta suvi" ja "Sigtuna häving" (750 kr)
1939 A. Jakobson „Vaikne õhtu” ja „Oktoobrituul” I ja II (750 kr)
1940 J. Semper „Kivi kivi pääle”
- Viljandi**
1936 Joh. Semper "Risti-rästi läbi Eesti" (250 kr)
1937 Richard Roht noorsoojutt "Suvised rõõmud" (250 kr)
1938 H. Adamson luulekogu "Linnulaul" (250 kr)
- Narva**
Võru
1936 noorsookirjandus Richard Janno "Vutimehed" (250 kr)
1936 A. Annist monograafia Kalevipoja saamisloost (100 kr)
Žürii: Võru linna kultuuritegelased, lisaks E. Hubel, K. Ehrmann Pärnust
- Tallinn**
1938 I auhind Fr. Tuglas "Väike Illimar" I ja II (500 kr)
II auhind R. Indreko "Eesti ürgaeg" (250 kr)
A. Kasemets "Eesti muusika arenemislugu"
Žürii: linnapea j. Soots, haridusnõunik J. Kents, raamatukogu juhataja, kooliõpetaja, Tallinna Õpetajate Seltsi esimees
- Virumaa**
Nõmme
1936 Marta Sillaots "Trips, Traps ja Trull" (250 kr)
1938 Marta Sillaots "Viiskümmend" (150 kr)
Žürii: kohalikud õpetajad

Tallinna Naisklubi auhind

- 1936 jäi välja andmata (750 kr)
1938 Mari Raamot "Minu mälestused" (400 kr)
Marta Sillaots "Viiskümmend" (400 kr)